

Владан Јовановић

ДЕМИНУТИВНЕ И АУГМЕНТАТИВНЕ
ИМЕНИЦЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE OF SASA
Monographs

Vladan Jovanović

THE DIMINUTIVE AND
AUGMENTATIVE NOUNS IN
THE SERBIAN LANGUAGE

BELGRADE
2010

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ
Монографије

Владан Јовановић

ДЕМИНУТИВНЕ И
АУГМЕНТАТИВНЕ ИМЕНИЦЕ
У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

БЕОГРАД
2010

ISBN 978-86-82873-28-0

Уредник серије:

Проф. др Александар Лома,
дописни члан САНУ

Рецензенти:

Проф. др Мирослав Николић, редовни професор
Др Стана Ристић, научни саветник

Тираж: 500

Издавање ове књиге финансијски је помогло
Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије

Издаје: Институт за српски језик САНУ

Припрема и штампа: Чигоја штампа, Београд

Ова књига настала је из магистарског рада *Деминутивне и аугментативне именице у савременом српском језику* (лексичко-граматички и семантичко-прагматички приступ), одбрањеног 22. јуна 2007. године на Филолошком факултету у Београду пред комисијом коју су сачињавали: проф. др Мирослав Николић (ментор), проф. др Божо Ћорић и др Стана Ристић, научни саветник. И овом приликом захваљујем се ментору и члановима комисије на примедбама и сугестијама датим приликом одбране рада, као и рецензентима који су брижљиво прочитали рукопис рада и пружили више корисних савета и препорука.

САДРЖАЈ

I. Увод	7
II. ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ	14
1. О творби речи као лингвистичкој дисциплини	14
2. О актуелним семантичким теоријама у лингвистици	19
3. Појам деминуције и аугментације у језику	24
4. Именички деминутиви и аугментативи у творбеном систему српског језика и принципи њихове лексикографске обrade у дескриптивним речницима српског језика	28
III. ДЕМИНУТИВНЕ И АУГМЕНТАТИВНЕ ИМЕНИЦЕ	35
1. Деминутиви	37
<i>Именице мушког рода</i>	37
Деминутиви са суфиксом -ић (-чић).....	37
Деминутиви са суфиксом -(а)к (и проширеним суфиксним варијантама: -ељ(а)к, -уљ(а)к, -ар(а)к, -ер(а)к, -ур(а)к, -ић(а)к, -ч(а)к, -еч(а)к, -ич(а)к).....	47
Деминутиви са суфиксом -(а)ц	53
<i>Именице женског рода</i>	56
Деминутиви са суфиксом -ица (-чица).....	56
Деминутиви са суфиксом -ка	62
Деминутиви са суфиксом -ца	64
<i>Именице средњег рода</i>	65
Деминутиви са суфиксом -це (и проширеним суфиксним варијантама: -анце, -енце, -ашце, -ешце)	65
Деминутиви са суфиксом -че	70
Остали деминутивни суфикси.....	80
Резултати анализе деминутивних именица	82

2. Аугментативи	87
Аугментативи са суфиксом -ина (-чина)	88
Аугментативи са суфиксом -еџина	97
Аугментативи са суфиксом -урина	102
Остали аугментативни суфикси	104
Резултати анализе аугментативних именица	107
IV. ЗАКЉУЧАК	111
V. SUMMARY	117
The Diminutive and Augmentative Nouns in the Serbian Language	117
РЕЗЈУМЕ	119
Диминутивне и аугментативне существителне в сербском языке	119
VI. ИЗВОРИ	121
VII. ЦИТИРАНА И КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА	124
VIII. РЕГИСТРИ	134
Регистар деминутивних (и деминутивно-хипокористичких) именица	134
Регистар аугментативних (и аугментативно-пејоративних) именица	154
Регистар суфикса	162
Регистар појмова	164
Регистар аутора	171
IX. СКРАЋЕНИЦЕ	174
О АУТОРУ	175
Изводи из рецензија	177

I. УВОД¹

0. Предмет истраживања су деминутивне и аугментативне именице у српском језику, које се на плану деривације, значења и употребе у комуникацији издвајају као посебне творбене категорије. С обзиром на то да је суфиксација основно средство грађења именичких деминутива и аугментатива, а да су суфикси који се додају њиховим основама творбене морфеме чија је основна функција семантичка модификација основне именице, деминутиве и аугментативе ћемо анализирати управо према суфиксима помоћу којих се граде.

1.1. Избор деминутивних суфикса углавном зависи од рода мотивне именице, при чему деминутивне именице задржавају род мотивне именице. Стога ћемо деминутиве класификовати према роду (мушком, женском и средњем) и карактеристичним суфиксима којима се граде (-ић, -ак, -ац, -ица, -ка, -ца, -це, -че).

1.2. У поређењу са деминутивним именицама, аугментативне именице су најчешће женског рода, тако да ћемо њих класификовати само према суфиксима. Ипак, избор суфикса при грађењу аугментативних именица у великој мери зависи од рода мотивне именице, па се тако аугментативи са суфиксом -ина (-чина) углавном граде од основа именица мушког рода, док се аугментативни суфикси -ејина и -урина углавном додају основама именица женског рода. Од овог правила се изузимају аугментативи са основом од именица средњег рода, пошто избор одређеног суфикса (или суфикса) није условљен родом од ових именица. Већина аугментатива од основа именица средњег рода гради се додавањем суфикса -ина (-чина) (кљѹсина, звѹнчина) или суфикса -ејина, -урина (кучѹтина, гвожђѹрина).

2.0. Када је о структури суфикса реч, треба нагласити и то да се у раду нећемо бавити формалном анализом појединачних суфикса и морфофонолошким процесима карактеристичним за творбене шавове између основе и суфикса, пошто је ова тема код нас већ обрађивана (в. Стакић 1988а). Средиште наше анализе биће, пре свега, граматички и

¹ Рукопис књиге настао је у оквиру пројекта 148005 *Лингвистичка истраживања савременог српског језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који у целини финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

семантички процеси релевантни за значење и употребну вредност ових изведеница. Стога ћемо деминутивне и аугментативне именице подвести под основне суфиксе, у оквиру којих ћемо анализирати и именице са проширеним суфиксима.

2.1. Суфиксе смо у раду разматрали као основне и као проширене. Сматрамо да је термин **основни суфикс** неутралнији од термина **прост суфикс**, пошто се у појединим случајевима не може повући оштра граница између сложености суфикса, на пример, да ли ће се у примеру *мòмче* као прост суфикс узети *-е* или *-че*. Такође, сматрамо да је за нашу анализу, у којој проблем деминуције и аугментације посматрамо са синхроног и, углавном, семантичког становишта, термин **проширени суфикс** погоднији од термина **сложени суфикс**. Тако у овом раду под проширеним суфиксом подразумевамо сложене суфиксе настале слагањем двају суфикса, нпр. *-ић* + *-ак* = *-ићак* у *вражѝћак*, као и случајеве перинтеграције, у којима суфикс настаје проширењем од неизведеног дела творбене основе, нпр. код деминутива типа *бр̣чѝћ*, *ђа̀чѝћ* елемент *-чић* се почиње осећати као суфикс, па се аналошки преноси и на деминутиве типа *ѝрозòрчић*, *сѝја̀нчић*, *офицѝрчић*.

2.2. Творбену анализу деминутива и аугментатива посматраћемо неодвојено од анализе семантичког односа творбене основе и суфикса, тј. од могућности њихове семантичке спојивости. У складу са резултатима ове анализе издвојићемо и семантичке моделе.

Како деминутивне и аугментативне именице представљају активни слој српског лексичког фонда, посебно лексике разговорног језика, у анализу ових именица укључићемо и друге појмове који се тичу исказа у којима су деминутиви и аугментативи употребљени. Реч је о спојивости деминутива и аугментатива са другим лексемама, затим о синтаксичкој позицији именица на нивоу исказа, али и о другим појмовима на нивоу прагматике, као што су пресупозиција, интенција говорника, дејство исказа на саговорника и др.

3. Истраживачки поступак у раду започели смо анализом морфолошких особина деминутивних и аугментативних именица, затим анализом суфикса којима се оне граде, анализом семантичке спојивости основе и суфикса, анализом лексичког значења изведеница и њихове употребне вредности у комуникацији. У истраживању смо поред класичних граматичких термина користили појмовно-терминолошки апарат модерне дериватологије и семантике. Неке појмове и термине које смо у раду користили претходно смо објаснили у засебном поглављу књиге *Теоријске основе* (14–34). Остале термине, које смо сматрали

устаљеним, познатим, нисмо посебно објашњавали у теоријском делу књиге, већ смо их слободно користили у главном делу књиге. Иако у истраживању нисмо применили одређену теорију, у раду се могу препознати теоријски утицаји појединих лингвистичких праваца и теорија, као што су структурализам, когнитивна лингвистика, компоненцијална анализа, теорија говорних чинова.

Приликом акцентовања деминутивних и аугментативних именица првенствено смо се служили *Образним речником српскога језика* (ОРСЈ), с тим што смо у случајевима постојања акценатских дублета узимали у обзир именицу која је у речнику истакнута као обичнија варијанта. Такође, при акцентовању поменутих именица служили смо се и *Речником српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ (даље РСАНУ) и *Речником српскохрватског књижевног језика* МС (даље РМС) по истом принципу. Именице које смо ексцерпирани из дијалекатских речника призренско-тимочке говорне зоне акцентовали смо онако како су у тим речницима акцентоване, при чему смо као експираторни акценат за грађу из тих речника користили знак '. Разлог због којег смо за грађу из народних говора узели у обзир углавном речнике призренско-тимочког дијалекта је тај што се лексика ових говора у већој мери разликује од лексике других народних говора, а сходно томе грађа из речника призренско-тимочког дијалекта одликује се и одређеним специфичностима у односу на лексику књижевног језика.

Примере деминутива и аугментатива наведених у контексту нисмо акцентовали, него смо их само подвукли. Такође, неакцентовани су остали и поједини примери ексцерпирани из књижевних текстова, али и примери из дијалеката преузетих из РСАНУ у РМС, с обзиром на то да су примери у поменутих речницима подвргнути књижевној акцентуацији.

4. Циљ истраживања је да се на основу анализираног корпуса деминутивних и аугментативних именица са творбеног, семантичког и прагматичког аспекта истраже механизми грађења, семантичка структура, као и употреба ових именица у комуникацији. Такође, оваква анализа указује на међузависност граматичких, семантичких и прагматичких појмова, тј. на специфичност везе између језичке форме и значења.

5. О проблему аугментације, а посебно о проблему деминуције, код нас се писало углавном са формално-граматичког аспекта. Именички деминутиви и аугментативи најчешће су проучавани са аспекта суфиксног материјала, као основног елемента семантичке промене основне речи.

Један од првих проучавалаца деминутивних и аугментативних афикса био је Ђ. Даничић, *Српска деминуција и аугментација*, Гласник

друштва српске словесности 12, 1860, 474–499. Деминутивне и аугментативне именице, односно деминутиве и аугментативе супстантиве, како их Даничић у поменутој студији назива, поделио је према „наставцима“ (*еи̑*, *к*, *ц*, *иц*, *ић*, *ин*, *ч* итд.), разликујући основне наставке од наставака насталих слагањем (нпр. *к* и *еи̑* у *џовече*, *еи̑* и *к* у *џуреи̑ак*, деминутивно *к* или *ц* и *ин* у *махрамчина*, *џоњавчина*, *чараи̑чина*, *болеи̑чина*). Деминутивне суфиксе Даничић је навео према консонантском елементу, чиме је консонанту придао посебно место у структури суфикса. Стога је Даничић поједине суфиксе представио формом једног консонанта, у оквиру којег је разматрао деминутиве сродних суфикса. Тако је, на пример, деминутиве са суфиксом *к* поделио према роду на деминутиве мушког рода (*анђелак*, *дарак*, *дјеверак*, *калуђерак*, *синко*, *Вучко*), женског рода (*биљешка*, *си̑онка*, *сјенка*, *Радојка*) и средњег рода (за које тврди да су „скоро све ипокористика“) (Даничић 1860:476).

После Даничића, о проблему деминуције и аугментације – овога пута на материјалу већег броја словенских језика – писао је А. Белић. У својој студији *О историјском развијку словенских деминутивних и амплификативних суфикса* Белић је поредио деминутивне и аугментативне суфиксе словенских језика са различитих аспеката: фонетског, морфолошког, творбеног, семантичког и синтаксичког. Деминутивне и ампликативне(аугментативне)суфиксе поделио је на просте и сложене, с тим што је сложене суфиксе даље поделио на две подгрупе, односно на суфиксе који се само у том облику јављају као ампликативни или деминутивни суфикси (нпр. *-уљак* у *момчуљак*, *џравуљак*) и суфиксе чији се саставни делови појављују као самостални суфикси (нпр. *-ићак* у *џрвићак*). Суфиксе је груписао, слично Даничићу, према консонанту: суфикси са *-к-*, суфикси са *-ц-* итд., при чему средиште истраживања представља дијахрона анализа.

Следећи проучавалац ове проблематике био је Р. Бошковић. У својој студији *Развијак суфикса у јужнословенској језичкој заједници*, где се о проблему деминуције посебно расправља у поглављу „Развитак деминутивних суфикса с елементима *к* и *ц*“ (в. Бошковић 2000: 268–302), Р. Бошковић обрађује суфиксну проблематику на гласовном, формалном и семантичком плану. Суфикси су наведени у прасловенском облику (нпр. суфикси *ъсь* (*ѣкъ*, *ѣкъ*); *ікъ*, *ѣкъ*, *ѣкъ* (*ѣсь*)), при чему је у овој студији, као и у претходној – Белићевој, наглашен дијахрони приступ истраживању. Циљ ове расправе је у томе да се утврди колико је уопштавање „наставака“ са елементом *ц* узело маха у појединим језицима јужнословенске групе и како уопште стоји ствар са појединим „наставцима“ у тим језицима (в. Бошковић 2000: 270).

Проучавањем деминутивних и аугментативних именица, такође са аспекта суфиксалне творбе, бавио се М. Стакић у студији *Деривациона фонетика именица и придева у јужнословенским језицима* (в. Стакић 1988а). Ослањајући се на истраживања претходнонаведених аутора, барем када је реч о пореклу и семантици суфикса, Стакић је истраживао консонантске алтернације на морфемском споју деривационе основе и суфикса, а такође је показао у којој мери те алтернације осветљавају и друге елементе сложеног творбеног механизма, пре свих – структуру и порекло суфикса и њихових деривата (Стакић 1988а: 5).

У студији *Деминутивни глаголи у српскохрватском језику* И. Грицкат је, између осталог, говорила о средствима која учествују у грађењу деминутивних речи уопште (в. Грицкат 1955–1956). Том приликом истакла је да језичка средства која учествују у деминуцији глагола, именица, придева (у мањој мери заменица и прилога) воде порекло из истог извора, тј. да су се преносила из једне врсте речи у другу. Ауторка је у поменутој студији проблем деминуције разматрала на обимној грађи како из словенских, тако и из индоевропских језика.

Поред радова о деминуцији глагола (уп. Грицкат 1955–56, Грицкат 1988), ауторка је у раду *О неким особеностима деминуције*, односно у делу који се тиче деминуирања именица (Грицкат 1995: 1–14), говорила о суфиксалним средствима именичке деминуције, као и о семантичкој структури и употребној вредности именичких деминутива. У анализу деминутива ауторка је увела семантичке и комуникативне критеријуме који се огледају у анализи односа суфикса према семантичком садржају творбене основе, затим у анализи употребе деминутива у зависности од комуникативне ситуације, као и у зависности од језичке слике света коју ауторка посматра на материјалу српског и руског језика.

О проблему именичке деминуције и аугментације постоје и радови који овај проблем разматрају са аспекта превођења (о превођењу деминутива са пољског на српски језик в. Живановић 1981), упоредног проучавања на материјалу српског и неког другог језика (о именичким аугментативима у српском и словачком језику в. Макишова 2005; о именичким деминутивима и аугментативима у бугарском и српском језику в. Бечева 2000). Такође, постоје радови у којима се анализирају деминутивне именице са одређеним суфиксима. О суфиксима *-че* и *-чић* писао је: Б. Марков (1960), који је деминутиве са овим суфиксима посматрао, између осталог, са стилистичког и нормативног аспекта. С. Ристић и др. (2005) су, на основу анализе обраде деминутива са суфиксима *-че* и *-(ч)ић* у РСАНУ и РМС и начина њиховог представљања у поменутим

речницима, предложили једно од могућих решења обраде ових деминутива у дескриптивним речницима, какав је РСАНУ, чиме би се укључиле додатне информације о комуникативној функцији, стилистичким, нормативним и другим аспектима употребе ових деминутива. О суфиксима *-че* и *-иче* на грађи из дијалекатске лексики писао је П. Радић (1984), а о суфиксу *-ић (-чић)* писао је М. Стевановић (1952), који је овај суфикс посматрао са аспекта развитка, продуктивности и односа према другим деминутивним суфиксима. Творбеним и морфолошким карактеристикама аугментатива пажњу су посветили Д. Чампар (1984а) и М. Киршова (1988а).

Са повећаним интересовањем за семантику у савременој лингвистици деминуција и аугментација све више постају предмет прагматике. Будући да је употреба деминутива и аугментатива у великој мери везана за разговорни дискурс, тежиште нових истраживања представља њихова комуникативна функција. Овакав поглед на проблем деминуције и аугментације у језику нарочито је изражен у англосаксонској лингвистици. На основу увида у одређен број радова из ове области на енглеском језику, приметили смо да је већина истраживања деминуције и аугментације заснована на прагматичкој анализи, како у радовима са наглашенијим дијакхроним приступом (в. Јурафски 1996), тако и у радовима са синхроним приступом (в. Адоњева и Левицки 2006; Рика 1998; Сифиану 1992; Теркурафи 1999). Аутори У. Дреслер и Л. М. Барбарези у књизи *Morphopragmatics: Diminutives and intensifiers in Italian, German and other languages* анализирали су на корпусу италијанског и немачког језика прагматичку функцију деминутива у различитим говорним чиновима, као што су извињење, молба, захваљивање и др. (в. Рика 1998: 496). Овакав поступак применили су и истраживачи С. Адоњева и О. Левицки (2006) на корпусу руског језика.

У овом кратком прегледу истраживања именичке деминуције и аугментације осврнули смо се само на студије и радове који се већим делом тичу нашег проблема. Остале радове, који се у мањој мери дотичу проблема именичке деминуције и аугментације, навешћемо у току разматрања ове проблематике, као и на крају, у списку коришћене литературе.

6. Грађа за ово истраживање ексцерпирана је из следећих извора: *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* Српске академије наука и уметности (књиге I–XVII), **као и грађе за израду XVIII и XIX тома поменутог речника**, *Речника српскохрватског књижевног језика* Матице српске (књиге I–VI), *Образложног речника српског језика* Мирослава Николића, *Српског рјечника* Вука Стефановића Караџића,

затим из књижевних, новинских и других текстова, *Електронског корпуса савременог српског језика* Математичког факултета у Београду, корпуса сачињеног ексерцирањем грађе из различитих извора са интернета, корпуса сачињеног на основу разноврсних ситуација из разговорног језика, као и дијалекатских речника српског језика. Списак извора и њихових скраћеница навели смо на крају књиге (в. Извори).

Изворе за грађу ексерцирану из *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ и *Речника српскохрватског књижевног језика* МС наводили смо према презимену аутора, односно према називу речника, зборника, часописа или неке друге публикације уколико у извору из речника не стоји име аутора.

7. Наше истраживање, као што смо на почетку већ истакли, креће се од граматичке ка семантичкој анализи, односно од анализе језичких средстава ка значењу и функцији деминутива и аугментатива у комуникацији. Тиме смо у истраживање деминутивних и аугментативних именица укључили и анализу говорних ситуација, као и анализу комуникативних фактора који утичу на избор употребе одређених деминутива или аугментатива (нпр. употреба деминутива у типичним конвенционалним ситуацијама, тј. говорним чиновима молбе, изражавања блискости, фамилијарности и сл.).

С обзиром на то да је предмет истраживања заснован на грађи из савременог књижевног језика, стање у дијалектима представимо само у појединим случајевима и то ради упоређења са ситуацијом у књижевном језику. Такође, о деминутивима и аугментативима који припадају дијалекту говорићемо у засебним, краћим деловима рада, у којима ћемо се осврнути и на непродуктивне творбене моделе деминутива и аугментатива.

II. ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ

1. О творби речи као лингвистичкој дисциплини

0. Да бисмо темељније анализирали проблем деминуције и аугментације, тј. творбене процесе настајања именичких деминутива и аугментатива, осврнућемо се на актуелне аспекте теоријског и методолошког приступа творби речи.

1.0. Домаћа граматичка литература творбу речи дуго је сматрала делом морфологије, имајући у виду чињеницу да грађење речи на основама других речи подразумева промену њихове морфемске структуре. На другој страни, знатан број словенских лингвиста творбу речи сматрају и делом лексикологије, која проучава читав лексички фонд у целом његовом обиму (Копривица 2008: 5). Уважавајући ове ставове, који представљају тековине словенских дериватолошких школа и традиција, у овом истраживању радије се опредељујемо за приступ творби речи као аутономној дисциплини у оквиру граматике односно морфологије, чије изучавање привлачи пажњу и других дисциплина. Стога ћемо проблему творбе речи прићи и са других аспеката, као што су семантички, стилски, прагматички и др.

1.1. У домаћој литератури доскора није било конзистентно урађених теоријских радова из области творбе речи, који би служили као теоријски и појмовно-терминолошки темељ даљим истраживањима у српској дериватологији, па је остало прилично нерешених питања у вези са образовањем речи: методолошких, теоријских, терминолошких (уп. Радовић-Тешић 2002: 10–11). Изгледа да су се тек у новије време код нас почели објављивати конзистентнији радови посвећени дериватолошким истраживањима, од којих ћемо поменути неке које смо користили у нашем истраживању: *Творба речи у савременом српском језику I* (слагање и префиксација) и *Творба речи у савременом српском језику II* (суфиксација и конверзија) И. Клајна, *Именице с ђрефиксима у српском језику* М. Радовић-Тешић, *Творба именица у српском језику* Б. Ћорића, *Творба именица од ђридева у чешком и српском језику* В. Копривице итд. У поменутим књигама из области творбе речи аутори су конкретне проблеме из домаће дериватологије анализирали користећи савремене

приступе анализи твореница, који подразумевају и употребу нарочитог појмовно-терминолошког апарата. Стиче се утисак да се употреба основних дериватолошких појмова и термина (мотивисаност, творбени тип, творбена категорија) уједначава у домаћој дериватолошкој науци, као и да домаћа дериватологија упоредо прати развој западнословенске и руске дериватологије и тиме активно учествује у развоју општесловенског лингвистичког појмовно-терминолошког апарата.

1.2. Као основне категорије система творбе могу се сматрати следећи појмови: начин творбе, творбени елементи (форманти), творбено значење, творбена мотивисаност, творбени тип и творбени модел.

1.2.1. У српском језику постоји неколико начина грађења речи или творбе речи, од којих се као основни и најчешћи издвајају следећи: морфемска творба, синтаксичка творба, транспозиција или конверзија и прозодијска или акценатска творба. У науци о творби речи дериватолози оперишу и термином семантичка творба, коју одређују као вид творбе по коме нова лексичка јединица настаје раздвајањем двају значења полисемне речи (в. Маројевић 2005: 686). Међутим, случајеви извесне семантичке померености или развоја новог значења на бази старог (чак и са извесним могућностима појаве секундарних акцената) у лексикографији се разматрају на плану полисемије, па се тако и њихова значења у речницима наводе у оквирима исте одреднице.

Морфемска творба представља најкомплекснији тип творбе у српском језику јер на овај начин, уз додавање и комбиновање одређених везаних морфема са коренском морфемом, настаје највећи број лексема. Морфемска творба се дели на деривацију, са даљом поделом на префиксацију, суфиксацију и комбинацију префиксације и суфиксације (*најчовечански*, *олабавиџи*, *подевојчиџи*), композицију (*риболов*, *четвороруџао*, *даниноћ*, *пароброд*), комбиновану творбу, тј. комбинацију деривације и композиције (*паробродски*, *риболовац*, *четвороруџаоник*).

Морфема је најмања јединица језичког система која има значење или граматичку функцију. Поред тога што се морфема јавља као јединица морфолошког нивоа језика, она се учествујући у творби речи и исказујући творбено значење јавља и као јединица творбеног нивоа језика. Морфолошка (граматичка) основа и творбена основа могу се подударати (*кућити*), али и не морају (*прерадити* : *прерадиџи*). Постоји, дакле, и узајамна интерференција творбе и морфологије, која се испољава у вези са творбеним афиксима, посебно суфиксима као носиоцима морфо-

лошких обележја, као што су промена, род, број и др. (Радовић-Тешић 2002: 13).

1.2.2. Термин творбени формант у домаћој лингвистици почео се употребљавати тек у новијим радовима (в. Радовић-Тешић 2002: 14). Раније је творба речи у домаћој литератури – вероватно под великим утицајем литературе из историје језика, у чијим изучавањима је суфикс имао средишње место – под извођењем подразумевала само суфиксацију. Међутим, данас се префиксација посматра такође као вид извођења речи или деривације, а префикс се, као и суфикс, сматра афиксалним елементом творбе – као најмања јединица творбене структуре речи којом се формално и семантички изведена реч разликује од речи која ју је мотивисала.

1.2.3. Творенице, као речи настале на основама речи које су их мотивисале, поред лексичког и граматичког значења имају и творбено значење, које је везано за морфемске елементе речи. Ради се, дакле, о значењу које се може извести из тих елемената. Задатак творбе није да проучава значења сваке појединачне речи, па се творбено значење у творби речи узима у општем смислу као значење са већим степеном апстракције (уп. Копривица 2008: 18). Наиме, творбено значење је „уопштено категоријално значење које занемарује конкретна лексичка значења појединих речи и искључиво изражава оно што је исказано у њиховој структури, тј. што је везано за значење творбене основе и форманта“ (Копривица 2008: 18).

На основу неког општег значења, у оквиру кога се одговарајуће изведене речи групишу, изведенице се класификују као именице којима се означавају носиоци занимања, имена места, носиоци особине, именице субјективне оцене итд. Овакве значењске групе, које чине изведенице са истим творбеним значењем, називају се творбено-семантичке категорије.

Творбена категорија заузима високу позицију у творбеном појмовном апарату, што значи да она у себе укључује друге системске јединице нижег ранга, рецимо *творбени* *и*и*и* (Ћорић 2008: 19). Као критеријум припадности изведенице творбеној категорији узима се значење изведенице.

У савременој дериватологији позната је класификација творбених значења коју је сачинио чешки дериватолог М. Докулил (в. Докулил 1962: 263). Он разликује три појмовне категорије: мутациону, модификациону и транспозициону.

Под мутационом категоријом подразумевамо творенице код којих се творбено значење појма мотивне речи мења из темеља. Тако се, на пример, појам изражен именицом може утврдити односом према глаголском појму (читалац = особа која чита), односом према придевском појму (белисти = чинити да нешто постане беле или светле боје) итд. Под модификационом појмовном категоријом подразумевамо творенице код којих се, за разлику од изведеница мутационе категорије, садржај полазног појма суштински не мења, него се у њега уноси само некакво додатно обележје. Овде спадају изведенице којима се означава: умањеност неке димензије (кућица = мала кућа), пол (учитељица = женска особа учитељ), сингулативност (травка = влат траве) итд. Творенице које на основу творбеног значења припадају транспозиционој појмовној категорији настале су у процесу пребацивања садржаја једне појмовне категорије у другу, а да до суштинске измене појма није дошло (читати → читање, ратовати → рат, радити → рад). Дакле, транспозиција представља прелазак речи из једне врсте у другу без измене њеног лексичког значења.

1.2.4. Појам мотивисаности представља једно од најважнијих питања творбе речи. Мотивисаност у творби речи је комплексна појава, која укључује и форму и значење. Дакле, изведена реч је мотивисана и формом и значењем неке друге речи (в. Докулил 1962: 108). Мотивисаност може бити усмерена и на две појединачне речи или више њих (*ловац* : ловити, лов или *путовник* : путовати, пут, путни). Функцију мотиватора изведенице може вршити и синтаксичка конструкција (саобраћајка < саобраћајна несрећа).

Временом карактер мотивисаности изведенице може слабити или потпуно ишчезнути. У неким својим значењима изведеница може у већој мери изразити творбено значење, док у другим случајевима изведеница може развијати идиоматичност која подразумева слабљење везе са мотивном речју и развијање самосталног лексичког значења, које се у дериватологији назива лексикализацијом (нпр. именица *шољица* не асоцира на малу шољу него на одређену врсту шоље која се користи за испијање кафе).

1.2.5. Творбени тип сматра се основном јединицом творбеног система. Под творбеним типом подразумевамо лексичке јединице које повезује исти формант, јединство категоријалне припадности основинске речи и јединство творбеног значења. Као јединица творбе речи, творбени тип припада лексичкој страни творбе, јер доприноси сталном попуњавању речничког фонда (Радовић-Тешић 2002: 14). Деминутиви и ауг-

ментативи са одговарајућим деминутивним односно аугментативним суфиксом, на пример, представљају одређене творбене типове унутар категорије именичких деминутива и аугментатива или још шире категорије именица субјективне оцене. Класификација творбених типова у вези је са класификацијом суфикса као елемената творбене структуре.

1.2.6. Творбени модел је ужи појам од творбеног типа и представља шему по којој се образују друге речи, а подразумева и граматичка правила избора одређеног творбеног форманта. У вези са питањем творбеног модела су проблем продуктивности и проблем творбеног типа. Наиме, продуктивност творбеног типа огледа се у способности тога типа да постане модел за образовање нових речи. Сматра се да творбени модел постаје продуктиван и деловањем закона аналогije, што се може илустровати следећим примером: глас *-ч-* у основи испред суфикса *-ић* у примерима типа *бр̣чић*, *ђа̣чић* добијен је фонетским путем, а потом се почео осећати као део суфикса *-чић*, па се аналошки почео преносити и на друге деминутиве са суфиксом *-ић*, типа *п̣розор̣чић*, *с̣ти̣ан̣чић*, *о̣фици̣р̣чић* иако код њих није било фонетских услова за добијање гласа *-ч-*.

2. Творба именица коју у књизи разматрамо назива се извођење суфиксима или суфиксација. Изведенице овога типа настају додавањем одређеног суфикса иза основинске творбене морфеме, при чему долази до семантичке модификације лексичке основе. Улога суфикса у творби деминутива и аугментатива је да у извесном смислу модификује значење основне речи, при чему категоријално значење остаје непромењено.

Деминутивни и аугментативни суфикси садрже извешан семантички потенцијал, који у одговарајућем комуникативном контексту ове деривате маркира пре свега на функционалностилском, социолингвистичком и прагматичком плану. Стога ћемо у анализи, поред формалних критеријума творбе деминутива и аугментатива (суфикс, морфолошка обележја), у обзир узети и друге факторе, релевантне за значење и употребу конкретних именица. У анализу ћемо, дакле, укључити и контекст, имајући у виду његову улогу као регулатора функционалностилске и лексичко-семантичке особености сваке речи, па тако и изведене (уп. Ћорић 2008: 179). Творбени план, као централни, неодвојив је од значења, морфолошких обележја, али и прагматичких или ситуационих фактора употребе ових именица. У наредном поглављу изнећемо основне појединости појмовно-терминолошког апарата из домена семантике и прагматике, релевантне за истраживање деминутивних и аугментативних именица као продуктивних творбених категорија у српском језику.

2. О актуелним семантичким теоријама у лингвистици

0. У овом поглављу изложићемо основне поставке савремених семантичких теорија, као и могућност њихове примене у истраживању деминуције и аугментације.

1.0. Поред традиционалног приступа у проучавању језика, који се, у нашем случају, када је реч о деминуцији и аугментацији, у најопштијем виду тиче формално-граматичких истраживања, савремена језичка истраживања све више постају предмет семантике, која у савременој лингвистици од деведесетих година до данас заузима централно место. Према једној од могућих класификација, савремене семантичке теорије можемо сврстати у три основна правца (уп. Половина 1997: 113–120).

1.1. Први правац био би онај који се односи на класично проучавање референцијалног значења. Овај правац заступа становиште да значење језичких феномена не зависи сасвим, или бар не у довољној мери, од контекста, тј. да је деконтекстуализовано. У нашем случају истраживањима деминутивних и аугментативних именица приступало би се као самосталним лексичким јединицама, које одликују типичне семантичке реализације умањења или увећања. Пратилачке семантичке реализације, као што су, на пример, иронија, еуфемизам, пејоративност и др., приписале би се појавама другог реда, стилизацији и другим механизмима који доводе до уобичајених семантичких одступања.

1.2. Насупрот оваквом приступу, контекстуални и ситуациони приступ инсистира на контексту и као важне појмове истиче пресупозицију, односно заједничко знање говорника и саговорника, говорну ситуацију, говорникове намере, говорне чинове итд. За разлику од традиционалног приступа, који деминуцију и аугментацију одређује као умањење, односно увећање величине некаквог физичког ентитета (в. Тејлор 1991: 144–145), односно као изражавање умањења или увећања садржаја мотивне именице, контекстуални и ситуациони приступ употребу деминутива и аугментатива посматра са аспекта комуникације и комуникативних функција. Другим речима, семантика деминутива и аугментатива одређена је и додатним семантичким компонентама које имају функцију деловања на адресата. Дакле, контекстуални и ситуациони приступ лингвистичких истраживања јасно истиче да је употреба

језичких средстава прагматички условљена, „будући да је контекст ... универзални регулатор функционалностилске и лексичко-семантичке особености сваке речи, па тако и изведене“ (Ћорић 2008: 179).

Као пример прагматички условљене употребе деминутива јесу деминутиви за називе јела и пића, као што су: *ка̀фица*, *кола̀чић*, *ййвце*, *йй-ййица*, *ра̀кијица*, *ййбрийица* и сл. Ови деминутиви у одређеним говорним ситуацијама имају илокутивну снагу која се огледа у начину деловања на адресата. Наиме, у одређеним комуникативним ситуацијама употребом поменутих деминутива (нпр. типично за разговорни језик „Хоћемо ли кафицу?“ или „Може ли једна ракијица?“) изражава се, у првом реду, говорничково осећање пријатности и задовољства које у њему изазива присуство саговорника, а, с друге стране, овим деминутивима може се изразити и говорничкова жеља да се саговорник послужи понуђеним јелом или пићем. У првом случају употребе деминутива реч је о говорничковој жељи да исказе блискост и фамилијарност са саговорником, а у другом случају реч је о појачаном деловању на саговорника, пошто се умањењем ентитета утицај на саговорника само привидно ублажава. Привидно ублажавање утицаја на саговорника употребом деминутива представља једну од говорничкових стратегија исказивања учтивости у језику (в. Браун и Левинсон 1987: 109).

Употреба поменутих деминутива донекле добија карактер конвенције, па тако у одређеним говорним ситуацијама говорник прибегава употреби одређених језичких форми, чиме те форме губе своје основно значење. То нам заправо потврђује Џ. Остин, који каже да говорне ситуације подразумевају прихваћени конвенционални поступак, који има и „*određeni konvencionalni učinak*, а [...] *taj postupak u sebe uključuje i iskazivanje određenih reči* – *što čine određene osobe u određenim okolnostima*“ (Остин 1994: 36).

1.3. Савремене семантичке теорије обухватају и трећи приступ, приступ који потиче из когнитивизма², а назива се когнитивна семантика.

Настанак когнитивне семантике темељи се на чињеници да се сва значења једне лексеме не могу подвести под једну једину дефиницију, чиме се указује на то да лексема има основно значење и секундарна значења, која су по одређеном принципу хијерархијски организована. У

² Когнитивни приступ у језику полази од схватања о постојању везе и узајамне зависности између језика, појмовног система и искуства које проистиче из интеракције човека са стварношћу. У том смислу, истиче се и следеће: когнитивну лингвистику карактерише став о постојању менталне категоризације код човека, која се одсликава на визуелном, аудитивном и семантичком плану (Кликовац 2004: 277–278).

складу са когнитивистичком терминологијом, дакле, основно значење речи представља прототипско значење, а секундарна значења семантичку периферију.

Када је у питању семантика деминутива и аугментатива, њихов прототипични семантички елемент представља сема, која је садржана у творбеном форманту: 'мало/умањујуће', односно 'велико/увећавајуће', што потврђује схватање когнитивиста да је димензионалност основни критеријум перцепције и концептуализације појмова³.

Организовање значења око прототипског значења, ближе и даље периферије, назива се у когнитивној лингвистици устројством, структуром радијалног типа (в. Ивић 2001: 184).

Као важан принцип појмовне и језичке организације когнитивисти истичу метафору. Метафору дефинишу као разумевање једне врсте појмова помоћу друге врсте појмова, при чему су први обично апстрактни, а други обично конкретни⁴.

Будући да се деминутиви и аугментативи обично одређују као 'умањење односно увећање величине каквог физичког ентитета', можемо рећи да је прототипично значење деминутива и аугментатива димензионалног карактера, које се исказује семом 'мала/велика физичка величина'. Уколико се деминутиви и аугментативи не односе на физичке величине, тј. на конкретне појмове, већ на апстрактне појмове који се тичу различитих домена, њихово значење се метафоризује. Тако, на пример, код апстрактних појмова сема 'мала/велика физичка величина', у зависности од домена на који се односи, семантички се модификује, па потом развија периферна⁵ значења која се исказују семама 'слабо/јак', 'нежно/грубо', 'лепо/ружно', 'уважавање/презирање' и сл.

У исказу „Напољу пада кишица“ деминутив *кйшица* има значење слабе кише, тј. кише која не пада јаким интензитетом, што значи да се деминутивом не умањује физичка величина појма, у нашем случају *ки-*

³ В. Половина сматра да се кроз категорију именица у језику оцртава принцип менталне категоризације, „пошто оне репрезентују ентитете који се одликују димензионалношћу, ограниченошћу у простору, релативном стабилношћу форме у времену итд.“ (Половина 1997: 115).

⁴ Домен који позајмљује своју структуру назива се изворни, а онај који се на основу њега разумева назива се циљни (Кликовац 2004: 12).

⁵ Под појмом периферна значења не подразумевамо мање позната или мање заступљена значења, већ резултат когнитивних процеса који је у тзв. теорији прототипа обухваћен појмом семантичке *екстензије* (в. Тејлор 1991).

ше, него интензитет као апстрактан појам који се перципира као величина (уп. Кликовац 2004: 30).

Навешћемо још један пример. У исказима типа „Извините, само на часак ...“, „Могу ли на часак?“ деминутивом *časak* у првом исказу умањује се нарушавање ситуације, а у другом се ублажава узнемиравање саговорника, што значи да се овим деминутивом не реферира на његово примарно значење 'кратак временски интервал', већ се њиме, у складу са комуникативном ситуацијом и говорниковом интенцијом, релативизира време. Деминутивне именице којима се може постићи релативизација појма времена, односно некакве квантитативне вредности, у лингвистичкој теорији стручно се називају *апроксимативним деминутивима* (енгл. **approximative diminutive**) (в. Тејлор 1991: 146) и **сматра** се да је у појединим језицима њихова употреба конвенционализована, односно да представља једну од говорних стратегија којима се исказује учтивост. Као типичан случај, Тејлор наводи италијански језик, у којем је употреба апроксимативних деминутива у функцији исказивања комуникативног става говорника. Наиме, аутор наводи исказ – *He'll return in un'oretta* или италијански *Tornerà un'oretta* – у којем се употребом деминутива са значењем 'кратко време' говорник унапред извињава и „ограђује“ у случају да не испоштује време на које се обавезује (Тејлор 1991: 146).

2. Опште узев, изгледа да је у свету деминуција више него аугментација била предмет савремених семантичких истраживања. Неки аутори ову чињеницу коментаришу граматичком и семантичком сложености деминуције у односу на аугментацију (в. Рика 1998: 498). И. Грицкат, на пример, говорећи о широком семантичком спектру деминутива, каже да се семантичка доградња у односу на основно значење деминуције „врши унутар самог типа новонастале јединице (семантички 'сагласан' или 'несагласан' спој), затим осмишљеношћу шире реченичне целине, или под дејством чак и обухватнијег контекста“. Како изгледа, закључује ауторка, „у овоме су могућности код 'умањивања' богатије него код 'увећавања'“ (Грицкат 1995: 2).

3. На основу изложеног о основним поставкама савремених семантичких теорија, као и о могућностима њихове примене у истраживањима деминутивних и аугментативних именица, можемо приметити да су оне сагласне у томе да се употребом семантичких критеријума проверава граматичка релевантност језичких феномена. Поред истраживања на морфолошком, творбеном и синтаксичком плану, семантичка анализа обухвата и истраживања која укључују контекстуални, односно ситуаци-

они приступ, као и когнитивистички, а резултати анализе требало би да покажу функционалну повезаност граматичких, семантичких и појмовних категорија у језику.

3. Појам деминуције и аугментације у језику

0. Приликом грађења речи, значења мотивних речи се мењају будући да сами творбени форманти носе собом одређена значења која у семантички садржај мотивне речи уносе нове семантичке компоненте. Међутим, на промену значења новонасталих речи, поред тих језичких фактора (формалних промена), утичу и ванјезички чиниоци који се одnose на говорника и његову улогу у комуникацији. Тако деминуција (од лат. *deminutio* 'смањење, окрњење') и аугментација (лат. *augmen* 'множење') представљају процесе грађења речи којима се у значење мотивне речи, у нашем случају именице, уносе извесне измене значења које се тичу, пре свега, говорникове оцене како појма на који се реферише, тако и целокупне комуникативне ситуације.

Начини творбе и језичка средства помоћу којих настају деминутивне и аугментативне речи различити су од језика до језика. Међутим, одређене особине у погледу граматичке структуре, али и семантике, заједничке су већини језика.

1. Деминуција и аугментација у српском језику подразумевају два творбена типа: суфиксацију и префиксацију. Деминуирање и аугментирање речи помоћу суфикса и деминуирање и аугментирање помоћу префикса представљају две различите појаве и због тога се не јављају у подједнакој мери код свих врста речи. На пример, код глагола су могућа оба типа модификације значења, и суфиксација и префиксација (*скакућиаџи* : *џоскакуџиаџи*, односно *лудџиаџи* : *налудџџиаџи се*). Исти случај налазимо и код деминутивних придева (*жућкаси* : *нажуџи*) и деминутивних прилога (*малко* : *џомало*). Међутим, код именица се семантичка модификација постиже само суфиксацијом. Из овога изузимамо ретке случајеве из призренско-тимочког дијалекта, у којима је могуће аугментативе градити и префиксацијом: нпр. *џојунак* – у значењу 'већи јунак' или у прилогу *џокришом*: Кришом га мајка родила, | Покришом га је гледала⁶ (уп. Грицкат 1955–1956: 46).

2.1. Општесловенско порекло деминутивних и аугментативних именичких (и придевских) и глаголских суфикса указује на епоху веома

⁶ Стихови су из народне песме са терена јужне Србије, коју је забележио Тихомир Ђорђевић (в. Ђорђевић Т., 98).

живо развијеног језичког осећања да извесни гласови (поглавито глас *к* и његов дериват *ц* за деминутиве, односно гласови *р* и *ӣ* за аугментативе), сами или у утврђеним гласовним склоповима, могу служити као средства за модификацију садржаја у различитим речима. О коришћењу истих средстава при деминуирању именичких и глаголских речи сведоче нам и други језици, као, на пример, латински са примерима *conscribilo* – 'нашкрабати' према *conscribo* – 'написати', као *pastillus* – 'лоптица од брашна' према *pastus* – 'храна, паша' или *pasta* – 'тесто од брашна', а овакве појаве постоје и у француском, немачком и другим језицима (в. Грицкат 1955–1956: 51).

2.2. У науци о језику одавно се претпоставља да су суфикси некада били засебне речи. А. Белић је о овом проблему забележио следеће: „Иако је данас врло тешко одредити у многим случајевима, напр. индоевропских језика, како су суфикси постали, мислимо да би се могло рећи да су наставци са ограниченим значењем и употребом [...] постали од засебних именица, а наставци са општим структуралним значењем (напр. *-āk* у сх. и уопште наставци типа *-к-* и *-ц-* и они који су од њих постали) од партикула или диференцијалних речца“ (Белић 1959: 121). Схватање о лексичком пореклу суфикса поједини аутори доводе у везу са ситуацијом у аглутинативним језицима, у којима се граматички завршеци прилепље-ни на основу сматрају редуцираним деловима некадашњих речи (в. Стевановић 1970: 393–394). Таква тумачења разрађивана су и примењивана у савременим лингвистичким истраживањима когнитивне оријентације, посебно у деловима који се тичу етимологије, историјске семантике и полисемије. Истражујући значења, као и начине творбе деминутива и аугментатива на корпусу од преко шездесет језика различите сродности (од посебног значаја за истраживање послужили су аглутинативни и синтетички језици), Јурафски (1996) својим радом показује да се језичка универзалност деминутива и аугментатива огледа како у семантици, тако и у творби. На основу грађе из великог броја језика различите сродности, аутор закључује да су аугментативне морфеме у појединим језицима постале у вези са концептом 'мајка' (са конотативним елементима 'велика', 'важна' и сл.). Истичући значај претходних истраживања у овој области, исти аутор подсећа на то да творба аугментатива у појединим језицима југоисточне Азије настаје граматикализацијом речи са пуним значењем 'мајка'⁷ (Јурафски 1996: 544–545): *малајски језик*: *ibu* 'мајка', *rumah* 'кућа', *rumah-ibu* 'кућетина', *tangan* 'рука', *ibu tangan* 'ручџетина'; језик

⁷ A morpheme originally meaning 'mother' has grammaticalized to the augmentative throughout the region [of Southeast Asia] (Јурафски 1996: 545).

хмон̄: nā 'мајка', ngáo 'лађа', nā- ngáo 'лађетина'; *īajски језик*: mée 'мајка', tháp 'војска', méetháp 'војничина' итд. У складу са изнетим подацима о аугментативима, аутор претпоставља да порекло деминутивних морфема треба тражити у граматикализацији некадашњих самосталних речи са значењем 'дете' или са значењем које је у вези са поменутиим значењем (в. Јурафски 1996: 551). И у случају индоевропских језика, претпостављало се да су суфикси имали донекле самосталну природу, као и да је њихово додавање на речи у одређеним епохама било аглутинативног карактера (уп. Грицкат 1955–1956: 78).

У прилог овој теми, која говори о процесу деминуције и аугментације додавањем донекле самосталних лексичких јединица одређеним именицама, навешћемо податак који је раније, у вези са албанским језиком, изнео М. Павловић. Говорећи о језицима „са изразитим дегенерисањем форманске [sic] функционалности“, односно о изражавању деминутивности код језика у којима се губе основне формантске функције, Павловић је на примерима из албанског језика показао да се деминутивност, поред употребе облика са деминутивним формантом, као што су *vajzëzë*, *çupëzë* и сл., може изразити синтагмом са *vogël* „мали“, као нпр.: *vajz'ë vogël*, као и *çup'ë vogël*, у значењу *дѣвѡјче*, *дѣвѡјчица*, затим *djal i vogël* у значењу *дѣчко*, затим *fëmijë e vogël* у значењу *дѣтѣнце*, *kal i vogël* у значењу *кѡњѣ*, *çekic i vogël* у значењу *чѣкичић* итд. (в. Павловић 1958–1960: 226–227).

3.1. Семантичку структуру именичких деминутива и аугментатива одликује семантичко језгро са прототипичним квантитативним значењем – 'мали узрастом или величином', односно 'велики узрастом или величином', а око семантичког језгра деловањем метафоричких процеса формирају се екстензијална или периферна квалитативна значења – нпр. 'безначајан, ништаван', односно 'незграпан, груб, глуп' и сл. Деминутивна и аугментативна значења, дакле, реализују се у зависности од семантичких категорија основних именица (в. Јурафски 1996: 546). На пример, сема 'мало/умањујуће' односно 'велико/увећавајуће' карактеристична за сферу размере, односно значења физичких ентитета, реализоваће се у сфери 'човек' као позитивна или негативна оцена. У зависности од садржаја именице којој се додаје суфикс, деминутиви и аугментативи реализују следећа придевска значења: 'мали' (о величини, простору – *сиѡубѣћ*, *ливадица*), 'слаб' (о интензитету – *ѣласѣћ*, *кѣшица*), 'безначајан' (о друштвеном статусу – *инѣелекѣуѡлчић*, *ѣисѡрчић*, *чиновнѣчић*), односно 'велики' (о величини – *зѣрадѣѣина*, *кућѣѣина*), 'јак' (о интензитету – *кишѡрина*), 'главни, најважнији' (истицање позитивне

оцене у сфери друштвеног статуса – *мушкарчина*, *људина*), 'груб, глуп, безначајан, који изазива презир' (негативна оцена у сфери занимања, статуса – *официрчина*, *ћандурчина*, *ћисарчина*) итд.

3.2. Деминуција и аугментација, као творбени процеси, представљају и експресивна језичка средства, будући да је употреба ових облика у вези са говорником и комуникативном ситуацијом, односно са говорниковом намером и његовим комуникативним циљевима. То је и један од разлога зашто се при употреби деминутива појављује и хипокористичност, посебно својствена деминутивним именицама. Хипокористичност у садржај деминутива уноси компоненту симпатије, милоште, као израз говорникове наклоности и нежности како према појму на који се указује, тако и према целокупној комуникативној ситуацији. Аугментативима је својствена пејоративност која на исти начин, само са другачијом квалитативном нијансом, у најширем смислу изражава негативан говорников однос према некоме или нечему.

Међутим, не може се рећи да се деминутивима, тј. употребом деминутива у комуникацији искључиво исказују значења позитивног садржаја. Како се најчешће истиче, употребом деминутива исказују се благонаклоност, нежност, симпатија и сл. (нпр. Напипавши поред себе малу топлу дјечакову главицу, био сам сретан и ничега се бојао није сам – Ћопић Б., 152), али се у неадекватном контексту употребом деминутива може постићи и супротан комуникативни ефекат, какви су нпр. поруга, подсмех, ниподаштавање и сл. (нпр. Неки глумчић, прелазећи из једног великог позоришта у друго ... сматрао је ... да треба да направи политику тиме што ће дати јавну ... похвалу својој новој „кући“ – Књижевне новине 1952, РСАНУ).

На другој страни, деривати на *-ина/-чина* по правилу су пејоративни аугментативи, али контекст може занемарити такво деривационо опредељење и заменити га додатним, често супротним значењем (уп. Ћорић 2008: 179). Тако, на пример, аугментатив *људина* реализује позитивно значење услед спојивости адекватног садржаја основе и семантичког потенцијала аугментативног суфикса, при чему заједничког утицаја имају и основа и суфикс.

4. Именички деминутиви и аугментативи у творбеном систему српског језика и принципи њихове лексикографске обраде у дескриптивним речницима српског језика

1.0. Деминутиви и аугментативи у категорији изведених речи.

Суфиксација је један од најпродуктивнијих процеса грађења речи у српском језику, а речи настале овим процесом називамо изведеним речима или изведеницама. Овај начин грађења речи подразумева додавање одређеног суфикса позади основинске морфеме, при чему настаје нова реч са измењеним лексичким, у великом броју случајева и измењеним граматичким, садржајем.

1.1. Код именичке суфиксалне творбе мотивне речи могу бити именице: *књижица* (<књига), *главица* (<глава), *писаруша* (<писар), *учиџељица* (<учитељ), *писмењаковић* (<писмењак), а чешће су речи других врста, као што су: придеви – *мудрац* (<мудар), глаголи – *борац* (<борити се), заменице – *николовић* (<нико, никог-а) итд. Резултат суфиксације је нова реч – изведеница, која према мотивној речи стоји у одређеном граматичком, односно семантичком односу.

1.1.1. У највећем броју случајева додавањем суфикса на творбену основу долази до промене категоријалног и лексичког значења изведенице. При томе, суфикс добија управну функцију у односу на основу, која добија детерминативну функцију: *мудрац* = *мудар човек* (< *-ац*), *борац* = *особа* (< *-ац*) која се бори итд.

1.1.2. Међутим, код неких изведеница, у које спадају деминутиви и аугментативи, суфикс у садржај основне именице уноси само извесну промену значења, али без промене врсте речи, при чему, за разлику од претходног случаја, функција суфикса постаје детерминативна, а значење основе управно. Ово се односи на деминутивне и аугментативне именице: *кључић* = *мали* (< *-ић*) кључ, *момчић* = *млад* (< *-ић*) момак, као и на још неке типове изведеница: именице које означавају особу женског пола која обавља одређено занимање: *учиџељица* = *женска особа* (< *-ица*) учитељ, именице којима се изражава сингулативност: *шравка* = *једна влат* (< *-ка*) траве итд.

1.2. У поређењу са већином изведеница, које за мотивне речи имају именице, глаголе, придеве, заменице, бројеве и др., мотивне речи де-

минутива и аугментатива искључиво су именице. Као резултат грађења речи од именичких основа, добија се изведена именица са модификованим садржајем мотивне речи. Грађење деминутива и аугментатива подразумева уношење извесне измене значења у значење мотивне именице, а не превођење других врста речи у именице.

Аналогно изнетим чињеницама стоји констатација да се већина изведених именица у српском језику може представити моделом детерминативна реч + суфикс, тј. формални носилац управне речи: у изведеници *младџић* први део има детерминативно значење *млад-* „млад“, а други део, садржан у суфиксу *-ић*, управно значење „мушкарац“. На другој страни, немала група изведеница – деминутиви и аугментативи, као и велики број хипокористика – у основи задржавају садржај основне именице, који се модификује захваљујући суфиксу, па се тако ове изведенице генеришу по супротном моделу: управна реч + суфикс, као формални носилац детерминативне речи: у изведеницама *кућница* односно *кућетица* управни део је *кућ-* = „кућа“, а детерминативни део садржан је у суфиксу *-ица* „мала“ односно *-етица* „велика“.

2.0. Деминутиви и аугментативи у категорији именица субјективне оцено. Према традиционалној класификацији изведених речи у граматицима српског (или српскохрватског) језика о деминутивима и аугментативима најчешће се говори у оквиру класе именица субјективне оцено, у коју, поред поменутих изведеница, спадају још хипокористички, као и именице с погрдним или пејоративним значењем⁸ (уп. Барић и др. 1997: 326–329; Станојчић и Поповић 1997: 138–139). Именицама субјективне оцено (термин „именице субјективне оцено“ у домаћу лингвистику увео је А. Белић) исказује се објективна или субјективна (емотивна и/или вредносна) оцена објекта именовања (в. Вељковић-Станковић 2005: 93–96). Именицама субјективне оцено обележавају се „објективитети, тј. ванлингвистичке реалије онакве какве јесу, док се емотивно-аксиолошка оцена јавља као секундарна и необавезна (не увек реализована) могућност исказивања става субјекта именовања“ (и.: 84).

У погледу изражавања субјективне оцено о некоме или нечему, поједина деминутивна односно аугментативна значења блиска су хипокористичким односно пејоративним, па се неретко говори о заједничкој категорији деминутива с хипокористичким, на једној страни, и о аугментативним с пејоративним, на другој страни (в. Станојчић и Поповић

⁸ Поједини аутори пејоративе сврставају у посебну значењску скупину у односу на деминутиве, аугментативе и хипокористике (в. Барић и др. 1997: 303).

1997: 138–139). Овде је реч о именицама које су настале према моделу својственом творби деминутива односно аугментатива: **ујравна реч** + **суфикс** (формални носилац детерминативне речи). То значи да поједине деминутивне односно аугментативне именице могу бити употребљене и као хипокористици (*дѹшица*, *слободѹца*, *слѹжбѹца*) односно и као пејоративи (*ѡлавуца*, *женѡѹина*, *нѡсина*). Стога се у РСАНУ и РМС велики број именица код којих се не може направити оштра граница између деминутивности и хипокористичности, на једној страни, односно између аугментативности и пејоративности, на другој страни, дефинише употребом двоструког квалификатора *дем. и хип.* односно *ауѡм. и ѡеј*. Овакав начин описивања деминутива и аугментатива употребом двоструког квалификатора произилази из чињенице да деминутиви и аугментативи најчешће имају две димензије: квантитативну и квалитативну. Друга компонента није увек присутна, али је скоро увек подложна околионалној актуелизацији (в. Вељковић-Станковић 2005: 87). Субјективна или експресивна оцена код деминутивних и аугментативних именица остварује се као „другостепена функција“ (в. и.: 87), посредством квантификативне суфиксалне модификације. Дакле, умањење, као и увећање, апроксимативне вредности неког садржаја може послужити као подстицај за реализацију експресивних значења у домену субјективне оцене у којем се изражава емотивни и аксиолошки став субјекта који оцењује. То су најчешће значења хипокористичности и пејоративности, али, посредством умањења, у домену субјективне оцене могу се реализовати и друга значења, као што су иронично значење (нпр. употребом деминутива *дѡѡшѡчић* може се исказати иронични став говорника према одређеној ситуацији, нпр. Гледај да твоји бивши ђаци а садашњи Министри пошљу који допишчић у „Београдске Новине“ – Ђорђевић В., РСАНУ), еуфемистично (*динáрче* – Ристић и Кангра, РСАНУ) и друга значења.

Недосежност или премашеност апроксимативне вредности квантитета у домену објективне оцене примарна је функција деминутива и аугментатива, док се субјективна оцена код њих реализује у секундарној функцији.

На другој страни, код хипокористика и пејоратива субјективна оцена се реализује као примарно значење мотивисано субјективним, емотивним ставом говорника према именованом појму.

2.1. Творба неких именичких хипокористика у основи се разликује од творбе именичких деминутива, па се на плану творбе деминутиви и хипокористици у тим случајевима могу раздвојити.

2.1.1. Творба хипокористика најчешће подразумева скраћење именичке основе и додавање суфикса *-а*: *џџса* (<гуска), *џрла* (<грлица), *друџа* (<другарица), *кока* (<кокош), *комша*¹ (<комшиница), *креда*⁹ (<кредит), *нева* (невеста), *пупа* (<пупак), *пшеница* (<пшеница), *рака* (<ракија), *хаља* (<хаљина), суфикса *-о*, који алтернира са суфиксом *-а* (а избор зависи од дијалекатске базе говорника): *комша*² и *комшио* (<комшија), *коња* и *коњо* (коњ), *побро* и *побратим*, *сеља* и *сељо* (<сељак) и др. Хипокористици се могу градити и додавањем суфикса (којим се граде и деминутиви) на основе већ изведених хипокористика (*бака*, *дека*, *кока*, *сека*), чиме се изводе нови хипокористици (*бакица*, *декица*, *кокица*, *секица*).

2.1.2. Поред поменутих процеса, у којима се хипокористици граде додавањем суфикса на основе именица, хипокористици се могу градити и додавањем суфикса *-ко* на основе од придева¹⁰, нпр.: *несијашко*, *немирко*. Затим, поред морфемске творбе, хипокористичима је, у појединим српским говорима, својствена и акценатска творба (Јовановић 2008: 50–51). Према основним именицама са кратким акцентом на првом слогу *крџа*, *аџа/аџа*, *оџа* стоје хипокористици са дугоузлазним акцентом на првом слогу *крџава*, *аџа*, *оџа* (в. РСАНУ).

2.2. Као што се у неким случајевима на плану творбе хипокористици могу раздвојити од деминутива, тако се и неки пејоративи на плану творбе могу раздвојити од других изведеница са сличним значењем. Реч је о пејоративима који се граде додавањем пејоративног суфикса на основу од придева, глагола и именица, што показују следећи примери – од придева су: *блџсан*, *досадњак*, *надувџенко*, *паметњак*, *платињак*, *платињак*, *платињак*, од глагола су: *дрџало*, *мџвало*, *платињало*, а од именица су: *џадура*, *женџурача*, *платињаруша* и др. На основу наведених примера очигледно је да основе којима се додају пејоративни суфикси углавном имају негативно значење.

3.0. **Деминутиви и аугментативи према изведеницама жаргонског типа**¹¹. Међу жаргонизмима такође има изведеница које се у погледу употребе творбених средстава могу упоредити са појединим деминутивним и аугментативним именицама. Ради се о жаргонизмима насталим суфиксацијом, тј. додавањем суфикса *-џк/-њџк/-љџк*, *-иџ*, *-ка*,

⁹ Пример је преузет из слогана једне банке: Узмеш *креду* и све је у реду.

¹⁰ У појединим говорима југоисточне Србије хипокористици се граде додавањем суфикса *-ко* на основе од именица: *брајко*, *платињко*, *срџко* и др.

¹¹ Више о жаргону у српском језику в. у Бугарски 2006 и Ристић С. 2004: 169–185.

-чина, -чуџа и др., међу којима је одређен број суфикса својствен творби деминутивних односно аугментативних именица. Основе којима се додају жаргонски суфикси најчешће су придевске, а ређе именичке, прилошке или неке друге.

3.1. Творба жаргонским суфиксима садржи значења која се у основном облику исказују именичким синтагмама, као што су: *џенџерџа* (генерална проба или оправка), *коџњџак* (кожни капут), *кримџи* (криминалистички филм), *љубџи* (љубавни филм или роман), *манастиџка* (манастирска ракија), *минџи* (мини сукња), *оштриџак* (оштро пиће), *саобраћаџка* (саобраћајна несрећа), *стриџак* (стројеви корак), *Студџенџак* (Студентски град) итд. Поступак сажимања синтагми у лексеме, који је у дериватологији обухваћен појмом универбизације¹², представља једно од основних лексичких обележја великог броја жаргонских изведеница.

3.2. За разлику од поменутих жаргонизама код којих универбизација представља једно од основних семантичких обележја, садржај жаргонизама са суфиксом -џи, као што су *каџи*¹³, *јџи*, *наркиџи*, *хџи* и сл., модификационог је карактера. Дакле, код жаргонизама овога типа улога суфикса огледа се у квалитативном модификовању садржаја основне именице: *кафе*, *јуџо* (аутомобил), *наркомџи*, *хомосексуџи*, а не у промени њеног садржаја. Овај суфикс, иначе веома продуктиван у деминутивној функцији, неке од својих семантичко-прагматичких карактеристика природно проширује и на жаргон, маркирајући лексику обележјима популарног, фамилијарног и омладинског говора, уз изразу ноту тепања (в. Бугарски 1997: 301). Сличан жаргонском суфиксу -џи, само супротно усмерен, јесте жаргонски суфикс -чина, који својом аугментативном семантиком омогућује и „жаргонско коришћење“ (в. Бугарски 2003: 61). Жаргонизмима са суфиксом -чина означавају се лица која се на основу одређених особина оцењују као позитивна односно као негативна: *деџенчина*, *лаџчина*, *џиџина*, *џиџина*, затим пића и дроге: *винчина*, *доџина* (јака дрога), *џиџина* и др.

¹² О универбизацији в. у Ђорић 2008: 161–165.

¹³ Именица *каџи* више се не осећа као жаргонизам, јер је потпуно лексикализована. Нема лексичке алтернативе пошто су из употребе потиснути *кафе*, *бисџи* и сл. (Клајн 2003: 110).

4.0. Лексикографски поступци обраде деминутива и аугментатива¹⁴. Творбена и семантичка обележја деминутива и аугментатива очитују се и на плану лексикографског описа, па ћемо излагање у овом поглављу завршити представљањем лексикографских поступака обраде деминутива и аугментатива примењених у РСАНУ. Такође, у овом делу поглавља размотрићемо и лексикографске поступке обраде неких хипокористика и пејоратива у поменутом речнику, како бисмо и овде истакли особености на основу којих се деминутиви и аугментативи у појединим случајевима могу диференцирати према неким типовима хипокористика и пејоратива, као посебним творбеним и семантичким категоријама.

4.1. Деминутивне и аугментативне именице спадају у изведенице велике продуктивности. Као именице које се у категорији изведеница истичу заједничким творбеним и семантичким карактеристикама, деминутиви и аугментативи припадају одређеном типу семантичке категорије – изведенице са модификационим значењем, као и одређеном типу творбене категорије – именичке изведенице изведене од именица. Дакле, суфикси ових изведеница само су у извесној мери модификовали садржај основне речи, уневши у њега одређену квалитативну нијансу. Због тога се за ове изведенице може рећи да представљају посебну творбено-семантичку категорију, али не и сасвим посебне лексичке случајеве (уп. Пешикан 1970: 153).

Извесна модификација садржаја основне именице огледа се у лексикографском опису, односно у делу дефиниције у којем су дате информације о лексичком и творбеном значењу. Наиме, деминутиви и аугментативи, али и неки хипокористици и пејоративи мотивисани именицама, представљени су у РСАНУ типским дефиницијама, тј. употребом одговарајућих квалификатора, којима се дефинише семантички однос између мотивне речи (именица се наводи у основном облику) и мотивисане речи (одговарајућим квалификатором *дем.*, *ауџм.* и сл. маркира се компонента која модификује садржај основне именице). На пример, именице типа *нотешчић*, *бајрина*, *мајчица* и *бабешина* дефинишу се на следећи начин: „дем. од нотес“, „ауџм. од бара“, „хип. од мајка“ и „пеј. од баба“. Употребом квалификатора *дем.*, *ауџм.*, *хип.* и *пеј.*, који чине део дефиниције именичких деминутива, аугментатива, хипокористика и пејоратива, представљен је детерминативни (атрибутски) део значења

¹⁴ Више о поступцима лексикографске обраде твореница в. у Јовановић 2008: 43–52.

изражен суфиксом, док се део значења који је садржан у основи не тумачи, него се само упућује на основинску реч: *ношес, бара, мајка, баба*.

4.2. Уколико деминутиви и аугментативи, поред квантитативног значења умањења односно увећања, реализују и додатна квалитативна значења, најчешће хипокористичког односно пејоративног карактера, у лексикографској дефиницији се квалификаторима *дем.* односно *аузм.* додају и квалификатори *хиј.* односно *йеј.* Дакле, ознаке *аузм.* и *йеј.* могу стајати заједно уколико именица с одговарајућим суфиксом може да има и обично аугментативно, али и пејоративно значење, што значи да, у зависности од употребе, таква именица може функционисати и као аугментатив и као пејоратив (нпр. *џлавуца, кућейина, ручурда*). На другој страни, велики број деминутива, поред умањења, може реализовати хипокористичко значење, које у појединим случајевима може преовладати над деминутивним значењем. Стога за велики број именица кажемо да су и деминутиви и хипокористици (нпр. *кућица, нџица, ручица, сийанчић*).

Сличност поменутих деминутива и хипокористика, на једној страни, као и аугментатива и пејоратива, на другој страни, огледа се у њиховом творбеном значењу. Наиме, именице типа *кућица, нџица, сийанчић*, које могу функционисати као деминутиви и као хипокористици, с једне стране, односно именице као *џлавуца, кућейина, ручурда*, које могу функционисати као аугментативи и као пејоративи, с друге стране, представљају модификационе изведенице, пошто је суфикс само модификовао садржај основне именице, тј. суфикс је у садржај основе унео само одговарајуће придевско значење које је резултат говорникове оцене.

4.3. Међутим, изведенице мотивисане придевима или глаголима добијају ново, измењено лексичко значење и прелазе у другу граматичку категорију, што се одражава и на сам лексикографски опис. Тако, на пример, семантичка функција суфикса *-ко* и *-ло* код хипокористика (1) *несијашко* и пејоратива (2) *блебейало* није детерминативног карактера, као што је то случај са суфиксима помоћу којих се граде именичке изведенице модификационог значења, него управног карактера, што се одражава и на тип лексикографске дефиниције. Због тога се код изведеница овога типа прво дефинише управни део значења изражен суфиксом „онај (=особа) ...“, а део значења изражен основном се не тумачи већ се само упућује на основну реч: придев (1) „... који је несташан“, односно глагол блебетати (2) „...који много блебеће“.

III. ДЕМИНУТИВНЕ И АУГМЕНТАТИВНЕ ИМЕНИЦЕ

0. Будући да суфиксација представља основни начин грађења именичких деминутива и аугментатива, именице ћемо анализирати управо у оквиру система деминутивних и аугментативних суфикса. У истраживању, дакле, полазимо од тога да суфикси у извесном смислу садрже одређени семантички потенцијал који омогућава семантичку трансформацију или доградњу садржаја основне речи. О проблему семантике суфикса у српској науци своје ставове изнело је неколико угледних лингвиста.

0.1. О сложености овог проблема сведочи већ став М. Стевановића, који је наизглед контрадикторан, а, у ствари, одсликава сложеност дефиниције суфикса у домену његове улоге у формирању значења изведене речи. Наиме, М. Стевановић у првој књизи граматике *Савремени српскохрватски језик* каже да „суфикси (наставци) којима се граде изведене речи немају свог посебног значења, па ипак најчешће уносе посебно одређено значење у нову реч“ (Стевановић 1970: 395). Овакав Стевановићев став Р. Симић је покушао да конкретизује уневши у дефиницију појам означне функције, који се у овом случају чини блажим и опрезнијим оператором од појма значење суфикса. Он каже да, иако немају лексичког значења, суфикси садрже извесну означну функцију (в. Симић 1999: 39), која се огледа у уношењу посебног одређеног значења у садржај основне речи.

Разматрање проблема семантике суфикса није заобишло ни Б. Ћорића, који такође подсећа на овај дериватолошки проблем. У својој студији *Творба именица у српском језику* Б. Ћорић о овој теми каже следеће: „Међу научницима [је] подељено мишљење о томе је ли суфикс значењска јединица или није. [...] Будући да суфикс припада класи морфема, јасно је да и он има одређено значење“ (Ћорић 2008: 179).

0.2. Као што ће нам анализа показати, избор деминутивних и аугментативних суфикса приликом грађења деминутивних и аугментативних именица у великој мери зависи од категорије рода мотивне именице. При томе, деминутивне именице углавном задржавају род мотивне именице, док су аугментативне именице, које се у највећем броју случајева граде суфиксима који се завршавају на *-а*: *-ина*, *-ејина*, *-урина*, углавном женског рода.

Пошто деминутивне именице углавном задржавају род мотивне именице, њих ћемо у раду класификовати према роду (мушком, женском и средњем), али и према карактеристичним суфиксима којима се граде. Аугментативне именице са суфиксима *-ина* (*-чина*), *-ејина*, *-урина* углавном су граматичког женског рода, па ћемо ове именице класификовати само према суфиксима.

0.3. С обзиром на приступ у истраживању, у којем се деминутивне и аугментативне именице посматрају са становишта савременог стања, суфиксе ћемо представити у лику у којем они данас функционишу у савременом српском језику. Дакле, у анализи се нећемо бавити структурном анализом појединачних суфикса¹⁵, већ анализом творбених и семантичких процеса релевантних за значење и употребну вредност деминутивних и аугментативних именица.

¹⁵ Битна творбено-структурна својства суфиксације, као што су консонантске алтернације на морфемском споју творбене основе и суфикса, затим алтернације као резултат уопштавања творбене основе, те однос између основних и проширених суфикса, исцрпно су обрађена у домаћој литератури (в. Белић 2000а, Бошковић 2000, Стакић 1988а, Стевановић 1970), тако да податке о овим проблемима нећемо детаљно износити.

1. Деминутиви

– Именице мушког рода –

Деминутиви са суфиксом **-ић** (*-чић*)

1. Суфикс *-ић* (*-чић*) је најпродуктивнији суфикс којим се граде деминутивне именице мушког рода. У поређењу са другим суфиксима који учествују у творби деминутива од именица мушког рода, суфикс *-ић* (*-чић*) је чвршће задржао деминутивну функцију, због чега ређе од осталих учествује у лексикализацијама и терминологизацијама. Иначе, суфикс *-ић* (*-чић*) је и по пореклу и по својој основној функцији деминутивни суфикс¹⁶.

1.1. Пре него што размотримо морфолошке аспекте творбе деминутива, размотрићемо однос између основног деминутивног суфикса *-ић* и његовог деривата¹⁷, тј. проширеног суфикса *-чић*.

Елемент *ч* у варијанти *-чић* добијен је перинтеграцијом код изведеница типа *брија́чић* (<бријач), *џлџмчић* (<глумац), *ђа́чић* (<ђак), *кљу́чић* (<кључ), *кроја́чић* (<кројач), *тежа́чић* (<тежак), *трго́вчић* (<трговац), а потом се, као део проширеног суфикса *-чић*, аналошки додавао основама код којих није било фонетских услова за његово настајање, као у примерима типа: *дина́рчић*, *кра́љчић*, *мајо́рчић*, *прозо́рчић*, *со́мчић*, *стија́нчић*, *учи́иџељчић*, *црвчић*.

На основу грађе из савременог српског језика запажамо да је проширени суфикс *-чић* продуктивнији од основног суфикса *-ић*. Речници САНУ и МС бележе лексичке варијанте деминутива од истих основа, наводећи обе варијанте – варијанту на *-ић* и варијанту на *-чић* – од којих је друга, рекли бисмо, обичнија у савременом језику: уп. *бока́лић* и *бока́лчић*, *да́рјић* и *да́рчић*, *дина́рић* и *дина́рчић*, *дуђа́нић* и *дуђа́нчић*, *жбу́нић* и *жбу́нчић*, *ка́луђерић* и *ка́луђерчић*, *ко́нојић* и *ко́ноји́чић*, *ла́вић* и

¹⁶ Именице са суфиксом *-ић* које означавају младо биће, младог човека, младу животињу развиле су се од деминутива, а потом се овај суфикс проширио и на категорију патронима (в. Стакић 1988а: 165).

¹⁷ О консонантским алтернацијама на морфемском споју деривационе основе и суфикса в. у Стакић 1988а: 166–167.

лăвчић, оквѝрић и оквѝрчић, ордѣнић и ордѣнчић, ѝрозѣрић и ѝрозѣрчић, сѣмѝћ и сѣмчић, сѝѣнић и сѝѣнчић.

Изгледа да је у потрази за изразитијом деминутивном семантиком употреба једнозначног суфикса *-чић* постала обичнија од употребе вишезначног суфикса *-ић* (пored деминутива овим суфиксом се граде патроними, именице које означавају порекло: *ѝлѣмић, коленовић*, затим оно што означава именица у основи: *обешењаковић, рђаковић* итд.). На тај начин деминутивни суфикс *-чић*, као једнозначан, појачава деминутивну семантику код именица са основном суфиксном варијантом *-ић*, постајући апсолутно доминантан у творби деминутивних именица мушког рода. Дистрибуција деминутива са суфиксом *-ић* остаје углавном ограничена на деминутиве код којих фонетски услови онемогућују грађење деминутива са суфиксом *-чић*, нпр. код деминутивних именица чија се творбена основа завршава на *ѝ-*, *ѣ-*, типа: *врѣѝѝћ, ѣѣѣћ, ѣѣѣѣћ, докумѣѝѝћ, живѣѝѝћ, зѣѝѝћ, зѣѣћ, ѝруѝѝћ, ѝѝѝћ, сѣѝѝћ, ѝѣѣѣћ* итд.

1.2. О дужини вокала *и* у суфиксу *-ић* у погледу нормативности постоје различита мишљења у науци о српском језику. М. Стевановић у својој граматици (в. Стевановић 1970: 516–518) не предвиђа дуг вокал у суфиксу *-ић* (*-чић*) у деминутивној функцији. Он наводи деминутиве без дужине у наставку: *бѣрјачић, бѣрић, брѣдић, брчић, брѣсић, вѣтрић, зѣбић, врѣтић, грѣдић, грѣздић, гѣњић, јунѣчић, камѣнчић, клѣсић, клѣѣнић, клѣѣчић, колѣчић, корѣнчић, кѣтлић, кѣчић, крѣжић, лѣнчић, лѣстић, мѣмчић, нѣктић, нѣсић, облѣчић, опѣнчић, пѣњић, пѣтлић, плѣстић, плѣѣтић, прѣстић, прѣѣтић, рѣжњић, сврѣдѣлић, снѣпић, срѣпић, стѣрчић, тѣсић, хрѣстић, чвѣрић, чѣшѣлић, шѣшѣрић* (И.: 516). У Вуковом *Срѣском рјечнику* такође налазимо именице без дужине: *бѣрјачић, брѣсић, брчић, вѣтрић, врѣтић, грѣдић* (Вук наводи и варијанту са дужином *грѣѣћ*), *грѣздић, гѣњић, зѣбић, јунѣчић* итд. Стевановић дуго *ѝ* у суфиксу *-ић* (*-чић*) допушта само у три случаја творбе – када се именице граде од придева као: *ѣѣѣћ, брѣѣћ, дѣѣѣћ, зѣѣћ, мѣѣѣћ, мѣѣѣѣћ, слѣѣѣћ*, затим од именица на *-ѣ*: *бѣѣѣћ, лѣѣћ, ѝѣѣћ, бѣѣѣћ, брѣѣѣћ* и од властитих имена м. рода, којима се образују деминутиви (*Јѣнѣѣћ, Мѣрѣѣћ, Пѣвѣѣћ, Рѣдовѣѣћ*) који значе малог Јанка, малог Марка, малог Павла итд. (Стевановић 1970: 518). Насупрот Стевановићевој граматици, као и стању у Вуковом *Рјечнику*, у коме су такође забележени деминутиви без дугог *и* у *-ић*, у савременим српским речницима, вероватно под утицајем актуелног стања у прогресивним народним говорима, чешће се бележе обе варијанте, где се у неким случајевима предност даје именици без

дужине: бѡрић и бѡрић (РСАНУ; РСЈ), брѡдић и брѡдић (РСАНУ; РСЈ), брчић и брчић (РСАНУ; РСЈ), зѡбић и зѡбић (РСАНУ; РСЈ), класић и класић (РСАНУ; РСЈ), клѡунић и клѡунић (РСАНУ; РСЈ), клѡучић и клѡучић (РСАНУ; РСЈ), кѡтлић и кѡтлић (РСЈ), ланчић и ланчић (РСАНУ; РСЈ), мѡмчић и мѡмчић (РСЈ), нѡктић и нѡктић (РСАНУ; РСЈ), нѡсић и нѡсић (РСАНУ; РСЈ), прѡтић и прѡтић (РМС; РСЈ), ражњић и ражњић (РМС; РСЈ), снѡпић и снѡпић (РМС; РСЈ), српић и српић (РМС; РСЈ), тасић и тасић (РМС; РСЈ), хрѡстић и хрѡстић (РМС; РСЈ), чвѡрић и чвѡрић (РМС; РСЈ), чѡшљић и чѡшљић (РМС; РСЈ), шешйрић и шешйрић (РМС; РСЈ), а у другим случајевима предност се даје именици са дужином: бѡрић и бѡрић (ОРСЈ), брчић и брчић (ОРСЈ), зѡбић и зѡбић (ОРСЈ), вѡтрић и вѡтрић (РСЈ), класић и класић (ОРСЈ), клѡунић и клѡунић (ОРСЈ), клѡучић и клѡучић (ОРСЈ), кѡтлић и кѡтлић (РСАНУ), кружић и кружић (РСЈ), ланчић и ланчић (ОРСЈ), листић и листић (РСЈ), пањић и пањић (РСЈ), пѡтлић и пѡтлић (РСЈ), плѡстић и плѡстић (РСЈ). Међутим, у тросложним и вишесложним именицама у речницима савременог српског језика ређи су случајеви са дугим *у* и *у*-(*ч*)ић.

Различито представљање деминутива са суфиксом *-(ч)ић* у погледу дужине слога у наставку у репрезентативним речницима српског језика говори о томе да речи овог лексичког слоја нису подлегле чврстом лексичком нормирању.

1.3. Од проширених деминутивних суфикса са суфиксом *-ић* у основи имамо још суфикс *-ичић* у ретким примерима, као што су *властѝѣличић*, *вѣјводиѣчић*, *ѡсѡѡдѡдиѣчић*, *коњѣчић* (в. РСАНУ).

2.1. Деминутиви са суфиксом *-ић* (*-чић*) граде се од именица мушког рода са нултим наставком, без обзира на значењску класу којој основна именица припада. Дакле, овим суфиксом деминуирају се подједнако именице које означавају људска бића (*деча̀чић*, *ћа̀чић*, *зе́тчић*, *ју̀на̀чић*, *ка̀и́еи̋а̀нчић*, *мо̀мчић*, *му̀шкарчић*, *о̀фи́цирчић*, *си́нчић*, *чо̀ве́чић*), животиње (*бра̀вчић*, *во̀лић*, *џа̀вра̀нчић*, *зе́чић*, *ко̀њчић*, *о̀внић*, *со̀мић*, *ша̀ра̀нчић*), као и именице којима се означавају предмети, појаве, апстрактни појмови (*во̀зић*, *вра̀ишић*, *џе́радоћ*, *да̀рић*, *ди́нарић*, *жбу̀нић*, *живо̀дишић*, *зу̀бић*, *идеа̀лчић*, *и́нтересић*, *каме́нчић*, *креве́ишић*, *но̀сић*, *па̀ркић*, *рачу̀нчић*).

2.2. Творба деминутива са суфиксом *-ић* (*-чић*) од именица женског и средњег рода није продуктивна у српском језику.

2.2.1. Овим суфиксом изведен је мали број деминутива од именица женског рода, који најчешће означавају младунче животиње (*гѣрличѣћ*,

змијџић, лисичић, чавчић), младу биљку (брѣзић, бѣквић, њвић, јасичић) или некакав умањен предмет (јамић, кладић). Међу поменутих деминутивима обичнија је варијанта са суфиксом *-ица*, код које деминутиви задржавају род именице у основи (џрљичица, змијџица, лисичица, чавчица, брѣзица, бѣквица, њвица, јасичица, јамица, кладица).

2.2.2. Грађа бележи деминутиве постале од именица средњег рода које у једнини имају суфикс *-е*, а које припадају одређеној семантичкој класи „млада животиња, младунчад“ – *ја̀рић*, *кѣчић*, *ма̀гарић*, *ма̀чић*, *џа̀чић*, *џџић* итд. Ради се, дакле, о семантичкој класи у којој су и деминутиви од именица мушког рода (*бра̀вчић*, *ву̀чић*, *џавра̀нчић*, *ла̀вић*, *о̀внић*) и деминутиви од именица женског рода (*змијџић*, *лѝсичић*). Ови деминутиви настали су према множинским облицима именица које се завршавају на *-ићи*¹⁸ типа: *ја̀рићи* (јаре), *џа̀чићи* (паче), *џи́лићи* (пиле). Ипак, у српском књижевном језику обичније су именице на *-е*: *ја̀ре*, *кѣче*, *ма̀гаре*, *џа̀че*, *џи́ле*. Именице са суфиксом *-ић* (*-чић*) понекад могу бити употребљене и у додатном значењу обележавања пола младе животиње, нпр.: *ја̀рић* „мушко јаре“, *ма̀чић* „млад мачак“, *жа̀дрѣић* „мушко ждребе до две године“ (в. РСАНУ).

3.1. Продуктивност деминутивног суфикса *-ић* (*-чић*) огледа се, дакле, у томе што је њега могуће додати готово свакој основи именица мушког рода, без обзира на значењску класу којој именица у основи припада. Деминутивни суфикс *-ић* (*-чић*) у садржај основне именице уноси нову семантичку компоненту, којом се тај садржај модификује у зависности од семантичке категорије којој именица припада. Наиме, компонента 'умањења' се у сфери размере реализује као умањена величина (*џра̀дић* = мали град, *џро̀зорић* = мали прозор, *џу̀јић* = узак пут), у сфери живих бића најчешће се реализује као младо биће (*вра̀нчић*, *ђа̀чић*, *калуђерић*, *ко̀њић*, *мѐдведић*, *о̀внић*, *си́нчић*), а, такође, у споју са одговарајућим основама од именица мушког рода које означавају, на пример, одраслог мушкарца као представника професије, друштвеног статуса и сл. компонента 'умањења' може реализовати и нека друга, најчешће негативна значења типа „незнатан, никакав, безвредан“ и сл. (нпр. *владарић*, *џлумчић*, *докѝдорић*, *учи́иље́чић* = незнатан, никакав владар, глумац, доктор, учитељ).

¹⁸ Именице са завршетком *-ићи* у облику множине функционишу као замена за системску множину именица средњег рода на *-е* које означавају 'младу животињу, младунчад'. Добијање облика једнине према облику множине представља изузетак у систему, пошто је уобичајено да се облик множине образује према облику једнине.

Очи су му скренуле на заравњак, на брешчиће с друге стране потока, где је била његова њива (Ћопић Б., 57), Косу је чешљала према темену и тамо формирала од ње венчић (Грицкат И., 37), Ходале

смо кроз градић, који је до претходног столећа био још село удно два туђинска феудална двора (Грицкат И., 112), Еуалија у ружичастом комбинезону са нараменицама од ниска стаклених драгуљчића (Матавуљ С., 110), У делићку секунде зграбио га је зубима за капутић на прсима (Јошић Н., 39), Има онде и један кладенчић, сам избио, и трава око њега порасте човеку до рамена (Михаиловић Д., 319), Овде на овом мајушном комадићу земље застрвеном меканом зеленом маховином ћарлија питоми мазни ветрић (Ненадић Д., 188), Трчи час за шареним лептирићем, час за каквом светлом бубом (Руварац К., РСАНУ), Цикнула је као мишић, кад не може избјећи погибелји (Киш Д., РСАНУ), Посматрају како мравићи вуку мрвице што заостану од њихова јела (Домановић Р., РСАНУ), Ниско небо било је испуњено паперјем од облачића: један облачић испод другог ... све светлији и све танушнији (Грицкат И., 9), Очеви ... су гледали како им дете умире иза прашних, малих прозорчића у ниским собицама, где су чепркале кокоши (Црњански М., 48), Остао [је] под стрехом, загледан у капију, и у путић, ишчекао, под снежним наносом (Павловић М., 32), Пришла је ... озбиљног израза лица и са строгом црном марамом уместо кокетног шеширића (Бојић С., 65).

3.4. Деминутивима се означава и појам који се јавља, испољава у сниженом интензитету од неког просека, па се тако значење 'слаб' у смислу интензитета перципира као умањена величина, што ћемо илустровати примерима употребе следећих деминутива: *вèйрiћ*, *вихòрић*, *г̀лàсiћ*, *лахòрић*, *мрàзiћ*:

Срби у Омољу разликују ове ветрове: ветрић – ако је слаб да једва креће лишће на дрвећу (Милосављевић С., РСАНУ), Овде на овом мајушном комадићу земље застрвеном меканом зеленом маховином ћарлија питоми мазни ветрић (Ненадић Д., 188), Ветрић је мрешкао небо, Месеца се на њему муљао као пловак (Грицкат И., 128), Благ вихорић окна бије, | Пита самца: како ми је? (Шапчанин М., РСАНУ), Чисти лахорић први пут пољуби моје лице и задахну мој живот (Цветић М., РСАНУ), Неки се мразић уватио, онај прљави снег се уцаклео (Михаиловић Д., 153).

3.5. Лексичко-семантичка структура деминутива, коју смо представили моделом придевско значење + именичко значење (мали/мио, драг, наш + стан → *сiйàнчић*; слаб/пријатан + ветар → *вèйрiћ*), граматикализована је у творби деминутива супротним редоследом: именица + деминутивни суфикс (ветар + *-ић* → *вèйрiћ*, стан + *-чић* → *сiйàнчић*). Међутим, садржај деминутивне именице није одређен само семантичким

спојем основе и суфикса него је одређен и спојивошћу деминутива са другим лексемама. Тако, употреба придева којим се означава особина именице, као мала величина или слаб интензитет, представља најчешћи тип лексичке спојивости деминутива:

Очеви ... су гледали како им дете умире иза прашних, м а л и х прозорчића у ниским собицама, где су чепркале кокоши (Црњански М., 48), Овде на овом м а ј у ш н о м комадићу земље застрвеном меканом зеленом маховином ђарлија питоми м а з н и ветрић (Ненадић Д., 188).

Иако се додавањем деминутивног суфикса на основу именице начелно исказује одређена особина појма садржаног у мотивној именици, у појединим случајевима ова функција суфикса показује се недовољном да се суфиксом изрази такав садржај. Према дефиницији, деминутивне именице, које у себи већ садрже придевско значење, свакако би искључиле спојивост са придевима који имају исто или слично значење. Међутим, наведени примери показују да се таква спојивост не искључује, па се у стилски маркираном контексту јављају примери код којих деминутивни суфикс не ограничава спојивост основне именице, барем када је реч о употреби придева са значењем 'мали' и њему сличним значењима.

4. Поред умањења, које је у творбеном процесу граматикализовано употребом деминутивног суфикса, садржај деминутива може бити и контекстуално одређен. Тако, на пример, деминутив *мòмчић* не означава само 'младог момка', већ у одговарајућем контексту овај деминутив може да реализује хипокористичко значење „мио, нежан, пријатан момак“. Затим, деминутиви типа *џолџубић* и *џолџићић*, *лејџић* и *мџић* и сл. у одговарајућем контексту могу се употребити да би се њима изразила наклоност, позитивно осећање према особи саговорнику, што показује да деминутиви који примарно означавају 'младунче', 'младу јединку животиње', а затим и 'малу животињу по величини, тежини и сл.' тек у изведеном, фигуративном значењу када се односе на људе добијају хипокористичко значење типа одобравања, нежности, пријатељства, покровитељства и сл. Чак и деминутиви настали од именица са негативним значењем могу бити додатно позитивно маркирани у смислу хипокористичког значења, што показује употреба деминутива *џадић*, *лò џовчић*, *мàнџићић* у следећим примерима:

Видиш, гадићу слатки, сузе су ме твоје сасвим смеле, па сам заборавила, рашта сам ... пошла (Будисављевић Б., РСАНУ), Почео је тек да говори код куће, кад му се о врат објесише сва три мала доповчића

(Виловић Ђ., РСАНУ), Ја уопште страшно волим такве озбиљне мангупчиће (Давичо О., РСАНУ).

У дескриптивним реченицама, као што су РСАНУ и РМС, на овакав тип контекстуално условљених значења најчешће се указује употребом двоструког квалификатора: *дем(инуиив)* и *хиј(окорисџик)*. Употребом квалификатора *дем.* дефинише се творбено значење деминутива, док се употребом квалификатора *хиј.* указује на додатну квалитативну нијансу значења, условљену било садржајем мотивне именице, било контекстуалном реализацијом.

5.1. Деминутиви из сфере 'човек' се по својим семантичким карактеристикама разликују од деминутива са другим значењима. Наиме, у семантици људских односа нису примарни садржаји размере 'мало, умањујуће', него садржаји односа 'позитивна или негативна оцена' (в. Ристић С. и др. 2005: 604). У домену друштвених односа размера 'умањујуће' концептуализује се као параметар вредновања, оцене, који се код деминутива са значењем занимања, статуса, особине и сл. реализује у смислу компонената 'лош', 'безначајан', 'никакав', 'који не завређује поштовање', што показује употреба деминутива *владарчић*, *џлџмчић*, *џосџодарчић*, *детџекџивчић*, *дирекџдорчић*, *докџдорчић*, *инџелекџуалчић*, *каџетџанчић*, *новинџарчић*, *џисџарчић*, *џрофесџорчић*, *учџиџељчић* у следећим примерима:

Колико племена толико државица, колико државица толико владарчића (Сремац С., РСАНУ), Неки џлумчић, прелазећи из једног великог позоришта у друго ... сматрао је да ... треба да направи политику тиме што ће дати јавну ... похвалу својој новој „кући“ (Књижевне новине 1952, РСАНУ), [То је] мајушна државица за коју се брине самовољан један господарчић (Костић Л., РСАНУ), Прије рата Божалић је био ситни детективчић у Београду (Лалић М., РСАНУ), Директорчић, мален човјечуљак пуних и румених обрашчића ... примио га је (Маринковић Р., РСАНУ), Удавале су се најпослије уморно и разочарано за каква би једног инжењера или докторчића (Симић Н., РСАНУ), Је ли, богати, интелектуалчићу, гледаш у плафон, као неки јоги (Политика 1958, РСАНУ), Он је сад дочекао, да га лајтнантићи и капетанчићи киње и ... да га не признају за владику (Рајковић Ђ., РСАНУ), Жали за мандатом ... Двадесет година му је служио ... и сад да га не види више... Због кога? Због једне протуве, назови џлумца, новинарчића (Кашанин М., РСАНУ), Радо туђ језик говори народ [Српски], то се види свуд, особито у војеној Крајини, гдје писарчићи међу собом кварно њемачки говоре (грађа за 19. том РСАНУ), Гимназија и те куће ... наша су прва младост. Пререзане Миљацком, оне су резале и двојство тог живота: исхлапљеле

професорчиће са ... тресавим рукама (Симић Н., РМС), Сада из службе отпуштају јадне учитељчиће (Ћосић Д., РМС).

5.2. Феномен размере, карактеристичан за свет природних реалија, индукује и читав низ прагматичких садржаја у сфери људских односа, па је нормално да ће за деминутиве из сфере 'човек' бити примарни прагматички садржаји, а за деминутиве из сфере 'неживо' примарни бити садржаји размере. За категорију *ж и в о* (младо људско биће, младунче животиње, мала животиња) важна је и дистинкција по узрасту, па се као релевантни јављају параметри 'одрасло/неодрасло (мало, младо)', а за категорију *ч о в е к* значајан је параметар 'драг, мио, симпатичан, близак' односно 'мрзак', 'недопадљив', 'који није вредан поштовања' и сл. (в. Ристић С. и др. 2005: 604). Оваква прагматички условљена значења у дескриптивним речницима представљају се најчешће двоструким квалификаторима: *дем. и њеј.*, *дем. и ир.*, *дем. и ѡпрезр.*, *дем. и ир. или њеј.*

6.1. Међутим, уколико се код деминутивних именица из сфере 'неживо' сема 'мало/умањујуће' неутралише у сфери размере, манифестује се у сфери експресије као субјективна оцена. У примеру из разговорног језика – „Следеће недеље уселићемо се у нови станчић“ – без указивања на димензије, стан може бити и велики, при чему се као примарна истиче конотативна компонента значења 'наш, мио, драг стан'. Навешћемо још неколико примера експресивне употребе деминутива са суфиксом *-ић* (*-чић*):

Јелашић је за имање на Дедињу платио чак 1,5 милион евра, док је у реновирање виле уложио више од 600 000 еврића (Курир), И тако ти ја раздам неколико милиончића, али признанице чувам (Јаковљевић С., РСАНУ), Не бих [се верио] ... па кад би дали ову кућу ... и три милиончића још (Ђуровић Д., РСАНУ).

У поменутих примерима примећујемо да речца *чак* (у првом примеру) и глагол *раздаји* (у другом примеру) додатно појачавају експресивну функцију употребљених деминутива. Лексема *милиончић* у РСАНУ је маркирана двоструким квалификатором *дем. и еуф(емизам)*, иако конкретна употреба деминутивне именице *милиончић* не изражава еуфемизам, већ једну другу стилску варијацију, коју бисмо у овом случају означили као литоту. За разлику од еуфемизама, којима се ублажава најчешће негативан лексички садржај, литота је таква стилска употреба којом се лексички садржај привидно ублажава у циљу појачања (уп. Бугарски 1991: 153).

6.2. Привидно умањење садржаја мотивне именице у функцији појачаног деловања на саговорника карактерише и деминутиве чија је упо-

треба условљена пресупозицијом¹⁹ или ситуацијом, што ћемо показати следећим примерима из разговорног језика:

[војник говори војнику:] Види оне тенкиће! Шта би они радили по Косову! (РЈ), Припази шта брбљаш отсад. У ташни ми још увек леже документићи – јако неугодни по тебе (Интернет).

У првом примеру употреба деминутива условљена је пресупозицијом, тј. ситуацијом у којој се деминуирани појам и визуелно перципира као тенк великих димензија (као што је, нпр. југословенски тенк Т-84), при чему се стилском функцијом деминутива исказује дивљење према техничким и борбеним особинама тога тенка. У другом примеру говорник употребом деминутива *докумѐнѝић* у наглашеном ироничном тону подсећа саговорника на деликатност података садржаних у документима.

Навешћемо и друге примере из разговорног језика у којима је употреба деминутива условљена пресупозицијом. У исказима типа: 1. [конобар госту] Желите рачунчић? Јесте ли лепо ручкали? или 2. Добар данчић? употреба деминутива има за циљ успостављање непосредности, блискости са саговорником. Употребом деминутива у првом примеру – глаголског (*рѹчкаѝи*) и именичког (*рачѹнчић*) – успостављена је кохерентност дискурса у смислу говорникове намере да изрази и покаже благонаклоност према саговорнику.

6.3. Дакле, однос говорника према саговорнику у одређеним ситуацијама испољава се у веома широком распону експресивности, а то је обично исказивање пријатељског расположења, нежности, ласкања, дивљења и сл. позитивних намера према саговорнику, или исказивање задовољства/незадовољства, које је у одређеној ситуацији остварено употребом деминутива.

7. На основу анализираног корпуса запазили смо да се широк спектар значења деминутива са суфиксом *-ић (-чић)* у највећем броју примера огледа у значењу умањења са доминантном семом 'мало', односно 'младо', при чему се хипокористичност појављује као природни пратилац деминутивности. Такође, у великом броју примера запажамо неутрализацију семе 'мало', па је с тим у вези и њихова чешћа употреба у експресивној функцији. Експресивна функција деминутива највећим делом зависи од прагматичких момената, тако да њу углавном не може-

¹⁹ Под пресупозицијом подразумевамо постојање још једног садржаја, који је, иако неексплициран, познат и говорном лицу и саговорнику (в. Ковачевић 2002: 36–37).

мо везати за одређене основе, већ за конкретне контексте, у којима се ови деминутиви употребљавају.

Деминутиви са суфиксом **-(а)к** (и проширеним суфиксним варијантама: *-ељ(а)к*, *-уљ(а)к*, *-ар(а)к*, *-ер(а)к*, *-ур(а)к*, *-ић(а)к*, *-ч(а)к*, *-еч(а)к*, *-ич(а)к*)

1.0. Српски речници бележе велики број именица са деминутивним суфиксом *-(а)к*²⁰, односно деминутиве са проширеним варијантама овог суфикса. Међутим, творба деминутива са суфиксом *-(а)к* није транспарентно продуктивна у савременом српском језику. Поред деминутивних именица са суфиксом *-(а)к* које углавном представљају неутралан, немаркиран лексички слој, као што су *брежњљак*, *вршак*, *дџишак*, *девојчуљак*, *зрџак*, *крајџак*, *кућерак*, *облачак*, *дсмејак*, *иламичак*, *јуићљак*, *собичак*, *ћирачак*, *цурећак*, *часак*, *шумањак* и др., одређен број деминутивних именица са суфиксом *-(а)к* типа *бџлак*, *џласак*, *џробак*, *дџнак*, *сџнак* одликује архаичан или поетски тон. Овај суфикс, и то у архаичнијој варијанти са полугласником, у појединим говорима југоисточне Србије има апсолутну доминацију у поређењу са другим деминутивним суфиксима којима се граде изведенице од основа именица мушког рода²¹.

²⁰ О постанку суфикса *-(а)к* в. у Белић 2000а: 22, Маретић 1963: 308 и у Стевановић 1970: 474; о алтернацијама на морфемском споју између деривационе основе и суфикса в. у Стакић 1988а: 32, а о акценту деминутива на *-(а)к* в. у Стевановић 1970: 473–474.

Проширени деминутивни суфикси на *-(а)к* су: *-ељ(а)к* (путељак), *-уљ(а)к* (брежњљак, девојчуљак, момчуљак), *-ар(а)к* (кућерак, шумањак), *-ер(а)к* (кућерак), *-ур(а)к* (девојчурак, момчурак), *-ч(а)к* (вџчак, грумџчак, кремџчак), *-еч(а)к* (грумџчак, камџчак, пламџчак), *-ич(а)к* (камџчак, пламџчак), *-ић(а)к* (вражџћак, коњџћак, црвићћак).

²¹ Велики број деминутива са суфиксом **-џк** (-ак), односно његовим дериватом *-џк* (-чак), забележен је у дијалекатским речницима српског језика, као што су *Речник широкоског говора* (РШГ), *Речник говора јабланичког краја* (РГЈК) и *Речник говора јужне Србије* (РГЈС): *босиљџк* (босиљак), *босиљџџк* (бостан), *венџк* (вџџ), *вирџк* (вир), *враиџк* (врат), *врџџк* (врх), *џласџк* (глас), *џрмџк* (грм), *џруменџк* (грумџ), *дељџк* (дел), *класџк* (клас), *конџџк* (коњџ), *крџџк* (крст), *џруиџк* (прут), *џлаџџк* (плаџ), *сноиџк* (сноп), *џрнџџк* (трн); са окрњеном основом и са алтернираним формантом *-џџк* (ш<с) јавља се облик *кваџџџк* (квасџ) (Марјановић 1997: 268). Од наведених деминутива на *-џк* и на *-џџк* множина се образује на *-џи/-џџи*: *џрџџџи*, *џруиџџи*, *џуиџџи*, односно *вирџџи*, *сноиџџи*, *џрнџџи* итд. Од старог наставка *-џџ*, тј. *-џџџ* вокализација је ишла у два правца, односно после вокализације овај полугласник је у савременом језику неједнако резултирао у два рефлекса – у много већем броју у *а* (*-аџ*), а у мањем у *е* (*су-*

1.1. Деминутиви са суфиксом *-(а)к* (основним или проширеним) постају углавном од именица мушког рода, при чему разликујемо следеће случајеве творбе:

а) додавање суфикса *-(а)к*, односно неког од проширених суфиксних еквивалената на неизведену основу: *џра́дак* (<град), *да́шак* (<дах), *до́мак* (<дом), *зра́чак* (<зрак), *зу́бак* (<зуб), *но́жак* (<нож), *обла́чак* (<облак), *о́смејак* (<осмех), *по́точа́к* (<поток), *цр́вак* (<црв), односно *брдо́љак* (<брдо), *џрме́љак* (<грм), *џрми́чак* (<грм), *џрумéшак* (<грумен), *зрачу́љак* (<зрак), *облачу́љак* (<облак), *по́точа́њак* (<поток), *пу́ти́љак* (<пут), *плами́чак* (<пламен), *по́пи́чак* (<поп), *сво́ру́љак* (<створ) и

б) додавање суфикса *-(а)к* на основу изведене деминутивне именице: *вра́жићак* (<вражић), *дели́ћак* (<делић), *коњи́ћак* (<коњић), *но́жићак* (<ножић), *прсти́ћак* (<прстић), *цве́тићак* (<цветић), *црви́ћак* (<црвић).

1.2. Творба деминутива са суфиксом *-(а)к* од именица женског рода ретка је појава. Код деминутива овога типа разликујемо два случаја творбе:

а) додавање суфикса *-(а)к*, односно неког од проширених суфиксних еквивалената на неизведену основу, као што су: *мо́тичак* (<мотика), *ха́љинак* (<хаљина), *пе́ћинак* (<пећина), *чара́йак* (<чарапа), односно *девојчу́рак* (<девојка), *куће́рак* (<кућа), *трава́љак* (<трава), *шума́рак* (<шума) и

б) додавање суфикса *-(а)к* на основу изведене деминутивне именице: *бачви́чак* (<бачвица), *ја́мичак* (<јамица), *мрви́чак* (<мрвица), *песми́чак* (<песмица), *соби́чак* (<собица) и др.

1.3. Деминутивне именице са суфиксом *-(а)к* (основним или проширеним) мушког су граматичког рода, чак и у случајевима када се деминутивом означава особа женског пола. Наиме, деминутивне именице које означавају лица женског пола типа *девојчу́рак*, *цуре́йак* у реченици конгруирају са радним или трпним глаголским придевом у мушком роду – *И з р а с т а о* је од ње читав *девојчурак* (Интернет) – односно конгруентни атрибут слаже се са деминутивном именицом – Катица [је] румен и в е с е о *дјевојчурак* од петнаестак година (Ћопић Б., РМС) – чиме се успоставља граматичка конгруенција.

фикс *-ек* или дериват *-чек*). Из РПГ наводимо следеће деминутиве на *-ек* (*-чек*): *јези́чек*, *капи́нчек*, *ко́ренчек*, *пеши́рчек*, *прсти́нчек*, *сају́нчек*, *шиће́рчек* и др.

2.1. Лексичко-семантичка структура деминутива, коју смо представили моделом придевско значење + именичко значење (нпр. мала/неугледна соба → *собичак*, мала шума → *шумáрак*, слаб пламен → *йламí чак*), материјализована је додавањем суфикса на творбену основу, при чему суфикс може функционисати као довољно средство семантичке детерминације деминутива. Дакле, значење деминутива може се реализовати и без спојивости са конгруентним атрибутутом, као најчешћим видом лексичке спојивости деминутива, нпр.:

Олга се уселила у *собичак* код пријатељице ... Собицу је украсила руским књигама, иконама и кандилом (Грицкат И., 75), Узима кош и продужује ка *шумарку* иза ледине (Џунић С., 24), Малопре су прошли крај једног буњишта на којем су још тињали *пламичци* (Мићић-Димовска М., 54).

2.2. Међутим, употреба деминутива у којима је садржан лични став говорника често захтева спојивост са другим лексемама које детерминишу употребну вредност деминутива, нпр.:

У неком у б о г о м *кућерку* превила се суха, исцеђена муком и немаштином, стара домаћица (Ранковић С., РСАНУ), Додавивали су двосмислице дјевојкама ... из оближњих ч а ђ а в и х *кућерака* (Матавуљ С., 89), И тако нас одведоше до оног склепаног *кућерка* (Пановић И., 376), Сложили се лепо [младенци] па п е в а онај *кућерак* (Веселиновић Ј., РМС, под певати), Нада у нама трепери као слабашини жижак, готов да утрне на н а ј м а њ и *дашак* ветра, а опет има снаге да се запали и у олуји (Ненадић Д., 19), Већ јој види кућу. Н е у г л е д н и *домак*, што се у прабини околних рушевина већ и сам распада (Цар Е., РСАНУ).

Примећујемо да међу наведеним примерима лексичку спојивост са деминутивним именицама углавном чине описни придеви који уносе конотативну компоненту у садржај деминутивне именице (убог, чађав, склепан *кућерак*, најмањи *дашак*, неугледни *домак* и др.), мада се, као што нам показује одабрани пример, експресивни став према саговорнику или другим учесницима у комуникацији може постићи и употребом глагола п е в а т и у одговарајућем значењу „бити ведар, одисати ведрином, расположењем, оптимизмом“, при чему се употреба деминутива реализује као позитивна оцена.

2.3. Поједине деминутивне именице које у основи имају партитивно значење, као што су *зр́ачак*, *йр́ачак* и др., у споју са апстрактним именицама типа *нада*, *сумња*, *зебња* и сл. активирају квантитативну сему 'мало, умањујуће'. Лексички спој ових именица са другим именицама образује партитивну синтагму:

Био је то ... прави народни празник, дан који за многе Србе представља зрачак наде да отаџбина и није тако далеко (Интернет), Сигурно ће ме нешто непријатно задесити ... прозујало је кроза ме, као мрвичак зле слутње (Пеција П., РСАНУ), Преко њежног и жалосног лица прели се трачак наде (Турић Ђ., РМС), Можда нас ... с њима веже какав ... трачак пјесничке свјетлости из времена ренесансе (Ујевић Т., РМС, под ренесанса), Неки трачак сумње остао је још у њему (Интернет), Било је трачака оне изгнаничке носталгије, какву ја у својој породици нисам примећивала (Грицкат И., 115), Да ли са крајичком мозга размишљаш, можда, о удаји, породици? (ТВ), Крајичком ума непрекидно сам се чудео због чега још увек никога нема код куће (Пановић И., 219), Родни [су] огњеви мртви и угашени, само ти остаје пламичак наде (Вујачић М., РМС).

Деминутиве *īrāčak* и *zračak* употребљене у прилошкој служби са значењем „у малој, незнатној количини, испод потребне мере, недовољно“ могу заменити прилози, што ћемо илустровати следећим примером:

Село сам оставио са бескровним кућама ... и *мало* [уп. *īrāčком*] наде (Вујачић М., РМС, под бескрован).

2.4. Поред спојивости са конгруентним атрибутном или партитивном допуном, поједини деминутиви са суфиксом *-ак* функционишу у споју са одричним лексичким јединицама, као што је одрична речца *ни*, односно *нијии*, при чему употреба партитивне допуне зависи од значења деминутивне именице. Уколико је деминутивна именица употребљена у партитивном значењу, деминутив ће по правилу захтевати партитивну допуну, нпр:

Нигдје кајања, нигдје ни трунка жаљења (Хорват Ј., РМС), Огромне крошње дрвећа, претворене снегом, наткрилиле земљу, па ни трачак светлости не пропуштају (КССЈ).

Међутим, уколико се допуна подразумева, деминутиви у партитивном значењу неће је захтевати:

Тога дана ни залогајка [: х р а н е] не би узео (Шапчанин, РСАНУ), Ни зрачак [: с у н ц а] да залута у ове хладне котлине (Дучић Ј., РСАНУ).

Ипак, у великом броју случајева наилазимо на лексичку спојивост деминутива који имају самостално лексичко значење и одричне речце *ни*:

Како ти људи верују да само независно Косово може означити „крај Милошевићеве Србије“. А да из Београда тим поводом не буде ни гласка (НИН), Ни осмејак се више не може прочитати на лицима пролазника, па ни на оним наших добрих познаника које смо после дужег времена срели (Политика), Из самотне дубоке шуме нисте могли слухом уловити ни најмањег гласка (из грађе за 19. том РСАНУ), Изабран [је] за редовног професора ... а да није написао ни редак из предмета за који је биран (Интернет).

Као што нам и примери показују, избор одричне речце *ни* није непосредно условљен деминутивном именицом, будући да је употреба ове речце у вези са морфолошки одричном формом предиката реченице (уп. Ковачевић 2002: 35–36). Међутим, пресупозиција коју носи партикула *ни* тиче се односа садржаја интензивираниог конституента, у овом случају деминутивне именице, према подразумевајућем садржају. Примећујемо да употреба деминутива у споју са одричном речцом *ни* експлицира говорников став према одређеној ситуацији, који је употребом ових деминутива и емоционално маркиран. Интензификацијом деминутивног садржаја помоћу партикуле *ни* изражава се негативан став говорног лица према очекиваној или жељеној радњи која се не реализује. Садржај деминутива додатно је умањен употребом одричне речце, па је, стога, уз деминутив могуће употребити и суперлатив придева *м а л и* (уп. пр. Нисте могли слухом уловити *ни н а ј м а њ е г а гласка* : Нећемо скоро чућ *ни* [: *н а ј м а њ е г а*] *гласка* пилећег).

2.5. На основу изнете анализе деминутивних именица са суфиксом *-(а)к* (и његовим суфиксним варијантама), примећујемо да је употреба ових именица везана како за одређене контексте и значења, тако и за одговарајуће лексичке спојеве. Деминутиви као што су *кућћерак*, *путћѐлак*, *собичак* означавају најчешће реално умањење у денотативном смислу, али ће, каткад, у конотативном смислу ови деминутиви садржати и значење квалитативне оцене. На другој страни, деминутиви као што су *гла́сак*, *да́шак*, *девојчу́рак*, *пламичак*, *ча́сак* више него претходни садрже хипокористичност, што представља особину која ове именице издваја на стилском плану. Посебан случај у класи деминутива са суфиксом *-ак* представљају деминутиви *тра́чак* и *зра́чак*, и то како у смислу деривационог односа према основној именици, која се тек бледо осећа као мотивна (*трак*, *зрак*), тако и у смислу лексичког везивања за одређене лексичке јединице са којима ступају у одређене лексичке и синтаксичке спојеве.

3. Поред анализе на лексичко-семантичком плану, деминутиве можемо посматрати и на комуникативном плану, односно на плану остваривања комуникативних функција. У новијим лингвистичким радовима, претежно страних аутора, истицана је улога деминутива у сфери комуникације, посебно у делу који се тиче употребе деминутива у конвенционалним језичким формама, као што су молба, извињење и др. (уп. Јурафски 1996, Рика 1998, Тејлор 1991, Теркурафи 1999).

Тако се у страној литератури издвајају деминутивне именице којима се релативизира појам времена, а за које је усвојен назив *апроксимативни деминутив*²² (енгл. **approximative diminutive**) (в. Тејлор 1991: 146) и чија је употреба конвенционализована. Донекле такву функцију у српском језику испољава деминутивна именица *часак* у исказима типа:

(Извините) само на *часак* (PJ), Могу ли на *часак* (PJ), Јово ... изиди један *часак* (Веселиновић Ј., РМС).

У првом исказу употребом деминутивне именице *часак* жели се умањити нарушавање ситуације, а у другом и трећем жели се ублажити узнемиравање саговорника. Међутим, у говору се чешће уместо деминутивне именице *часак* употребљавају прилог *часком* или неутралне именице за означавање кратког временског периода, као што су *час*, *мренућак*, *секунд*, *минућ*. Разлог томе је чињеница да је деминутив *часак* архаичан и његова се употреба у исказима овога типа може тумачити као траг некада чешће коришћеног учтивног изражавања као одлике нашег славеносрпског раздобља²³ (Грицкат 1995: 9). У неким језицима употреба поменутих деминутива је конвенционализована и представља пратећи елемент учтивног комуникативног понашања²⁴. У нашем случају

²² The approximative diminutive is restricted to expressions of quantity; it is as if the exact value is unimportant, and the speaker excuses himself (and at the same time covers himself against possible reproaches) for not being precise (Тејлор 1991: 146).

²³ Употребу деминутива у функцији исказивања учтивности, односно постизања ненаметљивости, чак и понизности у руском језику И. Грицкат илуструје следећим примерима: *Посидим здесь ещё часок*, *Я только на минуточку* или *на минуточку* (в. Грицкат 1995: 9).

²⁴ Као типичан случај употребе апроксимативних деминутива Џ. Тејлор наводи пример из италијанског језика, у којем се релативизацијом времена говорник унапред извињава и „ограђује“ у случају да не испоштује време на које се обавезао. Он износи следеће запажање: „The person who says that he'll return in *un'oretta* (*oretta* is the diminutive of *ora* “hour”), would not usually mean that he'll be back in less than an hour. On the contrary! *Oretta* is more in the nature of an approximate indication of duration, which the speaker can feel free to exceed“ (Тејлор 1991: 146).

употребу апроксимативног деминутива *časak* у функцији изражавања учтивости карактерише потреба да се релативизација времена прошири и на сферу међуљудских односа.

Деминутиви са суфиксом *-(a)ц*

1. Деминутиви са суфиксом *-(a)ц*²⁵ у савременом српском језику најчешће звуче архаично, а према својим стилским карактеристикама одговарају песничком језику. Граде се углавном од именица мушког рода: *браћиац* (<брат), *долац* (<до), *јасћуцац* (<јастук), *језичац* (<језик), *кружац* (<круг), *мајстџорац* (<мајстор), *месечац* (<месец), *ножац* (<нож), *обручац* (<обруч), *срџац* (<срп), *сџарачац* (<старац), *човечац* (<човек), док се од именица женског и средњег рода углавном не граде деминутиви са суфиксом *-(a)ц*. Даничић (1860: 476) наводи само два облика изведена од именица женског рода – *бабац* и *кошуљац* – наглашавајући да „ово двоје и нијесу прави деминутиви од баба и кошуља, него стоје према њима као телац према средњему теле“. Од малобројних деминутива насталих од именица средњег рода наводимо следеће: *ждрџбац* (<ждребе), *звџнац* (<звоно), *суначац* (<сунце).

2. У науци је још раније запажено да се деминутивни суфикс *-(a)ц* повлачи пред наглашеном продуктивношћу суфикса *-ић*. Посматрајући јужнословенске деминутивне суфиксе са средишњим консонантским елементима (*-к-* и *-ц-*) у ширем словенском контексту, Бошковић је написао следеће: „Нема никакве сумње да два [...] факта – велики развитак наставка *it’ъ* с једне и употреба деминутивног *ѣкъ*, *ѣкъ* у истим размерама као и наставка *съ* у српскохрватском и словеначком језику с друге стране – стоје међу собом у узрочној вези. Што је више употреба наставка *it’ъ* у деминутивној служби хватала маха у овим језицима, то је и општи развитак деминутивних наставака код именица мушкога рода у њима све више значао уопштавање деминутивног *it’ъ* на рачун наставака *съ*, *ѣкъ*, *ѣкъ*“ (Бошковић 2000: 295). Губљење језичког осећања за деминутивни суфикс *-(a)ц* И. Грицкат илуструје примером *клѣџац*, који је у РСАНУ дефинисан као „дебљи клип“ (уп. Грицкат 1995: 8).

²⁵ Суфикс *-(a)ц* састоји се од непостојаног *a* и сугласника *ц*. О постанку суфикса *-(a)ц* в. у Белић 2000а: 36; о алтернацијама на морфемском споју између деривационе основе и суфикса в. у Стакић 1988а: 34–37, а о акценту деминутива на *-(a)ц* в. у Стевановић 1970: 520–521.

3. Иако деминутивни суфикс *-(a)ц* у савременом српском разговорном језику није продуктиван, могућност активирања овога суфикса, макар и у пасивној употреби, могућа је у књижевном језику. Ово нам потврђује употреба деминутива *деча́рац*, *драгљ́лац*, *мајстѿ́брац*, *месече́ац* и *кру́жац* у следећим примерима:

Дечарац си пред њим остао, и ту ти помоћи нема (Велмар-Јанковић С., 65), Било би штета да је изгубите – промрмља заменик тужиоца, осећајући да црвени као *дечарац* (Бојић С., 116), Сиромашнице су задовољне ... цакленијем *драгуљцима* коситренијем уресима (Карацић 1899, РСАНУ), Кад је година добра, тада станар даде власницима на свако музено грло по један мали ... *кружац* сира (Влајинац М., ПЛ 1938, РСАНУ), Ономад на диспутацији и промоцији г. Лазе К. десио се и неки *мајсторац* из Баната (Змај 1866, 42), Пера умаче ... а тако је све било удешено да бар један *месечац* поседи у ладовини (МН 1892, 115/2).

Деминутив *дечарац* има проширену варијанту суфикса *-(a)ц*, тј. проширени суфикс *-арац*.

4. Код неких деминутивних именица творбена анализа нас упућује на постојање деривата *-чац* у самосталној употреби, на пример: *бисе́рчац* (<бисер), *кли́нчац* (<клин), *обра́шчац* (<образ) (примери су преузети из Стакић 1988а: 36). Завршетак *-ч(a)ц*, у којем је *-ч*- перинтегрисано из дела основе, могао је постати суфиксом променом деривационог односа, а то се дешавало у случајевима када у основној речи суфикс *-(a)ц* није имао одређено значење, односно када му је првобитно деминутивно значење избледело (*вѣнац*, *кли́нац*, *но́вац*) или када би посредни ступањ нестао из употребе (нпр., ако у односима *бисер* : *бисе́рац* : *бисе́рчац* нестане из употребе *бисе́рац*, језичко осећање ће довести у везу *бисе́рчац* са *бисер*) (в. Стакић 1988а: 36).

У неким случајевима суфикс *-чац* се може додати основи од које је већ изведен деминутив са суфиксом *-ац* (уп. *звѡнац* : *звѡнчац*, *кли́нац* : *кли́нчац*), како би се изразила одређена семантичка диференцираност. Тако се у РСАНУ *звѡнац* дефинише као „дем. од звоно, звонце, прапорац“, а *звѡнчац* као „бот. в. *канѿарион* *Hypericum perforatum*“, *кли́нац* се дефинише као „мањи, обично гвозден штапић, шиљаст при врху и обично с главицом на супротном крају ...; клин“, а *кли́нчац* као „покретни клин у врху гудачких и сл. музичких инструмената за који су једним крајем учвршћене струне и помоћу кога се затежу“.

5. Код неких деминутивних именица са суфиксом *-(a)ц* приметна је семантичка диференцијација између именица код којих је спроведена алтернација велара с палаталима и именица код којих се очекиване ал-

тернације задњонепчаних сугласника испред суфикса *-(a)ц* (<сьс>) нису вршиле. Тако, на пример, лексема *лўчац* у РСАНУ је дефинисана као „дем. од лўк(а); лўк(а)“, а лексема *лўкац* „в. лук(а)“. Према мишљењу Т. Маретића, деминутиви код којих промена није извршена настали су „и novija vremena kad se već zaboravio zakon o prelaženju guturala u palatale“ (Маретић 1963: 305). Те нове речи створиле су у језичком осећању ути-сак о необавезности алтернирања ових консонаната у датом творбеном типу, па се и једна иста изведеница могла јавити са алтернацијом и без алтернације. Потом се у језику догађало следеће: или се губио један од двају напоредних облика, или се међу њима, као што нам потврђују по-менути примери из РСАНУ, спровела семантичка диференцијација (в. Стакић 1988а: 37).

6. Деминутивним суфиксом *-(a)ц* већ одавно се не граде нови де-минутиви, док је употреба постојећих остала резервисана углавном за песничке контексте и употребу у стилској функцији. Велики број деми-нутива са суфиксом *-(a)ц*, као што су *бра̋џац*, *ве̋џарац*, *зо̋бац*, *но̋жац*, *рука̋вац* (<рукав), *сти̋убац* (<стуб), налазе се у старијим песничким де-лима, најчешће у народној и романтичарској поезији, у којој употреба ових деминутива има и препознатљиву стилску функцију. Ови демину-тиви функционишу као прави хипокористици, тако да њихова употреба доприноси суптилности поетског израза, нпр.:

Оно није сиротица Ајка, | Но ње бра̋џац, Серајлија Мујо (СНПј Вук, 33), И дође мај са златним светлицама, | Сви̋л'ним ветар̋цем (Змај, РСАНУ), Ја ћу тебе дору да нараним | И белог зо̋пца да назобим (Ми-лићевић В., РСАНУ), Стегне но̋жац спод бијела паса, забодѐ га старцу у срдашце (Трсат, Хрв., НП, РЈА), На про̋зорац од бијеле куле, | Угледала даницу звијезду (СНПј Вук, 33), Пани калуђерима под ноге, љуби им скуте и рука̋вце (Љубиша С, РМС), Млади Коста дворе саградио ... а на дворе стӳпце позлаћене (Вук, РМС).

7. Именице *ба̋бац*, *бра̋џац*, *ма̋мац* (<мама), карактеристичне за савремени колоквијални стил изражавања, разликују се од деминутива са суфиксом *-(a)ц* које смо досад описивали. Именицу *бра̋џац* каракте-рише фамилијарна употреба приликом ословљавања саговорника, док се изведенице *ба̋бац* и *ма̋мац* употребљавају као изразито експресивни називи за бабу односно жену средњих година. Именице *ба̋бац* и *ма̋мац* употребљавају се у шаливом или благо ироничном значењу, а такво значење одликује и именице субјективне оцѐне настале од придева, као што су: *г̋и̋здавац*, *г̋и̋џдавац*, *ја̋ловац*, *ја̋укавац*, *кр̋е̋ш̋џавац*, *ма̋лац*, *мӳџа-вац* и сл.

8. Десемантизација деминутивног садржаја уочљива је у одређеном броју лексикализованих и терминологизираних речи. Тако се, на пример, значење лексеме *хлебџац* помера од основног значења хране према значењу конкретног производа у одређеној количини или комаду:

Угледа он некаку Маргариту да сече деци *хлебџац* (Лазаревић Л., РМС).

Затим, лексема *луџац* означава исто што и основна именица:

На тавану [се држи] *луџац*, воће (Шкарић М., РСАНУ), Од јутра до вечери иде [сељаче] ... по улицама Москве и продаје *луџац* (Кошутић Р., РСАНУ). Губљење деминутивне семантике, односно деривационог односа према мотивној именици одразило се и на друге именице са лексикализованим значењем, међу којима издвајамо називе за предмете или делове предмета: *кљџац*, *зубџац*, *језиџац*, *кљџџац*, *кревџџац*, *рукаџац* (речни рукавац), *сџџџац* (у тексту), *сџџџџац* (код запрежних кола) итд.

Од многобројних примера терминологизације издвајају се они из ботаничке терминологије: *зџџац* 'грашак', *змџџџац* 'тропска биљка *Draсаena draco* из фамилије *Convallariaceae*', *конџџац* 'водена брадица', *чџџџџац* 'врста чаја *Thea (Camellia) chinensis*', и зоолошке терминологије: *бџџџџац* 'легбаба *Cobitis taenia*', *звџџџџац* '*Caprimulgus europaeus*', *црџџџџац* 'штитаста биљна ваш' и др.

– Именице женског рода –

Деминутиви са суфиксом *-иџа* (*-чиџа*)

1. Суфикс *-иџа* (*-чиџа*), помоћу којег се граде деминутивне именице женског рода, спада међу најпродуктивније деминутивне суфиксе у савременом српском језику²⁶. Деминутиви са суфиксом *-иџа* (*-чиџа*) најчешће се граде од именица женског рода које се завршавају на самогласник *-а*: *бџџџџиџа* (<бџџџџа), *брџџџџиџа* (<браџџџџа), *вџџџџиџа* (<вџџџџа), *дџџџџиџа* (<диџџџџа), *дрџџџџиџа* (<дрџџџџа), *жџџџџиџа* (<жаџџџџа), *змџџџџиџа* (<змиџџџџа), *куџџџџиџа* (<куџџџџа), *џџџџџиџа* (<џџџџџа), док је творба од именица женског рода које се завршавају на сугласник неуобичајена (у РМС је забележен деминутив

²⁶ О постанку, развоју и распрострањености суфикса *-иџа* (*-чиџа*) в. у Белић 2000а: 34, Бошковић 1966: 58–61 и Бошковић 2000: 276–283; о алтернацијама на морфемском споју између деривационе основе и суфикса в. у Стакић 1988а: 67–70 и 74–80, а о акценту деминутива на *-иџа* в. у Стевановић 1970: 528 и у Бабић 2002: 173–174.

йѣћица – Јело су кували на *пећицама* од конзерви (Јаковљевић С.); у новинарском жаргону *вєстѣица* означава 'кратку вест'). Од збирних именица граде се деминутиви са истим значењем збира, као што су *дружбица* (<дружба), *дружиница* (<дружина), *живињица* (<живина), *мървица* (<марва), с тим што именица *живињица* може да означава јединку, једну животињу, живинче:

Сматрамо чудом толико човјека, колико и ону ситну, невидну *живињицу*, што нам по књизи мили док читамо (Цар М., РСАНУ).

У појединим случајевима деминутивни суфикс *-ица* додаје се основама именица које се завршавају на *-а* и које означавају мушке особе као представнике занимања, носиоце титуле, статуса или какве особине. Тако, деминутиви типа *вѣјводица*, *ѣѣздица*, *дѣдица*, *слѣѣица*, *сѣдиѣица*, *йѣрзиѣица* у основи задржавају значење мушког лица, а на граматичком плану функционишу као двородне именице. Када су употребљене у једнини, придеви и придевске заменице уз њих стоје у мушком роду²⁷, а када су употребљене у множини, придеви који их одређују увек су у женском роду.

Деминутивни суфикс *-ица* може се додати и појединим основама именица мушког рода на сугласник, које такође означавају мушке представнике занимања, носиоце титула, друштвеног статуса, нпр. *докѣиориѣица*, *каѣларѣица*, *йандурѣица*, *йисарѣица*, *йѣиѣица*. У овом случају реч је о преношењу моционог суфикса *-ица* од именица женског рода на именице мушког рода, при чему суфикс *-ица*, пренесен на основу именице мушког рода, развија деминутивно-пејоративно значење (уп. Бошковић 1966: 61).

2.0. Деминутиве са суфиксом *-ица* (*-чица*), као најбројније групе деминутивних именица женског рода, можемо упоредити са деминутивима са суфиксом *-ић* (*-чић*), као најбројнијом групом деминутивних именица мушког рода. Поређење двају творбених типова одвијаће се на плану творбе и на плану лексичке семантике.

Деминутивни суфикс *-ица* (*-чица*) може се додати готово свакој основи именица женског рода, као што се и деминутивни суфикс *-ић* (*-чић*) може додати скоро свакој основи именица мушког рода. Тако се деминутивима са суфиксом *-ица* (*-чица*) могу означити особе, животиње, биљке, предмети, појаве, апстрактни појмови и др. Међутим, одре-

²⁷ У појединим примерима из народне поезије придевске речи у функцији атрибута које стоје уз именицу *слуга* употребљене су у женском роду, нпр: Слуго м о ј а, бане Милутине! (Вук, РМС), Знаш ли, Пашо, моја в ј е р н а слуго? (Вук, РМС).

ђене особине које се односе на грађење и значење деминутива са суфиксом *-ица* указују и на особености ових именица у систему именичких деминутива.

2.1. Једна од важнијих деривационо-фонетских особености деминутива са суфиксом *-ица* тиче се напоредне употребе деминутива код којих је изостала палатализација, као што су *нòђица*, *рùкица*, с једне стране, и деминутива са извршеном палатализацијом *нòжица*, *рùчица*, с друге стране. Сматрамо да употребу именица са неизвршеном палатализацијом можемо посматрати у вези са хипокористичком функцијом консонанта *к*, који се јавља у основи појединих хипокористичких и деминутивних суфикса. Онда када је у изразито хипокористичкој функцији, консонант *к* не подлеже фонетским променама, о чему сведоче хипокористици: *бáкица*, *дéкица*, *књѝђица*, *мáјкица*, *сéкица* и др. Осим тога, именице са извршеном палатализацијом, као што су *нòжица*, *рùчица*, семантички се дистанцирају од типичних деминутива са неизвршеном палатализацијом, пре свега, својом полисемантичком структуром; нпр. *нòжица* означава и „један од више окомитих (ређе укрштених) мањих кракова (обично од два до четири) неког предмета (делова намештаја, направа и сл.) на који се ослања горњи део тога предмета, ногар“, а *рùчица* се употребљава и у значењу „дршке на неком предмету“. Насупрот њима, именице са неизвршеном палатализацијом типа *нòђица*, *рùкица* једнозначне су и монофункционалне, тј. имају само деминутивно-хипокористичко значење, а употреба ових именица везана је за комуникацију са децом, драгим особама и сл. Семантичку структуру деминутива са неизвршеном палатализацијом можемо представити моделом: ДЕМ (X) или ХИП. (X) = драг, мио [и мали] X.

Посматрано са аспекта творбе, деминутиви типа *књѝђица*, *мáјкица*, *нòђица*, *рùкица* разликују се од деминутива наизглед истог типа *бáкица*, *дéкица*, *кóкица*, *сéкица*. Први су мотивисани коренским именицама *књѝга*, *мајка*, *нођа*, *рука*, док су други мотивисани хипокористичким изведеницама *бáка*, *дéка*, *кóка*, *сéка*. Хипокористици са суфиксом *-ка* као што су *бáка*, *дéка*, *кóка*, *сéка* настали су додавањем суфикса на окрњену основу именица *баба*, *деда*, *сесѝра*, *кокош*. Додавањем деминутивног суфикса *-ица* на основе хипокористикā *бак-*, *дек-* *кок-*, *сек-* додатно се појачава хипокористичко значење ових именица. Иначе, деминутиви из класе родбинских назива углавном развијају хипокористичко значење, без обзира на то да ли је основна именица већ била хипокористик или је била неутрална: уп. *дéкица* (<дека) и *дèдица* (<деда), *сéкица* (<сека) и *сèsѝрица* (<сестра), *шéѝица* (<тета) и *шèѝи-кица* (<тетка) итд.

2.2. Следећа карактеристика деминутива са суфиксом *-ица* (*-чица*) тиче се суфиксног деривата *-чица* у примерима типа *боџомљчица*, *џранчица*, *кајљичица*, *сџварчица*. Наиме, у науци је већ постављено питање (В. Грицкат 1955: 9) да ли се основни суфикс *-ица* додавао деривираним именицама са ослабљеном деминутивном функцијом (нпр. *сџварчица* = стварц/а/ + *-ица*, *џевчица* = цевк/а/ + *-ица*) или се пак дериват претходно настао фонетским путем (нпр. *дршчица* = дршк[а] + *-ица*, *ручица* = рук[а] + *-ица* и сл.) наметнуо као модел за творбу других именица код којих није било ових фонетских услова, па је на тај начин почео функционисати као самостални суфикс *-чица* (*сџварчица* = ствар + *-чица*, *џевчица* = цев + *-чица*).

Речник САНУ, на пример, деминутиве типа *боџомљчица*, *бодљичица*, *џгличица* дефинише „дем. [и хип] од богџомљица, бодљица, џглица“. Тиме се код деминутива овога типа успоставља деривациони однос према именицама већ изведеним деминутивним суфиксом *-ица*, чија је семантика умањења у међувремену избледела. Тако се, на основу описаних лексикографских дефиниција, код деминутива типа *боџомљчица*, *бодљичица*, *џгличица* искључује постојање проширеног и осамостаљеног суфикса *-чица*. Међутим, имајући у виду чињеницу да иницијално *-ч-* представља део и других деминутивних и аугментативних проширених суфикса (нпр. *-ч-* у суфиксима *-чић*, *-че*, *-чина*), претпостављамо да је и *-ч-* у *-чица* настало у морфонолошком процесу осамостаљења суфиксних деривата са иницијалним *-ч-*.

3. Квалитативна оцена деминутива у категорији лица родно је условљена. Тако се употребом деминутива *женица* у следећим примерима изражава наклоност, нежност, симпатија према женској особи:

Овога ... адвоката сви хвале ... додала је нека омалена и лепушкаста женица (Комарчић Л., РСАНУ), Што женице умеју да буду слатке! (КССЈ), Како је добро имати ваљану женицу (Веселиновић Ј., РСАНУ).

Позитивно значење лексеме *женица* потврђено је у датим примерима и лексичком спојивошћу деминутива *женица* са квалитативним придевима позитивног значења: *лепушкаста*, *слатка*, *ваљана*.

Међутим, у сфери занимања, друштвеног статуса и сл. углавном нема деминутива са суфиксом *-ица* којима би се означиле особе женског пола. Ова појава заснована је на стереотипној перцепцији пола по којој се само мушкарци вреднују према друштвеним улогама, док су за концепт жене релевантни други параметри, међу којима су, као што смо на претходним примерима показали, естетски и етички параметри најтипичнији. Тако се деминуирање или минимизирање садржаја именица

са значењем мушких особа као представника занимања, статуса и сл. перципира као параметар вредновања, оцене и статуса који се код деминутива са суфиксом *-ић* (*-чић*) реализује у виду компонената 'лош', 'безначајан', 'никакав', 'који не завређује поштовање', а таква значења се на комуникативном плану доживљавају као однос неуважавања, презирања: уп. *владарчић*, *џлџмчић*, *директорчић*, *докторчић*, *интелектуалчић*, *капеланчић*, *новинарчић*, *професорчић*. На другој страни, деминутивне именице којима би се означиле женске особе у сфери занимања, друштвеног статуса и сл. нису уобичајене у употреби.

4.0. Поред лексичког значења заснованог на семантичкој спојивости основе и суфикса, при чему сема 'мало/умањујуће' у мотивну реч уноси значење некаквог реалног умањења или значење засновано на субјективној оцени говорног лица, семантика деминутивних именица може бити условљена и ширим контекстом, при чему су могућа бројна стилска варирања.

4.1. Наиме, деминутиви представљају погодна језичка средства за вербализовање емотивног стања говорника, што се огледа у самој семантичкој структури деминутива, тј. модификацији, преусмеравању и вишеструком осмишљавању садржаја основне именице. На пример, деминутив *џличица*, који обично реализује значење 'мала улица', може се у одговарајућем контексту употребити у експресивној функцији и њиме исказати емотивни став у значењу 'мила, драга улица'.

Иако је умањење садржаја основне именице у бити деминуције, у неким случајевима деминутиви могу бити употребљени у функцији појачања садржаја основне именице, што ће се показати на следећим примерима. Деминутивна именица *жељница* у примеру – Али се и њој ... поткраде *жељница* ... како би било добро служити код Ирене (Јанковић М., РСАНУ) – употребљена је у циљу наглашавања, појачавања садржаја именице у основи. Такође, у следећем примеру – Чекам да добијем *дозволицу* па да изађем из касарне (РЈ) – деминутив *дџзволица* употребљен је у функцији изражавања позитивног расположења говорника према конкретной ситуацији.

4.2. Прагматичку употребу имају и деминутиви који означавају јела и пића²⁸: *кафица*, *кашица*, *пјићница*, *ракијица*, *сџијица*, *тџбрџица* и сл. (уп. Грицкат 1995: 10; Матијашевић 1998: 78–83). Употреба ових

²⁸ Деминутиви са другим суфиксима који означавају јела и пића такође реализују додатна значења, а она се огледају у њиховој прагматичкој функцији (*пјивце*, *винце*, *сџкић*, *кољачић*, *чајчић* и сл.).

деминутива везана је за одређене комуникативне ситуације, које ћемо илустровати примерима из разговорног језика: Што је супица!, Хоћемо ли кафицу?, Може ли тортица? и сл. Илокутивна снага ових деминутива огледа се у изражавању позитивних емоција пријатности и задовољства којим говорник жели да делује на саговорника. У првом случају употребе деминутива реч је о говорниковој жељи да искаже блискост и фамилијарност са саговорником, а у другом и трећем случају реч је о појачаном деловању на саговорника као изразу говорникове жеље да се саговорник послужи понуђеним јелом или пићем, пошто се умањењем ентитета утицај на саговорника само привидно ублажава. Привидно ублажавање утицаја на саговорника представља једну од говорникових стратегија исказивања учтивости.

5. Следећу лексичку особеност деминутива са суфиксом *-ица* представљају случајеви губљења деминутивности, затим случајеви лексикализације и терминологизације.

Тако, на пример, деминутиви постали од именица на сугласник²⁹, као што су *бусѐница* (<бусен), *камѐница* (<камен), *ча̋брица* (<чабар), донекле су изгубили деминутивно значење, па обично значе исто што и именица у основи. Затим, поред лексикализованих значења изведеница: *књѝжица* (радна, здравствена), *флѝишица* (апотекарска), *чѝйкица* (зубна), *шѝљица* (кафена) и сл., лексикализацији су подлегла и лексичка значења именица типа *нѝжица* (један од више окомитих кракова неког предмета на који се ослања горњи део тога предмета), *рѝчица* (део предмета који се држи или хвата руком, дршка), која су настала преношењем семантичких компонената са основних именица на дериват.

Терминолошко значење евидентно је у сфери анатомије, зоологије, ботанике и др., где налазимо следеће именице: *бѝквица* (врста мале морске рибе), *ја̋бучица* (мали, јабучаст плод, корен и сл. неких биљака), *кѝбилица* (инсект – врста скакавца, затим грудна кост у кокошке и других птица, ломилица, јадеж, јадац итд.), *кѝшуљица* (водењак, перикардијум, опна око беланцета у јајету), *пѝсѝељица* (плацента), *пѝйквица* (*Aristolochia vulgaris*) и др.

²⁹ За деминутиве *ба̋дња̋чица*, *дрѝжица*, *клѝчница* и *мла̋чица* у Речнику љовора Загараца (в. у Ћупић 1999: 125) стоји да су постале од именица мушког рода: *ба̋дњак*, *дрӳг*, *кла̋к*, *мла̋к*. Међутим, РСАНУ за поменуте дијалекатске деминутиве наводи другачије основе, и то женског рода: *ба̋дња̋чица* (ба̋дњача), *дрѝжица* (дрѝга), *клѝчница* (клачина), *мла̋чица* (млака).

Деминутиви са суфиксом *-ка*

1. У лексици српског књижевног језика налазимо само мали број деминутивних именица са суфиксом *-ка*, као што су *жѐнка*, *мрѐвка*, *пѐћка*, у којима је још увек присутна деминутивна семантика³⁰. Међутим, савремено стање у појединим народним говорима показује нам да је у једном делу српског језичког ареала суфикс *-ка* најпродуктивнији деминутивни суфикс за грађење деминутивних именица женског рода. Примећено је да се у пиротском говору творба деминутива са суфиксом *-ка* одликује већом фреквенцијом од творбе деминутива са суфиксом *-ица*, а посебно од творбе деминутива са суфиксом *-че* (уп. Марјановић 1997: 273). Такође, и у *Речнику ђовора јабланичког краја* (в. РГЈК) забележен је велики број деминутива са суфиксом *-ка*. Навешћемо и неколико примера: *аљѝнка* (<аљина) (РГЈК), *арѝиѝника* (<артија) (РГЈК), *бабѝчка* (<бабица) (Павловић Ж., 97), *брадѝчка* (<брадица) (РГЈК), *врѝчка* (врѝча) (<РПГ), *џлавѝчка* (<главица) (РГЈК), *књѝшка* (<књига) (РГЈК), *ливѝѝка* (<ливада) (РГЈК), *платѝѝчка* (<плата) (РГЈК), *постѝѝлка* (<постеља) (РГЈК), *пчѝниѝчка* (<пченица) (РГЈК), *ракѝѝѝчка* (<ракија) (РГЈС), *стѝоличка* (<столица) (Павловић Ж., 191). У овом дијалекту издвајају се и деминутиви са проширеном суфиксном варијантом *-ичка*: *бабѝчка* (баба), *брадѝчка* (брада), *марамѝчка* (марама) (Књажевац, Станимировић В., РСАНУ) итд.

2. Међу малобројним деминутивима са суфиксом *-ка* у савременом књижевном језику, као што су *жѐнка* (<жена), *мрѐвка* (<мрва) и *пѐрѝнка* (трѝн), приметно је извесно померање у значењу. Употребу именице *жѐнка* све више одликује колоквијални или жаргонски стил – А какве су то биле женке! Како привлачне, изазивачки красне (Нинчић В., РСАНУ), док се именице *мрѐвка* (мрва) и *пѐрѝнка* (трѝн) могу употребити и у прилошком значењу 'мало, малко' или 'имало, иоле' – Савршено само оком гледне, | Пак ти на ме осмјехне се мрвкѝ (Сарајлија, РСАНУ), Не мари ни трѝнке шта ће свет рећи (Михајловић Д., 161); Куће соли-

³⁰ „Наставак ѝка, ѝка сачували су као деминутивни наставак и јужнословенски језици; али се ни у једноме од њих он не употребљава у оноликој мери у коликој се употребљава наставак *-ica*“ (Бошковић 2000: 276). Разлику у погледу заступљености деминутивног суфикса *-ка* међу појединим језицима јужнословенске групе Бошковић објашњава већом архаичношћу једних језика у односу на друге. Његова је употреба у бугарском и словеначком језику много чешћа него употреба наставка *-ица* у западним и источним словенским језицима. У македонском језику, такође, има доста примера са деминутивном функцијом суфикса *-ка* (в. Стакић 1988а: 54–55).

дне, углавном камене ... дивота од улица – ни трунке блата, ни барице (Бојић С., 136).

Поједине именице са суфиксом *-ка*, као што су *биљка*, *вдћка*, *мà-слинка*, *сламка*, *тїравка*, имају сингулативно значење, па ове именице означавају јединку издвојену из колектива, збира или веће количине онога што означава основна реч. Мада је лексема *тїравка* у РМС дефинисана као деминутивна именица, пример којим је илустровано значење јасно показује да је реч о сингулативном значењу лексеме *травка*, а не о деминутивном: Свака висока травка шкакљала [га је] по носу (Брлић И., РМС).

3.1. Неке изведенице са суфиксом *-ка* изједначиле су се по значењу са мотивним именицама³¹, о чему сведоче следећи примери: *сѣнка* (<сен), *тїрунка* (<трун), *хумка* (<хум), *цѣвка* (<цев). Међутим, код појединих изведеница примећујемо одређено диференцирање према основној именици, а то диференцирање може бити условљено стилском употребом. Такву врсту диференцирања примећујемо код именица *сѣнка* и *сен*. Именица *сѣнка* употребљава се у неутралном значењу у разговорном језику, док се именица *сен* најчешће употребљава у поетским контекстима, у којима се огледа и њена стилска функција.

3.2. На другој страни, примећујемо да се поједине именице, иначе изведенице по пореклу, семантички диференцирају у односу на садржај основне именице. Тако именица *јѣлка* не само што се у савременом српском језику више не осећа као изведена реч, већ се, као реч са самосталним лексичким значењем, удаљила од семантике мотивне именице *јела*. Мада РСАНУ лексему *јѣлка* дефинише и као „одсечено јелово дрво или грана ...“, веза са именицом *јела* прилично је избледела у савременом језику, па је основно значење именице *јѣлка* данас углавном лексикализовано и означава „одсечено дрво, које се искити за Божић или Нову годину“ о чему сведоче примери:

Ако се жели јелка лепе крошње [sic!] онда је смрча пун погодак (КССЈ), Сваког децембра се посече на стотине хиљада четинарских биљака, зарад обичаја да се за Нову годину окити јелка (КССЈ).

Поменућемо још неколико именица које су у међувремену лексикализовале свој садржај: *ручка* (део предмета који се држи или хвата

³¹ За именице које је Вук у свом *Рјечнику* означио као деминутивне (*Анка*, *тїаљишке*, *ћѣрка* итд.), Р. Бошковић сматра да „имају исто као и *шиїка*, *сїонка*, *биљешка* данас само историјску вредност: они само показују да је и српскохрватски језик познавао деминутивно *-ка*“ (Бошковић 2000: 282).

руком), *ишйїка* (више се не осећа веза са основном именицом *ишба*, тако да она данас најчешће означава металну палицу), *ишљивка* (у значењу шљивовице). Све ово потврђује да у српском књижевном језику заправо не постоји више деминутивни суфикс *-ка*.

Деминутиви са суфиксом *-ца*

1.0. Деминутиви са суфиксом *-ца* у савременим речницима српског језика посведочени су малим бројем примера, међу којима је већина и стилски маркирана. Деминутиви типа *жећца* (<жећ), *знојца* (<зној), *зојца* (<зоб), *којца* (<коб), *крвца* (<крв), *ноћца* (<ноћ), *речца* (<реч), *смрца* (<смрт), *сїварца* (<ствар) данас звуче архаично, везујући се својом употребом за песничке контексте. Ћ. Даничић наводи и именицу *каца* (<када), у којој се изгубило деминутивно значење, па тако *каца* више не означава малу кадлу, „него каца може бити још већа од каде“ (Даничић 1860: 476).

1.1. У већини поменутих деминутива преовлађује хипокористичко над деминутивним значењем, а неке од именица са суфиксом *-ца* функционишу и као прави хипокористици. Такве су, на пример, именице *жећца*, *којца*, *смрца*, које се употребљавају у песничким контекстима у смислу еуфемизације садржаја основне именице, што ћемо илустровати следећим примерима:

Тешка ме оборила жећца, | Знаш ли, Марко, воде, ја мејане? (Вук, РСАНУ), Добра копца, сукобила Марка, | Сукоби га, царев Алилага (Вук, РСАНУ), Чу гдје Смрца према њему крочи (Назор, РМС).

1.2. Нека значења деминутива са суфиксом *-ца* условљена су ширим контекстом. Тако је, на пример, деминутив *ноћца* у стиховима: Ал’ ако је једну ноћ ноћила, | Једну ноћцу шњиме под чадором, | Не може ти више мила бити (Вук, РСАНУ) употребљен у функцији изражавања субјективног става према одређеној ситуацији, где песник жели да нагласи колико је мало времена потребно да се одигра радња назначена контекстом. Навешћемо и пример у којем употреба деминутива *речца* представља израз емотивно-експресивног стања говорног лица: Неће проћи моје усне ниједна речца што моли ил’ плаче (Ракић М., РМС).

Деминутиви са суфиксом *-ца* могу означити и објективно оцењен појам. Тако се од именица са конкретним значењем неког предмета могу градити деминутиви у значењу реалног умањења тога предмета, што по-

казује употреба деминутива *сѣварца* у следећем примеру: У данашњем броју доносимо три ситније *стварце* (БК 1906, РМС). Објективна оцена деминутива *сѣварца* реализована је и спојивошћу са придевом *с и т а н*, који у виду семантичког детерминатора умањује садржај деминуиране именице (ситније *сѣварце*).

2. Као што нам корпус показује, деминутиви са суфиксом *-ца* постали су углавном од именица које не учествују у грађењу деминутива са другим, продуктивнијим суфиксима. Деминутиви са суфиксом *-ца*, као што су, нпр., деминутиви постали од апстрактних именица типа *жећца* (<жећ), *коѣца* (<коб), *смрца* (<смрт), употребљавају се у поетском контексту, у којем представљају једну од типичних стилских особина народног и романтичарског песништва.

Међутим, у поређењу са деминутивном, хипокористичка функција суфикса *-ца* веома је жива у савременом језику (в. Клајн 2003: 200). У савременом српском језику суфиксом *-ца* граде се хипокористици, при чему се суфикс *-ца* додаје углавном крњим основама са завршетком на дугоузлазни вокал: *куца*, *маца*, *меца* (овде спадају и бројни хипокористици од властитих имена: *Гоца*, *Јеца*, *Мица* и сл.). На исти начин хипокористици се граде и од именица мушког рода, нпр.: *браца* и *брацо* (<брат), *брица* и *брицо* (<бријач), *меца* (<медвед), а од властитих именица: *Крца* и *Крцо*, *Аца* и *Ацо*, *Јоца* и *Јоцо* и др.

– Именице средњег рода –

Деминутиви са суфиксом *-це* (и проширеним суфиксним варијантама: *-анце*, *-енце*, *-ашце*, *-еице*)

1.0. Суфикс *-це* је најпродуктивнији суфикс којим се граде деминутивне именице средњег рода у савременом српском језику.³² Деминутивне именице са суфиксом *-це*, које су постале додавањем на творбену основу основног суфикса *-це* или неког од проширених суфикса на *-це*, као што су: *-анце*, *-ашце*, *-енце*, *-еице*, граде се од именица средњег рода³³ на *-о* (*винце* и *винашце*, *враћанца*, *добарце*, *дрвѣнце*, *звѣнце*, *ме-*

³² Детаљније о постанку и развоју деминутивног суфикса *-це*, као и о алтернативама везаним за деминутивни суфикс *-це* в. у Стакић 1988: 95–101, 97.

³³ У РСАНУ и у РГЈС забележени су деминутиви из народних говора који се граде од основа именица и мушког и женског рода: *бебѣнце* (<беба) (Књажевац, Ста-

сѣдѣнѣ, о҃лѣдѣнѣ, о҃лѣнѣ, ѿнѣ, ребѣнѣ, сѣдѣнѣ, слѣнѣ, сѣдѣнѣ, чѣдѣнѣ, чѣлѣнѣ) и на -е (вѣчѣнѣ, дѣнѣнѣ, ду҃мѣнѣ и ду҃мѣшѣ, имѣнѣ, ја҃нѣнѣ, ма҃гарѣнѣ, оде҃нѣнѣ, ѿнѣнѣ, ѿрѣнѣ, ѿлу҃нѣнѣ, ѿрасѣнѣ, раменѣ, срѣнѣнѣ, ѿдѣнѣ).

1.1.0. Дакле, деминутивни суфикс *-це* развио је четири своја деривата који функционишу као самостални суфикси: *-анѣ, -енѣ, -ашѣ* и *-ешѣ*.

1.1.1. Дериват *-анѣ* постао је перинтеграцијом деминутива са суфиксом *-це* чију су творбену основу чиниле именице које су се завршавале на *-но*, типа брашно – *брашанѣ*, влакно – *влаканѣ* (в. Белић 2000¹: 35–37); са суфиксом *-анѣ* постали су следећи деминутиви: *блѣнѣнѣ, љнѣдѣнѣ, друшѣнѣнѣ, колѣнѣнѣ, кориѣнѣнѣ, месѣнѣнѣ, ѿсѣнѣнѣ, ѿлѣнѣнѣ, ѿсѣнѣнѣ, рухѣнѣнѣ, сиѣнѣнѣ, чѣдѣнѣ* и др.

1.1.2. Дериват *-енѣ* постао је перинтеграцијом деминутива са суфиксом *-це* чије су основне именице у зависним падежима имале *-ен-*, типа теме, темена – *ѿменѣнѣ*, раме, рамена – *раменѣнѣ*, а потом се проширио и на друге именице, као што су: *бурѣнѣ* (<буре), *дѣнѣнѣ* (<дете), *дрвѣнѣ* (<дрво), *ду҃мѣнѣ* (<дугме), *ѿрѣнѣнѣ* (<парче), *ѿрасѣнѣнѣ* (<прасе), *сѣдѣнѣнѣ* (<стакло), *ѿбѣнѣнѣ* (<ѿбе) и др. (в. Стакић 1988¹: 97).

У појединим југоисточним српским говорима проширени суфикс *-енѣ* додаје се и основама деминутивних именица са суфиксом *-це*, при чему се образује суфиксни дериват *-ченѣ*: *аљнѣченѣ* (<аљина, аљинче) (РГЈК), *ди҃нѣченѣ* (<ди҃на, ди҃нче) (Пирот, Николић В., РСАНУ), *капѣченѣ* (<капа, капче) (Врање, Влај. И Дим. Т., РСАНУ), *ѿпѣченѣ* (<пиле, пилче) (РГЈК) и др.

1.1.3. Деривати *-ашѣ* и *-ешѣ* добијени су перинтеграцијом после двоструког додавања деминутивног *-ѣнѣ*, нпр.: корито – дем. **кориѣнѣнѣ* → **кориѣнѣнѣ* → *кориѣнѣнѣ*; од дете, детета – дем. **дѣнѣнѣнѣ* → **дѣнѣнѣнѣ* и после додавања још једног *-ѣнѣ*: **дѣнѣнѣнѣ* → *дѣнѣнѣнѣ* (в. Стакић 1988¹: 97); са суфиксом *-ашѣ* настали су и следећи деминутиви: *блѣнѣнѣнѣ* (<блато), *брѣнѣнѣнѣ* (<брдо), *љнѣдѣнѣнѣ* (<гнездо), *зрнѣнѣнѣ* (<зрно), *месѣнѣнѣнѣ* (<место), *ѿсѣнѣнѣнѣ* (<псето), *сѣдлѣнѣнѣ* (<седло), *сиѣнѣнѣнѣ* (<сито) и др., а са суфиксом *-ешѣ* настали су деминутиви као што су: *брѣнѣнѣнѣ* (<бреме), *дрвѣнѣнѣнѣ* (<дрво), *ду҃мѣнѣнѣнѣ* (<дугме), *ја҃нѣнѣнѣ*

нировић В.; Пирот, Николић В., РСАНУ), *љнѣнѣнѣ* (<голуб) (НП, Станић М., РСАНУ), *лѣнѣнѣ* (<леб) (Пирот, Николић В., РСАНУ), *сѣнѣнѣ* (<соба) (РГЈК), *сливѣнѣнѣ* (<слива) (РГЈК) и др.

њéице (<јагње), пилéице (<пиле), прасéице (<прасе), телéице (<теле), увéице (<уво) и др.

2.1. Деминутиви са суфиксом *-це* граде се углавном од именица које означавају предмете, при чему се, у одређеним случајевима, спојивост основе и суфикса перципира као довољно граматичко средство којим се означава реално умањење садржаја основне именице, нпр.:

Да ме је ко у онај мах запитало где сам се убио, не би му знао ни једно местанце на телу показати (Ђорђевић В., РСАНУ).

Међутим, у појединим случајевима придевска компонента 'мали', садржана у суфиксу деминутивне именице, представља недовољно средство за означавање умањења садржаја основне именице. Стога се, понекад, уз деминутиве са суфиксом *-це* употребљавају придеви са значењем сличним деминутивном значењу. Најчешће се употребљава придев *мали*, *-а*, *-о* како би се садржај основне именице умањио за још један степен, нпр.:

Огледа се на м а л о о́гледалце (Веселиновић Ј., РМС).

Наизглед плеонастичка веза придева са значењем 'мали' и деминутивне именице може бити употребљена у функцији појачања, интензификације дериватом већ изражене деминутивности, како би се постигао одређен комуникативни ефекат. Тако се на основу спојивости придева са значењем 'мали' и одређене деминутивне именице може изразити ироничан став говорног лица према појму о коме је реч, нпр.:

Паразитска м а л е ц н а станбена здањца ... су се ... грчили, од кепечке улазне капије ... до згњеченог прозора (Винавер С., РСАНУ).

2.2. Међу деминутивима са суфиксом *-це* најмање је оних који означавају младе особе: *девојчénце*, *дејѝénце*, *дејѝéице*, *момчénце*, *чедáнце*. При томе, основе у *девојчénце* (<девојче), *момчénце* (<момче), *чедáнце* (<чедо) имају маркирано значење. Именица *чедо* употребљава се у хипокористичкој функцији, а маркирану употребу, такође у стилској функцији, имају и именице већ изведене деминутивним суфиксом *-че*: *дéвѝче* и *мѝмче*, од којих су настали деминутиви *девојчénце* и *момчénце*. С обзиром на то да основе деминутива *девојчénце*, *дејѝénце*, *дејѝéице*, *момчénце*, *чедáнце* већ означавају млада бића, додавањем деминутивног суфикса *-це* у садржај основне именице суфикс уноси деминутивно-хипокористичку компоненту значења, што ћемо илустровати следећим примерима:

Не бих волео да ово лепо девојченце морам да чувам (Богдановић М., РСАНУ), Детенце моје, Савицу малог, немој дојити, ако га још дојиш (Лазаревић Л., РСАНУ), Били, тако, старац и баба, па имали једно мало ... детешце (Веселиновић Ј., РСАНУ), Новорођенче зову момче или момченце (Николић Р., РСАНУ), На прозору мајка стоји па чеданце љуби (Змај, РМС).

2.3. Деминутиви са значењем 'младунче животиње' настали су додавањем проширеног суфикса *-енце* именицама на *-е* које означавају младунчад животиње (ждребе>*ждребѐнце*, јаре>*јарѐнце*, пиле>*пиленце*, теле>*телѐнце*), затим додавањем овог суфикса основама од именица код којих је деминутивност неутралисана (куче>*кучѐнце*), као и додавањем суфикса *-це* основама деминутивних именица са суфиксом *-че* у циљу појачања деминутивног садржаја (коњче>*коњчѐнце*).

Деминутиви са општим појмовним значењем 'млада животиња' могу се у одговарајућем контексту употребити у метафоричном значењу 'мила, драга особа'. Оваквом употребом деминутива из лексичко-семантичке класе 'млада животиња' говорно лице изражава симпатију, благонаклоност, пажњу према особи којој се обраћа или о којој говори, нпр.:

Маченце ... кад дођемо у парк ... хоћеш да послушаш твоју тетицу? Дете је погледа чудно (Ранковић С., РСАНУ), Дете се уплашило. Јадно сироче, пиленце (Ђосић Д., РМС).

2.4. Дакле, деминутиви са општим значењем 'млада особа, млада животиња, младунче' настали су како од неутралних именица са истим значењем (дете>*деиѐнце*, теле>*телѐнце*, чедо>*чеданце*), тако и од изведених именица код којих је деминутивна или хипокористичка семантика ослабљена, пошто је код њих сема 'мало', замењена семом 'младо'. Наредним деривирањем овим именицама се враћа значење деминутивности (*момче*>*момчѐнце*, *коњче*>*коњчѐнце*).

Лексичко значење деминутива насталих творбом од збирних именица, било да припадају категорији 'живо' (*друшѐванце*, *јаѐишнице* (<јато), *крдашце* (<крдо), *сѐишаданце*), било да припадају категорији 'неживо' (*сѐнце* (<сено)), можемо представити општим смислом 'мањи број у збиру', при чему се сема 'мало' реализује у сфери бројивости.

3. Већ је истакнуто да се највећи број деминутива са суфиксом *-це* (*-анце*, *-енце*, *-ишце* и *-ишце*) гради од именица средњег рода које означавају предмете, ствари, апстрактне појмове. При томе, значење реалног

умањења често представља секундарно обележје ових именица, јер се деминутивни суфикс веома често употребљава за исказивање личног емотивног става говорника према именованој реалији.

Тако се, на пример, хипокористичност ових деминутивних именица често наглашава употребом одговарајућих придева са позитивним значењем, што нам показују следећи примери:

Довијала се ... не би ли се где сместила у какво то *п л о и б е з б р и ж н о г н е з д а ш ц е* (Машић Б., РСАНУ), Истекло је време мога пландовања на овом з г о д н о м *м е с т а ш ц е т у* (Ненадић Д., 108), Нису за терет те беле ручице ни та н е ж н а *п л е ћ а н ц а* (Кнежевић Л., РМС).

Хипокористичко значење деминутива са суфиксом *-це* (*-анце*, *-енце*, *-аице* и *-еице*) појачава се и употребом присвојне заменице *мој*, која је и сама испуњена емоционалном компонентом значења, нпр:

И ја сам саранила све *д о б а р ц е* моје: мога Богића (Беговић Н., РСАНУ).

Такође, хипокористичко значење евидентно је код деминутива са значењем јела и пића: *в и њ ц е*, *м е с ц е*, *м л е к ц е*, *п е ч е њ ц е*, *й и њ ц е*, *й и ћ е њ ц е*, као и код деминутива са значењем делова људског тела, који се употребљавају за исказивање блискости, срданости, предусретљивости у комуникацији са децом, вољеним особама и сл.: *к о л е њ ц е*, *о к ц е*, *й л е ћ а н ц а*, *р а м е њ ц е*, *у в ц е* и др.

У неким случајевима хипокористичко значење условљено је значењем основне именице, у другим пак случајевима лексичко-семантичком спојивошћу деминутива са другим лексемама, а у неким случајевима оно је условљено контекстом и прагматичким, ситуационим компонентама. Тако, на пример, деминутиви постали од именица које воде порекло од глаголских основа типа *з в а њ ц е*, *и з н е н а ћ е њ ц е*, *о д л и к о в а њ ц е* изражавају само говорников емотивно-експресивни став према одређеној ситуацији, која се, у зависности од контекста, реализује као позитивна или као негативна емоција. Наглашена прагматичка функција деминутива овога типа и њихово хипокористичко значење евидентно је у ситуацијама које показују следећи примери:

Каква дивна књига! Ово се зове *и з н е н а ћ е њ ц е*, тј. пријатно, а не у смислу: мало изненађење (Половина Н., РСАНУ), Нестрпљиво очекујем једно *о д л и к о в а њ ц е* (РЈ).

С друге стране, употреба деминутива овог типа може бити у функцији изражавања негативног, ироничног става говорника према садржају исказа, што показује употреба деминутива *з в а њ ц е* и *о д л и к о в а њ ц е* у следећим примерима:

Хтио је бити војник, али ... увијек с неком ... претензијом да ... исплива ... покоје одликовање (Божих М., РМС), Кад би се ... могло задобити помоћу какве корупције, каквог државног званца (Винавер С., РСАНУ).

Прагматичка употреба деминутива често је условљена нарочитим избором речи које чине контекстуално окружење употребљеног деминутива. Тако у примеру – Паразитска малецна станбена здањца ... су се ... грчили, од кепечке улазне капије ... до згњеченог прозора – употреба речи са негативним значењем типа: „паразитски“, „згњечен“, „грчити се“ маркира читав контекст у коме и деминутив добија негативно значење.

4. Дакле, маркирани типови деминутива са суфиксом *-це* и његовим суфиксним еквивалентима (*-анце*, *-ашце*, *-енце*, *-ишце*), као и други типови деминутива, показују да деминутивни суфикси нису једнозначни и да се њихов семантички потенцијал реализује у прагматичком пољу личног става (оцене), у којем границе деминутивности и хипокористичности нису ни јасне ни оштре, те их зато не треба ни успостављати на семантичком плану.

Деминутиви са суфиксом *-че*

0. Деминутивни суфикс *-че* у савременом српском језику постао је један од најдоминантнијих деминутивних суфикса, којим се подједнако граде именице од основа именица мушког и женског рода. Овај суфикс је због наглашене територијалне црте изазивао пажњу дијалектолога, али и лингвиста који се интересују за нормирање лексике српског језика. Наиме, у савременом језику уочава се широка употреба деминутива са суфиксом *-че* у класи неживих појмова, што се може објаснити утицајем дијалекта на лексику књижевног језика.

1. У савременом српском језику деминутиви са суфиксом *-че* настају од именица мушког и женског рода.³⁴ Суплетивна множина ових деминутива је на *-чад* или *-чићи* у класи бића, док се у класи неживих

³⁴ У појединим говорима моравске зоне, који не улазе у основицу књижевног језика, поред деминутивног суфикса *-че*, постоји и варијанта са проширеним суфиксом *-иче* у примерима типа: *бориче* (<бор), *бресквице* (<бресква), *вейриче* (<вепар), *зубиче* (<зуб), *клутиче* (<клупа), *коњице* (<коњ), *прстиче* (<прст), *прутиче* (<прут), *сатице* (<сат) итд. У грађењу изведеница суфиксом *-иче* може учествовати само пуна неизмењена именичка основа, што показује да морфемски спој не условљава нити губљење, нити алтернирање консонаната из основе (Радић 1984: 159–160).

реалија деминутиви са суфиксом *-че* завршавају на *-чићи*³⁵. Поред именица које потврђују постојање осамостаљеног суфикса *-че*, као што су *ва̀рошѝ́нче*, *ди́лбѝ́рче*, *ца̀кче* и сл., у граматицама се под овим суфиксом наводе и именице типа *ђа́че*, *ѝѝѝ́че*, у којима је *ч* настало палатализацијом консонанта *к* из основе, нпр. *ђак-* + *-е* = *ђа́че*, односно алтернацијом *ц* са *ч*, нпр. *птиц-* + *-е* = *ѝѝѝ́че* (уп. Белић 2000б: 145). На другој страни, деминутиви типа *дре́нче*, *ђаво́лче*, *камѐнче*, *корѐнче* у РСАНУ су дефинисани као деминутивне изведенице настале од основних неизведених именица *дрен*, *ђаво*, *камен*, *корен*, а не од изведеница *ђаво́лак*, *дре́нак*, *каме́нац*, *корѐнак*. Дакле, у одређивању деривационог статуса именица наведеног типа у обзир је узето стање у савременом језику. Међутим, историјски посматрано, изведенице са суфиксним консонантима *к* и *ц* свакако су биле значајне за конституисање и продуктивност суфикса *-че*, који је, као деривирани суфикс, преузео улогу свог историјског претходника – деминутивног суфикса *-е*³⁶. Издвојивши се као самосталан, суфикс *-че* је учествовао у творби именица са значењем младих бића, као што су *Араѝ́че*, *ѝосѝодо́рче*, *си́нче*, а потом се, у појединим говорима, знатно проширио и на именице које означавају предмете (*ѝу́њче*, *ѝрозо́рче*, *соѝ́че*) (Белић 2000б: 116). Дакле, деминутивне именице које означавају предмете и сл. развиле су деминутивно значење „преко примера који означавају нешто младо, што је примарно за овај наставак“ (Марков 1960: 236–237).

2.0. Као важни чиниоци у одређивању деминутива са суфиксом *-че* у односу на деминутиве настале другим суфиксима издвајају се територијална распрострањеност и нормативни статус. Наиме, док се у већем броју граматика наводе деминутиви са суфиксом *-че*, у неким се граматицама овакво одређивање именица са суфиксом *-че* доводило у питање ограничавањем функције суфикса *-че* само на ’младо од људи,

³⁵ У појединим народним говорима деминутивне именице са суфиксом *-че* образују суплетивну множину додавањем наставка *-ѝѝѝја* (в. РПГ) или наставка *-ики* (в. РГЈС); издвајамо следеће примере из РПГ: *асѝалчеѝѝѝја* (<асталче), *аљинчеѝѝѝја* (<аљинче), *бокчеѝѝѝја* (<бокче), *влчеѝѝѝја* (<влче), *ѝлавчеѝѝѝја* (<главче), *восѝанчеѝѝѝја* (<востанче) итд.; из РГЈС издвајамо примере: *брачики* (<браче), *бробѝњчики* (<бробѝњче), *вранчеѝѝѝја* (<вранче), *ѝолуѝчики* (<голупче), *ју́нчики* (<ју́нче), *коѝтарчики* (<коѝтарче), *сти́лоѝичики* (<стоѝи́че), *у́нуѝичики* (<унуче) итд.

³⁶ О пореклу деминутивног суфикса *-че* писао је А. Белић (в. Стакић 1988а: 169); о морфофонолошким процесима везаним за деривацију деминутива са суфиксом *-че* писао је М. Стакић (1988а: 171–172), а о акценту ових деминутива М. Стевановић (1970: 533).

животиња', а деминутивна функција суфикса *-че* у осталим значењима приписивана је дијалектима, супстандардном језику и сл³⁷.

Овакав приступ у појединим граматикама условљен је тиме што је деминутивни суфикс *-че* неједнако продуктиван на српској (или српскохрватској) језичкој територији; наиме, продуктивност деминутивног суфикса *-че* повећава се према истоку језичке територије³⁸. Стога наилазимо на различит приступ проблему грађења деминутива са суфиксом *-че*.

2.1. Тако се у неким граматикама наводе деминутиви са суфиксом *-че* у значењу 'младо од људи, животиња', али и деминутиви у осталим значењима, чиме се употреба деминутива са суфиксом *-че* не ограничава само на значења младих бића³⁹ (уп. Белић 2000б: 145; Клајн 2003: 203–204; Маретић 1963: 318; Стевановић 1970: 533).

С друге стране, у неким новијим граматикама и приручницима значење деминутива са суфиксом *-че* ограничава се само на категорију бића (уп. Бабић 2002: 149, Барић и др. 1997: 312–313, 315). Грађење деминутива са суфиксом *-че* од именица које означавају предмете С. Бабић одређује као особину српског језика за разлику од хрватског, истичући да се у „[hrvatskom] književnom jeziku od imenica za neživo normalno ne

³⁷ У појединим говорима јужноморавске зоне суфикс *-че* је најпродуктивнији суфикс којим се граде деминутиви од именица сва три рода, без обзира на значење у основи (њима се могу означити и бића и предмети). Анализирајући деминутиве у *Речнику лесковачког говора* (РЛГ), С. Марјановић је утврдио да „деминутиви са суфиксом *-че* чине више од половине суфиксираног материјала ових изведеница“, док је суфикс *-ић* као деминутивни суфикс скоро непознат (в. Марјановић 2001: 346). Велики број деминутива у значењу предмета, ствари, као што су: *ведриче* (<ведро), *дòлче* (<до), *кѹћиче* (<кућа), *òдајче* (<одаја) итд., у РСАНУ је маркиран квалификатором покр(ајинско), чиме је одређен супстандардни статус ових деминутивних именица. Такође, велики број деминутива са суфиксом *-че* у класи неживих реалија пронашли смо у РГЈС, затим у РГЈК, као и у књижевном делу Д. Михаиловића: *бакраче* (<бакрач) (РГЈК), *зѣрадице* (<зграда) (РГЈК), *кашиче* (<кашика) (Михаиловић Д., 48), *конојиче* (<конопац) (Михаиловић Д., 225), *кòптарче* (<котар) (РГЈС), *крѹче* (<крпа) (Михаиловић Д., 122), *марамче* (<марама) (Михаиловић Д., 198), *но́кче* (<нога) (РГЈС), *орманче* (<орман) (Михаиловић Д., 219), *сѹиоличе* (<столица) (РГЈК), *ѹруи́че* (<трупца) (Михаиловић Д., 120) и др.

³⁸ Продуктивност деминутива са суфиксом *-че* представља особину већег дела балканословенског језичког ареала (уп. Марков 1960; Радић 2001: 179–180). С обзиром на чињеницу да исти суфикс постоји и у румунском, албанском и турском језику, поједини аутори скренули су пажњу на деловање балканистичких језичких момената (уп. Радић 2001: 179–180).

³⁹ И. Клајн сматра да се деминутиви са суфиксом *-че* у књижевном језику граде од именица мушког и женског рода, док за деминутиве настале од именица средњег рода, као што су *бурче*, *ѣриче*, каже да су некњижевни (в. Клајн 2003: 203–204).

tvore imenice sufiksom -če koje bi opet značile neživo i maleno“ (Бабић 2002: 149). И у *Глосару њиворбених форманаџа* деминутивна функција суфикса -че ограничена је само на категорију бића (уп. Шипка 2003: 61).

2.2. Међутим, у делима српских и хрватских писаца који су писали без утицаја поменуте дијалекатске базе језиком могу се пронаћи примери деминутива са суфиксом -че и у значењима предмета. Тако, на пример, на основу грађе из дела савремених српских писаца и преводилаца (Велмар-Јанковић С., Грицкат И., Пановић И., Чолановић В. и др.) приметили смо да деминутиви са суфиксом -че у значењу предмета, иначе типични за одређени дијалекатски ареал, у већој мери продиру и у књижевну лексiku. Стога велики број деминутива са суфиксом -че којима се означавају предмети, као што су: *бокàлче* (Јакшић Ђ., РСАНУ), *динàрче* (Ристић – Кангрга, РСАНУ), *јорџàнче* (Нушић Б., РСАНУ), *милиòнче* (Ред., РСАНУ), *џодрùмче* (Радић Д., РМС), *џрозоðрче* (Чолановић, 122), *сàндуче* (РМС), *сòйче* (Ћосић Б., РМС), *џавàнче* (РМС), *ћевàйче* (РМС), *чàмче* (Р–К, РМС), *чàнче* (Пановић И., 391), *шàлче* (РМС), не можемо сматрати супстандардном лексиком.

3.1. Деминутивима са суфиксом -че најчешће се означавају младунчад (*врàйче*, *џушче*, *зèче*, *змијче*, *лџсиче*, *мàче*, *џа̀че*), као и млада људска бића (*дèвòјче*, *винàрче*, *џосџо̀дàрче*, *калуђèрче*, *каџеџа̀нче*, *мòмче*, *офиџи́рче*, *шѐџрче*). Млада људска бића означавају и фигуративно употребљени деминутиви, као што су *анђèлче*, *џо̀луџче*, *ђавòлче* и др., као и деминутиви изведени од именица са значењем етничких, расних или територијалних представника, као што су *Àрайче*, *Бео̀џрађàнче*, *Бу̀џàрче*, *Влàшче*, *Србиџàнче*, *џр̀нче*, *Шума̀дџнче* и др.

3.2. Поједине именице са суфиксом -че могу настати и од других врста речи, а да, при томе, у основном значењу садрже једну од основних семантичких компонената деминутива са суфиксом -че – компоненту 'младо'. Тако су, на пример, придевима *брз*, *крмељив*, *нејак*, *одрџан* мотивисане именице *брзàнче*, *крмељџивче*, *нејаче*, *одрџàнче* синтагмом *џо смрџи* изведена је именица *џòсмрче*, затим предлошко-падежном конструкцијом *до рамена* изведена је именица *дòрàмче*, док су од глаголске основе изведене именице *дòбџче*, *дòдџенче*, *дòношче*, *нàхрàнче*, *недòношче*, *дòдџче*, *џòсвòјче* и др. (примери су ексцерпирани из РСАНУ и РМС).

Имајући у виду чињеницу да смо именичке деминутиве одредили као изведенице мотивисане именицама чији садржај умањују према квантитету ('мали, слаб') или узрасту ('млад'), односно чији садржај мо-

дификују у смислу субјективне оцене или става говорника, именице као што су *брзѝнче*, *крмељѝвче*, *нејаче*, *недѝношче*, *нејаче*, *ѝдѝјче*, *одрѝѝнче*, *ѝдсѝрче*, код којих се не умањује садржај основне речи јер код њих недостаје појам према којем би се умањило нови појам, односно не постоји деривациони однос према мотивној именици чији би садржај умањиле – не сматрамо правим деминутивима.

Наиме, разлика између деминутивних именица типа *ѝосѝодѝрче*, *морнѝрче*, *шеѝрче* и именица које означавају млада бића типа *брзѝнче*, *недѝношче*, *нејаче*, *ѝдѝјче*, *ѝдсѝрче*, одсликава се, између осталог, и на плану лексикографског описа.

Тако је на основу лексикографског описа евидентно да је функција суфикса *-че* код именица типа *брзѝнче*, *недѝношче*, *нејаче* и др. управна, што значи да суфикс *-че* не може у мотивну реч унети придевско, детерминативно значење 'млад', као што је то случај са модификационом функцијом деминутивног суфикса *-че*. Наиме, овај суфикс у споју са творбеном основом гради именицу тако што у садржај основне речи уноси именичко, предметно значење 'дете', нпр.: *брзѝнче* „дете зачето пре венчања“, *крмељѝвче* „крмељиво дете“, *нахрѝнче* „усвојено дете, по-својче; уопште усвојеник, усвојеница“, *недѝношче* „превремено рођено, недонесено дете или младунче“, *нејаче* „мало, нејакно, немоћно, слабо дете“, *ѝдѝјче* „дете које се храни сисањем, дојенче“, *одрѝѝнче* „одрпано, дроњаво дете“, *ѝдсѝрче* 'дете које се родило после очеве смрти' итд.

Затим, у поређењу са деминутивним именицама које су једнореферентне речи, пошто суфикс само модификује садржај основне именице, односно референт остаје исти, само модификован, именице са суфиксом *-че* као што су *ѝдсѝрче*, *недѝношче*, *ѝдѝјче* и др. представљају двореферентне речи, чија се двореферентност огледа у постојању апстрактне референцијалне речи која им је у творбеној основи и референцијалног семантичко-категоријалног значења суфикса (уп. Гортан-Премк 1997: 126).

4.1. Дакле, најбројнију лексичко-семантичку категорију деминутива са суфиксом *-че* у књижевној лексици српског језика чине деминутиви који означавају млада лица, као што су *варѝошѝнче*, *винѝрче*, *виѝѝѝшче*, *ѝосѝодѝрче*, *дѝѝѝјче*, *дѝѝѝѝрче*, *дошѝѝѝче*, *ђѝѝѝче*, *каѝѝѝѝнче*, *млекѝрче*, *морнѝрче*, *овѝѝрче*, *шеѝрче* и др. Према традицији српске културе деминутиви који садрже семантичку компоненту 'млад' реализују хипокористичко значење за исказивање наклоности, симпатије, покровитељства, шаливости, саосећања и сл., што нам показује употреба ових деминутива у следећим примерима:

Док ученик са села може у граду бар имати мира, дотле варошанче станује с родитељима који су можда болесни, пијанице и нерадници (Гласник Југословенског професорског друштва 1931–1934, РСАНУ), Нећу ви вино црвено, | Нећу ви љуту ракију, | Нег’ оћу оно винарче (Босанска вила 1909, РСАНУ), У тој кући им је живила стара мајка и једина сестра, мало, грбаво и болешљиво дјевојче (Андрић И., 20), Између набреклих крављих бокова провлачи се витко, младо девојче, у ланеној кошуљи, дугих ногу и пристала стаса (Ненадић Д., 170), Данас сам добила Јеличину слику, нашег златног докторчета (Вучетић Н., РСАНУ), Оно [Турче] одмери Богоја, виде да је сељаче и дошљаче, па му још ближе приђе (Божовић Г., РСАНУ), Мехмед Соколовић од малог, незнатног манастирског ђачета у Милешеви постао је ... велики везир (Радонић Ј., РСАНУ), Гледај како лепе очи има ово наше млекарче! – рече г-ђа Мица ... Како ти је име, момче? (Крстић А., РСАНУ), Мршаво, умашћено браварско шегрче ... гурало се готово међу ноге (Куленовић С., РМС).

Лексичка значења деминутива овога типа у РСАНУ су најчешће дефинисана типски, употребом двоструког квалификатора *дем. и хип.* (в. *винáрче, вѣйѣшче, каѣѣѣнче*), а у појединим случајевима, поред квалификатора, у дефиницији је назначено да је реч о младом људском бићу или сину онога који је означен основном именицом (нпр. *винáрче* „дем. и хип. од винар; млад винар“; *вѣйѣшче* „дем. и хип. од витез; млад витез, витезов син“; *овчáрче* „дем. и хип. од овчар; млад овчар“).

Међутим, неки деминутиви са суфиксом *-че* у одређеним контекстима могу реализовати негативно значење. На пример, употребом деминутива *каѣѣѣнче* у исказу – Кад какво капетанче по ваздан седи, пућкара и срче каву ... све се то каже да је рад (Српски занатлија 1889, РСАНУ) – изражава се иронија став према професији и чину капетана. С обзиром на чињеницу да негативне семантичке реализације нису типичне за деминутиве са суфиксом *-че*, већ оне могу бити само стилски и контекстуално условљене, такву условљеност у лексикографској обради требало би представити стилским квалификатором уз контекстуалну потврду, а не у делу који претходи дефиницији. Такав начин обраде у РСАНУ дат је код деминутива *ѡсѣѡдáрче*: „дем. и хип. од господар“ – ир. Данас вредне газде стоје уз ратара, | А твој газда, он се за њих све одмара. | Ал’ псећи нањуши на огњиште масно – | На ком су му слуге – господарче красно (Змај, РСАНУ).

Посебну пажњу заслужују деминутиви са именичким основама придевског порекла, као што су: *бѣдниче, ѡрбáвче, јáдниче, мѣчениче*.

Деминутиви *бѣдниче*, *ѣрбѣвче* *јадниче* *мучениче* у РСАНУ представљени су описном дефиницијом, а не, као што је случај са већином деминутива, употребом типских квалификатора. Међутим, иако лексикографске дефиниције упућују на **придевску или глаголску мотивацију** ових деминутива, нпр. *бѣдниче* „бедно дете, јадниче, сироче“; *ѣрбѣвче* „грбаво дете“; *јадниче* „дете које пати, које је у тешком стању, које изазива жаљење, бедниче, сироче“; *мучениче* „дете које се мучи, које подноси патње“, деминутиве овога типа можемо извести и од именица чији садржај умањују, као што су *бедник*, *ѣрбавец*, *јадник*, *мученик*. У семантичком смислу поменути деминутивима блиски су деминутиви са значењем младих представника занимања, посебно представника непрестижних занимања типа *ѡведѣрче*, *келнѣрче*, *млекѣрче*, *рѣбѣрче*, *шеѣрче* и сл., чија се употреба, у складу са традицијом српске културе, перципира као хипокористичност типа солидарности, саосећања и сл.

Употребом деминутивних именица типа *бѣдниче*, *ѣрбѣвче*, *јадниче*, *мучениче* ублажава се негативан садржај основних именица *бедник*, *ѣрбавец*, *јадник*, *мученик*, и тако изражава однос сажаљења, благонаклоности према животним невољама младог бића, што ћемо илустровати следећим примерима:

Од свега ми највише осташе на срцу и на памети они бѣдничѣи од 15–18 година, које кметови, по некој наредби, беху отерали од кућа (Миодраговић Ј., РСАНУ), Ем је грбавче, јадниче, ем му се искривила једна нога (Призрен, Чемерикић Д., РСАНУ), Оно јадниче нема на свету никог до мајке! (Ђорђевић М., РСАНУ), Мала деца у то време [су] најдосаднија ... „Нек плаче – биће јаче“ ... Али тешко њему ако га што боли. Оно је онда мучениче овога света (Миодраговић Ј., РСАНУ).

4.2. Код деминутива који означавају животиње сема ’мало /умањујуће’ примарно се реализује као ’младунче’, ’млада јединка животиње’, затим и као ’мали по величини, тежини и сл.’, што значи да је семантичка реализација деминутива ове групе у великој мери условљена садржајем основе. Уколико основна именица означава животињу код које се узраст може одредити, деминутивни суфикс *-че* ће у садржај основне именице унети значење ’млад’, што ћемо илустровати употребом деминутива *коњче*, *кравче* и *лисиче* у следећим примерима:

Стазом ... пролазе бегунци: војник ... па опет наш војник, па грађанин који вуче мало коњче (Нушић Б., РСАНУ), Младунче [краве] је „теле“, затим постаје „јуне“ („јуница“) до годину дана, после је „вочић“, односно „кравче“ (Петровић П. Ж., РСАНУ), Најмање лисиче ... потржило [је] заклониште у јазбини (Хирц, РСАНУ) и др.

Међутим, код деминутива који означавају животиње код којих се узраст не може одредити, као што су деминутиви *мр̂авче*, *с̂омче*, *цр̂вче*, *шар̂анче*, сема 'мало/умањујуће' реализује се само као величина.

Деминутиви употребљени у фигуративном значењу у којем се одnose на људе обавезно реализују хипокористичност типа одобравања, нежности, пријатељства, покровитељства и сл., што нам потврђује употреба деминутива *џолу̂иче* и *лей̂и̂и̂рче* у следећим примерима:

Родитељи из милоште тепају деци својој: пиле моје ... *голупче* моје (Грбић С., РСАНУ), Мала врагољанка Рожа, *лептирче* четрнаестих пролећа, одбежала на обалу (Драженовић Ј., РСАНУ).

4.3. Код појединих именица са значењем животиње, као што су *бр̂авче*, *живи̂нче*, *марви̂нче*, примећујемо да је деминутивна функција суфикса *-че* неутралисана. Наиме, именице *бр̂авче*, *живи̂нче*, *марви̂нче* означавају јединку из одређеног збира, не указујући на значење узраста, величине или пола животиње. Тако, на пример, именица *марви̂нче* у РСАНУ је дефинисана на следећи начин: „јединка марве, једно сточно грло, живинче“:

И *марвинче* има свога заклона, а ја га немам (Веселиновић Ј., РСАНУ).

Именице као што су *бр̂авче*, *живи̂нче*, *марви̂нче* имају сингулативно значење, док *џ̂овече* означава врсту животиње⁴⁰. Ова појава, која је у науци већ запажена и елаборирана⁴¹, као и други видови неутрализације деминутивног и хипокористичког значења, нарочито је карактеристична за именице са суфиксом *-че*.

4.4. Поједини деминутиви настали од именица које означавају домаће животиње, као што су *кр̂мче* и *сви̂нче*, могу бити употребљени у истом значењу као и основна именица, нпр.:

Пред очи му изиђоше ... сви пријатни доживљаји у вези с првим снјејгом: гар од спаљене сламе и заклано *кр̂мче*, ухрањено за посјек

⁴⁰ Употребу облика *џ̂овече* уместо облика *џ̂оведо* у значењу врсте И. Клајн (2003: 204) објашњава погрдним призвуком друге речи.

⁴¹ У македонском језику још је изразитија неутрализација деминутивног суфикса *-че*, па се у сфери општих назива за животиње употребљавају само деривирани облици: „Посебни случаи претставуваат лексемите *куче* и *врайче* кај кои неутрализацијата на деминутивноста завршува со родова генерализација: (*куче* е општ назив за *йес* и *кучка*, а *врайче* – општ назив за *врабец* и *вразица*)“ (Митева 1982: 132). Сличну ситуацију имамо и у појединим српским говорима у којима се *й̂и̂шче* употребљава у неутралном значењу да означи пса уопште.

(Ћопић Б., РСАНУ), Прво пошље поп-Ћири од закланог свињчета и ... масти и кобасице (Сремац С., РМС).

Неутрализацију деминутивности запажамо и код именице йашиче употребљене у следећим примерима:

У засеоку испод бријега јавило се нечије пашче (Ћопић Б., 116), Шта радимо бесној пашчади? Убијамо (Ненадић Д., 148).

Од именице йашиче, код које је неутралисана деминутивна семантика, настао је аугментатив йашичѐйина, нпр. Дабогда их пашчетина гризла (РМС). Могућност грађења аугментатива од именице йашиче говори нам да је реч о именици са неутралним значењем, а не о деминутивној именици, јер бисмо, у супротном, имали нелогичан случај да се аугментатив изводи од деминутива.

4.5. Деминутиви који означавају предмете, као што су бокaлче, јор-џанче, лаворче, марaмче, йодрумче, сoйче, йавaнче, чaмче, шaлче и др., у речницима су у већини случајева маркирани само употребом квалификатора за означавање деминуције (*дем.*), пошто примери у којима се јављају ови деминутиви показују неутрализацију хипокористичности, нпр.:

Ваљда ће се за тебе, Марко, наћи још једно бокалче вина (Јакшић Ђ., РСАНУ), Гура колица, у којима гуче подсвојче ... покривено свиленим јорганчетом (Нушић Б., РСАНУ), Кад устанем ладим ноге у лаворчету (Комарецки В., РСАНУ), Ниси се сетио да купиш мајки ... но купујеш којекаквим ... марамче (Поповић Т., РСАНУ), Кроз стаклена врата улазило [се] у једно сопче (Ћосић Б., РМС) и др.

Међутим, код деминутива који означавају храну сема 'мало/умањујуће' може се неутралисати у сфери размере, па се овим деминутивима може исказати експресиван однос не према именованом објекту, него према учесницима у комуникацији, па и према самој ситуацији (в. Ристић С. и др. 2005: 611). Такав однос показују примери употребе деминутива лубенче и дйнче:

За то време се о'ладило и лубенче испод чесме – па милина (Комарецки В., РСАНУ), Које лубенче желите? (РЈ), Исеци то дињче да поједемо (Параћин, Вељић Н. и Срећковић Ј. Л., РСАНУ).

С друге стране, лексеме ћевaйче и ћевaйчић, које су у РМС представљене као синоними, дефинисане су описно, без употребе квалификатора: „(обично у мн.) ваљчић самлевоног или исецканог меса испечен на жару (роштиљу)“, што упућује на неутрализацију деминутивности, односно на сингулативно значење својствено и облицима типа бравче, жйвинче, марвйнче.

5. На основу анализе деминутива са суфиксом *-че* примећујемо да се семантичка сложеност структуре ових деминутива заснива на чињеници да суфикс *-че*, осим значења 'младо', 'мало', 'умањујуће', садржи и значење хипокористичности, које се огледа у изражавању позитивних осећања, најчешће у именовању деце, младих, драгих особа и сл.

У неким случајевима деминутиви са суфиксом *-че* могу бити употребљени за исказивање различитих прагматичких и стилских садржаја, што показују следећи примери:

Потрошила је милионче на гардеробу (Ред., РСАНУ), Ето, човек је послован, седи на милиончету, две куће! (Баранин Д., РСАНУ).

Садржај деминутива *милионче* у наведеним примерима привидно је ослабљен, како би се нагласио ироничан однос према објекту именовања.

У неким случајевима деминуција је употребљена у функцији интензификације значења основне речи, што показује употреба деминутива у следећем примеру из разговорног језика:

[Војници су добили задатак од командира вода да одреде даљину до једне оближње хумке. Већина војника је нагађала да је хумка удаљена око 600, 700 метара. Онда је командир вода „пресудио“:] Има око четиристо метара, али овако пешке, богами, километарче!

Објективна процена у метрима односи се на ситуацију премеравања гледањем, док се иста раздаљина за претпостављену ситуацију препешачености не мери само километрима, него се употребом деминутива исказује експресиван став о тежини претпостављеног пешачења.

Појачавање садржаја основне именице употребом деминутива може бити условљено постојањем пресупозиције:

[Говорник се обраћа саговорнику као преступнику који је некеме украо кофер препун пара. Поставља му следеће питање:] Ко ли је сада заплакао за тим коферчетом?! (ТВ).

Наиме, на основу пресупозиције, тј. постојања још једног садржаја који је, иако неексплициран, познат и говорном лицу и саговорнику, а који смо навели у угличастим заградама, употребом деминутива *кофѐрче* не означава се по димензијама мали кофер, већ се употребом овог деминутива наглашава ироничан однос према конкретној комуникативној ситуацији.

Остали деминутивни суфикси

1.0. У овом делу рада осврнућемо се на деминутивне именице које са аспекта савременог књижевног језика представљају непродуктивне творбене моделе, архаичне или застареле употребе, или су обележје народног говора и дијалекта. Грађу за ове деминутиве углавном смо ексцерпирали из РСАНУ, РМС, затим из дијалекатских речника (в. РГЈК, РГЈС, РЛГ и РПГ).

1.1. Деминутивне именице мушког и средњег рода са суфиксним елементом **-иц-** доста су ретке (уп. Даничић 1860: 477, Белић 2000б: 141–142). Реч је о суфиксима **-иц**, **-ице**, који су за јужнословенске језике нарочито карактеристични, јер осталим словенским језицима нису познати (в. Бошковић 2000: 270).

Употреба деминутива са суфиксом **-иц**, као што су *вѣѣрѣиц*, *дѣждѣиц*, *кѣдѣиц*, *кѣдѣиц*, *мѣлѣиц*, *мѣчѣиц*, *ѣдѣиц* и др., везана је најчешће за поетске контексте, док је употреба у разговорном језику потиснута захваљујући продуктивности других деминутивних суфикса.

Деминутиви са суфиксом **-ице**, као што су *воѣице* (<воће), *ѣвожѣице* (<гвожђе), *ѣграѣице* (<грање), *ѣрожѣице* (<грожђе), *здравѣице* (<здравље), *имаѣице* (<имање), *коѣице* (<коло јдн.) и *коѣица* (<кола мн.), *коѣице* (<копље), *ѣдѣице* (одело), *ѣѣице* (<поље), *ѣруѣице* (<пруђе), *ѣвѣице* (<цвеће), ретко се употребљавају у савременом српском језику. Именице од којих су изведени деминутиви са суфиксом **-ице** углавном имају збирно или апстрактно значење, што није уобичајено за деминутиве са продуктивним суфиксом **-це**. Грађење деминутива од именица чији се садржај може реално умањити обичније је код деминутива са продуктивним суфиксом **-це**, него код деминутива са суфиксом **-ице** (нпр. *кѣѣица* уместо већ лексикализоване изведенице *коѣица* (мн.), *имаѣице* уместо *имаѣице*).

1.2. У дијалекатским речницима јужне и југоисточне Србије (в. РПГ и РГЈК) забележен је велики број деминутива са суфиксом **-е**, како од именица мушког рода: *бардѣ* (<бардак = „земљани суд за пиће“) (РПГ), *ѣвѣ* (<ѣвѣ) (РПГ), *ѣрсѣ* (<прст) (РГЈК), *ѣуѣ* (<пут) (РГЈК), *коѣѣ* (<котѣл) (РПГ), *ѣѣѣ* (<петѣл) (РПГ), тако и од именица женског рода: *ѣѣѣ* (<ѣѣѣ) (РПГ), *ѣрошѣ* (<ѣрошѣ = „ѣорѣ (од прѣѣ)“) (РПГ), *ѣѣѣ* (<ѣѣѣ) (РПГ), *ѣѣѣ* (<ѣѣѣ) (РГЈК) и др. На другој страни, у РСАНУ је забележен деминутив *мѣѣ* са суфиксом **-е**, и то из говора са потпуно другачијом дијалекатском базом:

Кад то види млади Усеине, | Повадио оштро маче мало, | Посиче јој стотину оваца (НП Броз И. и Босанац С., РСАНУ).

Примарна функција деминутивног суфикса *-е* била је да означи младо, потом и младунче, али је овај суфикс касније у појединим говорима проширио деминутивну функцију и на именице које означавају предмете.

1.3. Немали број деминутива са суфиксом *-ле* забележен је у РПГ, одакле наводимо следеће примере: *бра̋и̋лѐ* (брат), *ѣӳѣӳи̋лѐ* (гугутка), *ко-кошлѐ* (кокош), *мужлѐ* (муж), *ножлѐ* (нож), *нослѐ* (нос), али и у другим изворима: *козле* (Врчевић В., РСАНУ), *крчажле* (Павловић Ж., 113). У појединим народним говорима од деминутива са суфиксом *-ле* граде се деминутиви са проширеним суфиксом *-енце* као што су *козлѐнце* (Пирот, Николић В., РСАНУ), *крчажлѐнце* (средњи Тимок, Станојевић М., РСАНУ) и др., чиме се отвара пут перинтеграцији сложеног суфикса *-ленце*.

-(a)к или -(a)ц, односно -ка или -ца, иако мање продуктивни у савременом разговорном језику, могу постати продуктивнији у одређеним поетским контекстима, при чему се дистрибуција ових деминутива ограничава на плану употребе. Наиме, према закону језичке економије језик не трпи постојање већег броја средстава за означавање истих појмова, па је, стога, сасвим јасна расподела деминутивних суфикса према функционалностилским обележјима.

2.0. Основне граматичке и семантичке особине деминутивних именица представљене су у описним речницима српског језика типским дефиницијама уз нарочиту употребу квалификатора.

2.1. У РСАНУ и РМС лексичко значење деминутива најчешће је представљено употребом квалификатора *дем.* у типској дефиницији коју можемо представити моделом: ДЕМ (X) = дем (инутив) од X (именица се наводи у основном облику). На овај начин представљено је и лексичко значење деминутивне именице, које бисмо могли описати као 'умањен садржај основне именице'. Дакле, квалификатор '*дем.*', заједно са осталим елементима типске дефиниције који упућују на садржај основне именице (од '*именица у номинативу*'), илуструје творбено и лексичко значење деминутивне именице.

2.2. Сема '*мало/умањујуће*', као основна семантичка компонента деминутивног суфикса, у споју са садржајем основе у коме се изражава нека физичка реалија најчешће се реализује као мала величина (*звóнце* = 'мало звоно', *п̑розóрчић* = 'мали прозор') или као слаб интензитет (*вeћ̑п̑рић* = 'слаб ветар', *к̑ишица* = 'слаба киша'). Међутим, контекстом условљено значење деминутива – тзв. контекстуално значење – може се реализовати и као емоционална оцена '*мио, драг, прихватљив/неприхватљив*'. Проблем представљања додатних семантичких компонената деминутива лексикографска пракса решава увођењем додатних квалификатора *хић(окорисџик)* и *џеј(орайив)*.

3.1. Деминутиви којима се означавају људска бића разликују се по својим семантичким карактеристикама од деминутива са другим значењима. Насупрот садржајима размере, који су представљени дескриптивним категоријама типа '*умањујуће*', '*увeћавајуће*' и којима се дефинишу деминутивна, односно аугментативна значења предмета, у семантици људских односа примарни су садржаји односа (в. Ристић С. и др. 2005: 604). Тако се у домену друштвених односа размера '*умањујуће/увeћавајуће*' концептуализује као параметар вредновања, оцене и статуса који се код деминутива са суфиксом *-ић (-чић)* у значењу занимања, статуса, особине и сл. реализује у виду компонената '*лош*', '*безначајан*', '*ника-*

ови деминутиви дефинисани су употребом двоструког квалификатора *дем.* и *хип.*, што би одговарало семантичком моделу ДЕМ (X) = млад / драг, мио X.

4. Када је реч о деминутивним именицама са значењем предмета, немали број деминутива од истих основа са суфиксима *-че* и *-ић* (*-чић*), на једној страни, и деминутива са суфиксима *-ица* и *-че*, на другој страни, у РСАНУ и РМС дефинисан је истим типским дефиницијама, нпр.: *бунàрче* „дем. од бунар“ и *бунàрчић* „дем. од бунар“ (РСАНУ), *јоргàнче* „дем. од јорган“ и *јорганчић* „дем. од јорган“ (РСАНУ), *лавòрче* „дем. од лавор“ и *лавòрић* „дем. од лавор“ (РСАНУ), *мàрамица* „дем. од марама“ и *марàмче* „дем. од марама“ (РСАНУ), *милиòнче* „дем. и еуф. од милион“ и *милиòнчић* „дем. и еуф. од милион“ (РСАНУ), *сòбица* „дем. од соба“ и *сòпче* „дем. од соба“ (РМС) и др., односно поједини деминутиви са суфиксима *-че* и *-ић* (*-чић*) у РМС су представљени као потпуни синоними: *прстèнче* и *прстèнчић* „дем. од прстен“, *ћевàпче* и *ћевàпчић* „ваљчић самлевоног или исецканог меса испечен на жару (роштиљу)“, *цàкче* и *цàкчић* „дем. од цак“ и др. Овај податак говори нам о томе да употреба деминутивних именица са суфиксом *-че*, иако у великој мери представља одлику народних говора који нису ушли у основицу књижевног језика, знатно утиче на лексички слој књижевног језика.

5. У семантичкој анализи деминутивних именица запажена су бројна стилска варирања. Прагматичке дистинкције учтивости, интимности, фамилијарности, погрде, ниподаштавања и сл. протежу се кроз лексички систем деминутива и одражавају питања друштвеног статуса, улоге, језичке слике света, менталитета итд. Експресивна функција деминутива зависи од прагматичких момената, ситуације и сл., тако да њу не можемо везати за одређене творбене основе, већ за конкретне контексте у којима се деминутиви употребљавају. На пример, у исказима типа „Што је супица!“, „Хоћемо ли кафицу?“, „Може ли тортица?“ и сл. илокутивна снага деминутива огледа се у изражавању позитивних емоција, као што су пријатност, задовољство, којима говорник жели да делује на саговорника. Затим, употреба деминутива у конвенционалној ситуацији поздрављања, нпр. „Добар данчић!“, има за циљ успостављање непосредности, блискости са саговорником, а употреба деминутива *чàсак* у примерима „(Извините) само на часак“ или „Могу ли на часак?“ у функцији је постизања учтивости. Дакле, однос говорника према саговорнику испољава се у веома широком распону експресивности, а то је обично експресивност за исказивање пријатељског расположења, нежности, ласкања, дивљења и сличних позитивних намера према саго-

ворнику, или за исказивање незадовољства које је у одређеној ситуацији исказано деминуираним појмом. Оваква значења деминутива можемо представити следећим семантичким моделом: ДЕМ (х) = експр. Х.

Деминутивно-експресивна значења суфикса *-ић* (*-чић*), *-ица* (*-чица*), *-це* (*-анце*, *енце*, *аице*, *еице*) и *-че* омогућују својим изведеницама широку употребу на стилском плану, која се преко дијалекатске или социолекатске употребе може истраживати и као феномен манира у опхођењу својствен одређеној групи, заједници, феномен који преко деминутивних суфикса открива и неке особености менталитета носилаца српског језика (уп. Ристић С. и др. 2005: 613–614).

2. Аугментативи

0. Именичка аугментација представља процес грађења аугментативних именица додавањем аугментативних суфикса на основе именице мушког, женског и средњег рода, при чему се у садржај основне именице уноси нова компонента значења. Основна функција аугментативног суфикса јесте уношење придевског значења 'велики', којим се садржај основне именице и квалитативно одређује.

Уношење значења 'велики' у садржај основне именице често условљава и додатне семантичке реализације, па се тако, поред увећања, аугментативом може исказати и неко друго квалитативно значење, основне именице. То је најчешће неко негативно значење као што је, на пример, 'стар, отрцан' у примерима типа *лѡнчина* (<лонац), *оїа̀нчине* (<опанци), *хаљинѐїина* (<хаљина). Међутим, поједини аугментативи који означавају мушке особе, типа *војнїчина*, *људина*, поред значења 'велики', реализују и додатно позитивно значење 'јак, снажан, одважан, храбар' и сл., док, с друге стране, у неким контекстима ови аугментативи могу реализовати и негативно значење 'груб, суров, непријатан', на пример:

Та сирова *војничина*! Не мари он за нашу судбину (Ненадић Д., 97), Њихов противник је редовно био голема брката сподоба, крвожедна *људина* која закоље противника па после олиже сабљу (Ненадић Д., 58).

1. Аугментативне именице са суфиксима *-ина* (*-чина*), *-еїина*, *-урина* углавном су женског рода, што показује и њихов граматички наставак (-а). Ипак, у неким случајевима може бити актуализован мушки род, на шта упућује конгруенција у мушком роду са придевским речима. Тако се, на пример, придевске речи које стоје уз аугментативне именице у случајевима актуелизације пола могу употребити у мушком роду, што ћемо илустровати следећим примерима:

Да позлатим топузину, | Да ударим с у р о г *вучетину* (Јастребов И., РСАНУ), Тај л о ј а в и *газдурина* пождерао ми је цијелу љетину (Мурадбеговић А., РСАНУ), Одагнај о н о г *јунчину*, побиће ми говеда (Ковачевић Р., РСАНУ), Она ће прије или послјије наћи с в о г а *мужетину* (Цар Е., РСАНУ), Д у г о г о д и ш њ е м *хајдучини* не може се приписати кукавичлук (Суреп-Панић М., РМС).

Међутим, уколико се поменути аугментативи употребе у множини, придевске речи као конгруентни атрибути аугментативних именица употребиће се у женском роду, што је иначе случај са именицама на *-а* у значењу особе мушког пола, на пример:

Само да су те наше газдурине друкчије, све би боље ишло (Лотић Љ., РСАНУ).

2. На основу корпуса којим располажемо, примећујемо да је највећи број именичких аугментатива настао додавањем суфикса *-ина* (*-чина*), *-ешина* и *-урина*, док је далеко мање аугментатива настало додавањем суфикса *-есина*, *-ерина*, *-ешина*, *-ушина*, *-уљина* и др. С обзиром на то да је сваки од поменутих суфикса у извесном смислу специјализован како за одређена значења, тако и за одређени тип творбе, аугментативе ћемо анализирати према продуктивним суфиксима.

Аугментативи са суфиксом *-ина* (*-чина*)

1. Аугментативне именице са суфиксом *-ина* (*-чина*) најчешће су женског граматичког рода, без обзира на то што се у највећем броју случајева суфикс *-ина* (*-чина*) додаје основама именица мушког рода: *волина*, *враћина*, *дечачина*, *језичина*, *камѐнчина*, *лђнчина*, *људина*, *мушкарчина*, *носина*, *облачина*, *хајдучина*, *човѐчина*. Иначе, веома је мало уобичајених аугментатива с именицом женског рода у основи, као што су *болѐшишина*, *главчина* (Ненадић Д., 146), *гранчина* (Ђопић Б., РСАНУ), *зверина*, *кучинчина* (кучина) (Ковачевић С., РСАНУ), *мотишина* (мотика) (Рајковић Ђ., РСАНУ), *ракијчина*, *рјечина* (ријека) (Матавуљ С., 32). И. Клајн наводи аугментатив *олујина*, за који каже да је мотивисан именицом женског рода *олуја* (в. Клајн 2003: 101). Међутим, аугментатив *олујина* могао је бити мотивисан именицом мушког рода *олуј*, коју срећемо и код савремених писаца:

Молерчић нам је приповедао да се у Србији већем цело лето *олуј* припрема (Велмар-Јанковић С., 23), Када *олуј* разграби све гласе српске војске, устремиће се и на њих саме (Петровић Г., 90).

Такође, мали је број и аугментатива с именицом средњег рода у основи, као што су *кљушина*, *мѐсина*, затим *шелѐсина*, добијен од облика множине именице *шело*.

2.1. На основу анализираних грађе из различитих извора, примећујемо да аугментативи са суфиксом *-ина* добијају и варијанту са проши-

реним суфиксом *-чина*, која у многим случајевима постаје обичнија од аугментатива са основним суфиксом *-ина*: уп. *џенералина* : *џенералчина* (РСАНУ), *кромјирина* : *кромјирчина* (РСАНУ), *џандурина* : *џандурчина* (РМС).

2.1.1. Наиме, аугментативни суфикс *-чина* перинтегрисан је из аугментатива са суфиксом *-ина* чије су се основе завршавале консонантима *-к* (*хајдучина* < хајдук, *ја̀стџучина* < ја̀стук), *-џ* (*зеџина* < зеџ, *ја̀рчина* < ја̀рац, *ко̀нојчина* < ко̀нопац, *му̀дричина* < му̀дрица, *ча̀мчина* < ча̀мац), а потом се аналошки ширио и на основе код којих није било фонетских услова за његов настанак. Тенденција ширења суфикса *-чина* огледа се у свим семантичким категоријама. У категорији ствари и предмета издвајамо следеће лексичке синониме: *бо̀рина* и *бо̀рчина*, *камѐнина* и *камѐнчина*, *клу̀јина* и *клу̀јчина*, *кр̀вина* и *кр̀вчина*, *кромјирина* и *кромјирчина*, *џешкјирина* и *џешкјирчина*, *џишиџо̀љина* и *џишиџо̀љчина*, *револверина* и *револверчина*, *џањјирина* и *џањјирчина*, *џрујина* и *џрујчина*, *чво̀рина* и *чво̀рчина*, *џа̀лина* и *џа̀лчина*, *џешијрина* и *џешијрчина*; у категорији лица: *будо̀лина* и *будо̀лчина*, *џа̀орина* и *џа̀орчина*, *чобанина* и *чобанчина*, а у категорији животиња издвајамо: *џушиџерина* и *џушиџерчина*, *со̀мина* и *со̀мчина* и др.

„Нарастање“ основног суфикса иницијалним *-џ-* услед фонетских процеса одлика је и деминутивних продуктивних суфикса *-џић* (< *-ић*), *-џиџа* (< *-иџа*) и *-џе* (< *-е*).

2.1.2. Упоређујући број аугментатива у Вуковом *Рјечнику* и у РМС, М. Киршова (1988а: 43) је утврдила да је у оба речника забележено највише аугментатива са суфиксом *-ина*, с напоменом да се број забележених аугментатива са суфиксом *-чина*, којих је у Вуковом *Рјечнику* било само 5, у РМС повећао на 79. С друге стране, број аугментатива са суфиксом *-ина* у Вуковом *Рјечнику*, према истом аутору, био је 181, а у РМС 393. Иако ауторка није изнела податке о употреби аугментатива са суфиксом *-ина* и аугментатива са суфиксом *-чина*, већ на основу бројчаних података очигледно је да се број аугментатива са суфиксом *-чина* у савременом српском језику знатно повећао у односу на Вуково време. Анализа нашег корпуса показује да се аугментативи са основним суфиксом *-ина* повлаче пред аугментативима са проширеним суфиксом *-чина*. У том смислу, податак који говори о томе да је у српским речницима забележено највише аугментатива са суфиксом *-ина* у поређењу са аугментативима са другим суфиксима (в. Киршова 1988¹) није и релевантан показатељ продуктивности суфикса *-ина* у односу на аугментативе са другим суфиксима.

2.2. Аугментативни суфикс *-ина* остаје продуктиван углавном код аугментатива који се граде од основа именица мушког рода на *-ӣ* (*бра̄ӣина*, *вра̄ӣина*, *креве̄ӣина*, *мо̄сӣина*, *све̄ӣина*, *скдо̄ӣина*, *цве̄ӣина*), *-с* (*ба̄сина*, *кӯӣусина*, *но̄сина*, *по̄ја̄сина*, *по̄ла̄сина*), *-х* (који алтернира са *-ш*: *кожӯшина*, *по̄рбӯшина*) или од именица које се завршавају на сугласничку групу (*фра̄ӣрина*). Такође, већина аугментатива са основним суфиксом *-ина* на морфемском шаву између основе и суфикса добија *-ч-* (*војни-к-* > *-ч-* + *-ина*), *хајдо̄чина* (*хајду-к-* > *-ч-* + *-ина*), *црнчина* (*црн-ц-* > *-ч-* + *-ина*), па се учешћем аугментатива овога типа у систему аугментативних именица повећава продуктивност проширеног суфикса *-чина*. Таквих аугментатива највише је у категорији лица, у оквиру које издвајамо следеће групе:

- носиоци особина: *неваља̄чина* (<неваља̄лац), *луда̄чина* (<лудак), *мудра̄чина* (<мудрац), *по̄рождра̄љчина* (<по̄рождра̄љивац);
- вршиоци радње: *брија̄чина* (<бријач), *игра̄чина* (<играч), *кроја̄чина* (<кројач), *носа̄чина* (<носач);
- представници социјалних група: *војнӣчина* (<војник), *инте̄лектӯалчина* (<интелектуалац), *просја̄чина* (<просјак), *хајдо̄чина* (<хајдук).

2.3. С обзиром на то да се велики број аугментатива који означавају особе завршава на *-чина*, аналошко ширење суфиксног деривата *-чина* евидентно је најпре код аугментатива са значењем особе⁴². Такође, сматрамо да је бројност аугментатива са суфиксом *-чина* који означавају лица утицала на осамостаљење и продуктивност суфикса *-чина* и међу аугментативима са другим значењима. На овакво тумачење подстакла нас је слична појава код деминутива са суфиксом *-ић* (*-чић*). Наиме, деминутивни суфикс *-чић*, проширен иницијалним *-ч-* у основи, продуктиван је такође у класи именица које означавају особе (*генерала̄чић*, *официрчић*, *пандуричић*). Сматрамо да су и ове именице утицале на продуктивност суфикса *-чић* у осталим деминутивним значењима.

3.0. Разматрајући морфолошке аспекте творбе аугментатива са суфиксом *-ина* (*-чина*) који су се тицали односа основе и суфикса, односно односа основне именице и деривата у погледу граматичких категорија и дистрибуције аугментативних суфикса *-ина* и *-чина*, у анализу

⁴² У *Обра̄ӣном речнику ср̄пско̄г језика* пронашли смо мали број аугментатива у значењу лица код којих изостаје иницијално *-ч* испред основног суфикса *-ина*: *бра̄ӣина*, *будала̄ина*, *генерала̄ина* (и *ђенерала̄ина*), *дервӣшина*, *пандурина*, *по̄орина*, *све̄ӣина*, *скдо̄ӣина*, *по̄ӣина*, *фра̄ӣрина* и *чобанина*.

смо укључили семантичке критеријуме, као што су значење основе и деривата, семантичка функција суфикса и сл. У даљем тексту анализираћемо лексичко значење аугментатива са суфиксом *-ина (-чина)*, а њихову семантичку структуру представимо одговарајућим моделима.

3.1. Уопштено говорећи аугментативне именице означавају увећан садржај онога што значи именица у основи, па тако лексички садржај аугментатива можемо представити моделом АУГМ. (X) = велики X. Реч је, дакле, о значењу нечег великог (*камѐнчина*), јаког, снажног (*вѐйтрина*, *џлѐсина*), нечег што је у великом броју, збиру или великој количини (*мѐсина*, *ракијчина*).

Аугментативни суфикс понекад се показује као недовољно средство за означавање увећања, па уз аугментативне именице стоје придевске речи које садрже сему 'велико', што показује употреба аугментатива *барѝчина*, *подрѝмчина*, *ѝрбуѝшина*, *човѐчина* у следећим примерима:

О г р о м н е ... барачине, натрпане људима ... подсјећају на какво бродоградилиште (Интернет), Једна г о л е м а подрумчина у којој ... има хиљаду пет стотина места за седење (Политика 1958, РМС), Ти [си се] завукао у јазбину као какав усопњени товљеник и ниси померао отуд своју д е б е л у трбушину (Ненадић Д., 92), О н о л и к а човечина, сад не може ни с руку ни с ногу (Михаиловић Д., 111) и сл.

3.2. Поред тога што означавају некакав квантитет изнад апроксимативне вредности, аугментативи са суфиксом *-ина (-чина)* могу истовремено означавати и нешто старо, неугледно, непријатно. Њиховом употребом изражава се став, суд субјекта о неком предмету, појави или о конкретној ситуацији. Тако употреба аугментатива углавном представља емотивно-експресивни став субјекта, и то најчешће негативан. Значења овога типа могу се представити моделом АУГМ. (X) = неприхватљив X, тј. 'X које изазива презир, гнушање, неодобравање'.

Аугментативи овог семантичког модела, како нам показује корпус, углавном се употребљавају у спојевима са другим речима високе негативне експресивне тоналности. То су, на пример, придеви: *бедан*, *ѓрдан*, *ѓрозан*, *дебео*, *ѝрљав*, *силан*, али могу бити и речи других врста, на пример, глаголи: *заударѝти*, *ѝенѝраѝти*, *ѝолокаѝти* и др., што ћемо илустровати следећим примерима:

Нико ме неће убедити да ти ниси бдео над џибром док је превирала и да ниси таркао ватру испод оних грозних лончина (Ненадић Д., 162), И нека се грдна облачина око нас уватила (Михаиловић Д., 301), Скидамо наше б и ј е д н е опанчине (Лалић М., РМС), З а у д р а ј у на ракијчи-

ну (Давичо О., РМС), Ти [си се] завукао у јазбину као какав усопљени товљеник и ниси померао отуд своју дебелу трбушину (Ненадић Д., 92), Почела сам да идем около обучена као каква одурна вештица, замазана и забундана у прљаве г р о з н е хаљинчине које сам сама шила, како бих изгледала што одвратније (Ненадић Д., 38), Духнула силна ветрина – већ дрвље изваљује из корена (Глишић М., РСАНУ), Гадно ће нам бити да се пентрамо по тим планинчинама (Винавер С., РМС), Отежао си, Дадара, [...] убила те влага и мокра коначишта на ледини, [...] ракијчина коју си п о л о к а о (Ненадић Д., 159) и др.

У описану семантичку категорију спада и аугментатив *језичина*, изведен од полисемантичне именице *језик*, чије се апстрактно значење перципира као конкретно. На пример, именица *језик* у одређеним спојевима и контекстима може да реализује негативно значење, па тако, на пример, именица *језик* у изразу „имати језик“ значи 'говорити којешта, много и ружно говорити о другима, оговарати и сл.'. Тако се употребом аугментативне изведенице *језичина* само појачава поменуто негативно значење основне именице, на пример:

Једва чекам да се Доротеј врати како би грбо на њега окренуо своју злобну језичину (Ненадић Д., 153), Зар ти нијесу регулаши укротили језичину (Интернет).

Дакле, аугментативна именица *језичина* задржава једно од фигуративних значења именице *језик*, а то значење аугментативна именица модификује уношењем експресивне компоненте. Експресивност аугментатива *језичина* у примерима које смо навели огледа се у наглашавању негативног става говорника према негативној радњи говорења којешта, оговарања, брбљања и сл.

3.3. У разговорном језику аугментативне именице којима се означавају неживе реалије могу реализовати и позитивно значење, које је више усмерено према некаквој ситуацији, него према ономе што се аугментативом означава. Такву реализацију аугментатива илустроваћемо примерима из војничког дискурса:

[војник говори војнику после завршене стражарске смене:] „Кад би нам сада дали чајчину“ (PJ), „Само да ми је добре пасуљчине“ (PJ).

Употреба аугментатива *чајчина* и *пасуљчина* у поменутих примерима у функцији је изражавања пријатних асоцијација, очекивања говорника. Тако, на пример, *чај* својом топлотом у зимским војничким стражарским ноћима побуђује осећање пријатности и угодности, док

ѣасуљ својом високом енергетском вредношћу обезбеђује добар оброк, ситост, а самим тим и пријатност.

3.4. Велики број пејоративних именица са значењем лица, као што су *будѡлина* (<будала), *ѣѡчина* (<геак), *дрѣѣчина* (<дрипац), *лудѡчина* (<лудак), *мѣлчина* (<мулац), *неваљѡлина* (<неваљалац), *ѣандѣрина* (<пандур), *ѣрождрѣлина* (<прождрѣливац), *скѡѣина* (<скот), *шѣѣчина* (<шупак), настале су творбом од именица субјективне оцене, при чему је додавањем аугментативног суфикса на основе негативног значења додатно наглашена негативна семантика основне именице.

Међу поменутих пејоративима, пејоратив *ѣандѣрина* у основи има негативно маркирано значење из професионалног домена. Употреба именице *ѣандур* обично се реализује као фигуративно значење „груби насилник у служби нечије самовоље, диктатуре и сл.“, тако да се уношењем аугментативног суфикса *-ина* додатно наглашава негативан став према полицијској професији. Међу именицама употребљеним у фигуративном значењу негативно оцењених особа су и аугментативи *сељѡчина* (од именице *сељак* са значењем „неваспитан човек, простак“) и *шѣѣјунчина* (од именице *шѣѣјун* са значењем „особе која ради у тајно-сти“), нпр. [Он] је обична швапска *шѣѣјунчина* (Машић Б., РМС).

3.5. Поједини аугментативи са значењем мушких особа, као што су *војниѡчина*, *љѣдина*, *хајдѣчина* и сл. могу реализовати позитивно или негативно значење, што зависи од контекста у којем су употребљени. Уколико се ови аугментативи употребе у позитивном значењу, њима се истичу позитивне особине личности, као што су храброст, витештво, одважност, мудрост и поштење, што је уочиво у примерима.

То са батином није било баш лако извести, јер је Дадара био *војниѡчина* без премца (Ненадић Д., 64), Тај Младић је био права *војниѡчина* (РЈ), Прохоров Христ је био нешто друго, нешто потпуно од тога различито: снажна *љѣдина*, биковита и силна (Ненадић Д., 72), Дугогодишњем *хајдѣчини* не може се приписати кукавичлук (Суреп – Панић М., РМС).

Међутим, уколико се аугментативи типа *војниѡчина*, *офиѡѡрѡчина*, *хајдѣчина* употребе у негативном значењу, њима се истичу негативне особине личности, као што су грубост, безосећајност, што показује потреба поменутих аугментатива у следећим примерима:

Та сирова *војниѡчина*! Не мари он за нашу судбину (Ненадић Д., 97), Михаило Силађи био је Маѡар ... Уз то проста једна *војниѡчина*, без правог витештва (Мијатовић Ч., РСАНУ), Тешко је бити са њим. Он је

извесно, у сваком погледу, велики, громада, људина. И прилично је тежак човек (КССЈ).

3.6. На основу анализираног лексичког значења аугментатива типа *војничина*, *људина*, *хајдучина*, примећујемо да се семантика аугментативности у смислу позитивне односно негативне оцене реализује у зависности од положаја ових именица у ширем семантичком пољу 'особа мушког пола'. Значење 'величине' унето аугментативним суфиксом у садржај основе може се реализовати као велики, снажан и јак, који пружа покровитељство, сигурност, затим као позитивна духовна особина – храбар, поштен, мудар, али и као негативно значење грубе, непоштене, безосећајне и глупе мушке особе. Запажамо, дакле, да се аугментативност појединих именица у семантичком пољу 'особа мушког пола' перципира на широкој скали, на којој се аугментативи, као носиоци маркираних значења, могу сместити на позитивном односно на негативном полу замишљене скале. Семантичко-прагматички садржај аугментатива овог типа, тј. аугментатива чија је семантичка реализација условљена контекстом, у најопштијем смислу можемо представити моделом: АУГМ. (X) = вредан поштовања, дивљења / безвредан, никакав X.

3.6.1. Као типичан пример аугментатива из семантичког поља 'особа мушког пола', навешћемо аугментатив *мушкарчина*, постао од именице *мушкарац* у основном значењу „биће полно супротно жени“. Семантичка компонента 'велико/увећавајуће' унета у садржај основне именице *мушкарац* модификује основни садржај именице представљајући се као физичка особина – 'велики, снажан' – али и као психичка особина – 'храбар, одважан' и сл. Посматрајући аугментатив *мушкарчина* кроз концепт 'човек (=мушкарац)', примећујемо да се аугментативом *мушкарчина* у општем квалитативном значењу 'позитивно оцењен мушкарац' наглашава особина која истиче социолошку улогу мушкарца као што је покровитељско место у породици и друштву уопште. Овакво значење аугментатива *мушкарчина* у складу је са полазном оценом лексеме *мушкарац*. (О аксиолошком аспекту аугментације у семантичком пољу 'жена' говорићемо у делу о аугментативима са суфиксом *-ејина*, иначе карактеристичном суфиксу за творбу аугментатива од именица женског рода.)

Наиме, значење лексеме *мушкарац* реализује се углавном позитивно, што је у складу са језичком сликом света носилаца српског језика. Тако се и аугментатив *мушкарчина* углавном употребљава у позитивном значењу мушке особе, при чему се истичу типичне позитивне особине релевантне за концепт 'човека (= мушкарца)', као што

су 'јак', 'снажан', 'храбар', 'онај који брине, стара се о кући, породици, домаћин', али и особине, као што су 'привлачан, пожељан мушкарац', на пример:

Једном сам га видела голог на купању и могу да кажем да је права мушкарчина (Интернет), У нашој култури прави политичар, коме је народ указао поверење, просто мора (да би оправдао то поверење) бити мушкарчина, а то значи да се за свог мандата потврдио макар код двоцифреног броја лепотица (НИН), Важио је за оличење мушкарчине, можда и за највећег међу плејбојевима своје заводничке нације (Политика).

3.6.2. Међутим, у појединим случајевима употреба аугментатива *мушкарчина* може бити контекстуално условљена, тако да се овим аугментативом може означити мушкарац без типичних особина мушкости. Овакву употребу аугментатива *мушкарчина* илустроваћемо примером у којем се овом лексемом *мушкарчина* у ироничном тону извргава стереотип о Србину као храбром и одважном мушкарцу:

Како сте храбри кад вас нико не види! Слика и прилика храбрих српских мушкарчина (Интернет).

3.6.3. Схватање да је оно што припада народу „ваљано, исправно, добро“, присутно је у аугментативу *људина*, који би се са дијахроног аспекта могао довести у деривациону везу са некадашњом именицом „људ“. Именица „људ“ у појмовном значењу 'populus', која је у граматичком облику имала само једнину а означавала множину, у српскохрватском језику потпуно је потиснута именицом *народ*. Ова именица до данас се сачувала у појединим словенским језицима (пољском: *lud*, руском: *люд*, словеначком: *lud*, чешком: *lid*), док се у српскохрватском „samo ... и izvedenicama vide tragovi toga semantema“ (Скок II, под *људи*). Утисак „ваљаности онога што је народно, што потиче из народа, што је прихватљиво заједници одражава се и код апстрактних именица од придева *људскосѝ*, *људносѝ*, *људскошѝа*, затим код глагола *људоваѝи* „водити ваљан, исправан живот, живети како приличи поштену, исправном човеку“ (РСАНУ), а такво значење, само у супротном смеру, илуструју и префиксални антоними *одљуд*, *нељуд*.

3.7.0. Међу аугментативима са суфиксом *-ина* (*-чина*) најмање је оних који означавају животиње. Аугментативи ове семантичке групе настали су додавањем суфикса *-ина* (*-чина*) на основе именица средњег рода на *-е* у значењу младунчета, младе или слабе, нејаке животиње (*ждрѣбина*, *јунчина*, *кљусина*), као и на основе именица мушког (ређе женског) рода које означавају одраслу животињу (*вѣйрина*, *вѣлина*, *мѣдведина*) и др.

3.7.1. Аугментативи постали од именица са значењем младунчета, односно слабе, нејаке животиње најчешће реализују пејоративно значење, које се манифестује као покуда, презир или одвратност према животињи, на пример:

Одагнај оног јунчину, побиће ми говеда (Дучаловићи, Ковачевић Р., РСАНУ), Ми [ћемо] најдаље за две недеље почети да закопавамо цркнуте кљусине, краве и овце (Ненадић Д., 92).

Аугментативи постали од неутралних именица које означавају одраслу животињу најчешће реализују типично аугментативно значење 'велики размером, величином', али и значење 'лош, стар, немоћан':

Мислио сам да ће чопор ићи у строгом реду, најпре голема веприна, затим крмаче, па назимад и најзад прасићи (Ненадић Д., 160), Убоји и огреботине га свега истетовирале, да прије личи на одрту волину но на жива човјека (Невесињски Т., РСАНУ).

3.7.2. Међутим, сема 'велико/увећавајуће' у метафорични садржај основне именице у сфери 'лице, особа' може унети додатно пејоративно значење. У том смислу уочавамо различите нијансе пејоративности за аугментативе постале од именица са значењем 'младо' или 'нејако', као што су ждрѣбина, јунчина, кљусина, с једне стране, и аугментативе постале од именица са значењем одрасле животиње типа вѣйрина, волина, мѣдведина, с друге стране.

Наиме, уколико је аугментатив постао од именице са значењем младог бића, употреба овог аугментатива у секундарној номинацији именовања лица углавном ће реализовати значење „недорасле, психички незреле особе“, што показује употреба аугментатива ждрѣйчина у следећем примеру:

А наш ти Шако, ждрепчина – тупа! тупа! – па смота равно свих десет [девојака] (Машић Б., РСАНУ).

С друге стране, уколико је аугментатив постао од именице са неутралним значењем одрасле животиње, употреба аугментатива у секундарној номинацији именовања лица углавном ће реализовати значење 'груба, глупа или припроста особа', што показује употреба аугментатива волина и мѣдведина у следећим примерима:

Главом су му се врзле мисли да је делинквент [...] ипак недужна волина (Јонке Љ., РМС), Да ли ће га временом Анчица, та мазна кујица, начинити својом великом мѣдведином, турити му алку у ноздрве и вући га за собом куд хоће? (Ненадић Д., 118).

Аугментативи са суфиксом *-етина*

1. Највећи број аугментатива са суфиксом *-етина* настао је од именица женског рода: *бабѐтина*, *вранѐтина*, *главѐтина*, *длачѐтина*, *душѐтина*, *женѐтина*, *земљѐтина*, *кућѐтина*, *њивѐтина*, *ручѐтина*, *ѿорбѐтина*, *хаљинѐтина*, док је мали број таквих аугментатива изведен од именица мушког рода: *џаздѐтина*, *дедѐтина* (Вук, РСАНУ), *коњѐтина* (Топић Б., 146), *људѐтина*, *мужѐтина*, *учиѿељѐтина* (РМС), *човечѐтина* (РМС), а још мање их је изведено од именица средњег рода: *деѿѐтина* (Вук, РСАНУ), *дрвѐтина*, *ждребѐтина*, *месѐтина*, *ћебѐтина*.

Аугментативи настали од именица *pluralia tantum* задржавају ову категорију: *џаћѐтине*, *чакширѐтине*, док аугментативна именица у облику једине *људѐтина* успоставља деривациони однос према суплетивном облику множине именице човек – *људи*.

2.1. Највећи број аугментатива насталих од конкретних именица означава физичко увећање онога што је означено основном именицом, на пример:

Дојади ми косити 'н о л и к у њиветину (Јѣштанско, Тешић М., РСАНУ).

2.2. Ипак, аугментативи са суфиксом *-етина* често реализују и пејоративно значење које не мора у свом садржају подразумевати и компоненту 'велики'. Употреба аугментатива са пејоративним значењем обично је у функцији изражавања негативног става говорника према аугментираним појму, што потврђује и лексичка спојивост аугментатива са придевима негативног значења:

Кирицки се коњи ... костретним ђебретом бришу ... да их не једе она п р а ш и њ а в а длачетина (Тројановић С., РСАНУ), Наш женски свет ... удара у клавир и дречи којекакве и з а н ђ а л е песметине (Домановић Р., РМС), На зиду висила је једна с т а р а пушчетина, некадања кремењача, коју су вјеште руке неког глиненог „писмокара“ претвориле у капислару (из грађе за 19. том РСАНУ, под писмознанац), Р у ж н у о н торбетину на плећа баци (Маретић Т. и Ившић С., РМС).

Пејоративност аугментатива *длачѐтина*, *песмѐтина*, *јушчѐтина*, *ѿорбѐтина* изражена је у наведеним примерима и спојивошћу са речима негативног значења, као што су придеви *ѿрашњав*, *изанђао*, *сѿар*, *ружан*.

2.3. Употреба аугментатива у негативном значењу не мора обавезно изразити директну негативну оцену говорника према конкретном

аугментираном појму, већ се може односити на шири комуникативни контекст. На пример, аугментативне именице *кућетина* и *њиветина* у примерима (1) „Батргамо се са том кућетином“ (PJ) и (2) „Чини ми се ... да сам ... роб. Роб имања. Изгибох због оних њиветина за које се нисам родила“ (Секулић И., РСАНУ) не морају да означавају само велику или неугледну кућу, односно велику њиву, већ и емотивни однос говорника према конкретној ситуацији, а у наведеним примерима то је израз негодовања, незадовољства због узалудног напора уложеног у одржавање куће, односно њиве.

3.1. У поређењу са другим аугментативним значењима, семантика аугментатива који означавају лица умногоме зависи од садржаја основне именице. Аугментативи постали од именица са неутралним значењем женске особе, као што су *бабетина*, *девојчетина*, *женетина*, *мајчетина*, *сестиретина* и сл., реализују пејоративно значење, а таква семантичка реализација, као што ће нам анализа показати, условљена је перцепцијом пола у језичкој слици света.

У савременој лексици српског језика уобичајена имена за особу мушког пола, као биће полно супротно жени, јесу *човек* и *мушкарац*, док је појам особе женског рода, као биће полно супротно мушкарцу, означено једним именом *жена*. Код именица које означавају човека, тј. мушкарца као релевантни показују се физички параметри, од којих се издвајају позитивни атрибути мушкости, као што су 'велики', 'јак', 'снажан', док су код именица које означавају жену релевантни естетски и морални параметри, од којих се као позитивни издвајају атрибути 'лепа' и 'чедна'. Значења мушкарца и жене квалитативно су одређена, што је евидентно у њиховој употреби у придевској функцији: физички и духовно безвредан мушкарац означен је именом *жена*, дакле негативно, нпр. „Он је жена“ (стрина, тетка и сл.), што упућује на то да се недостатак физичких и духовних врлина приписује женским особинама. Потврду овога налазимо и у случајевима у којима се за жену изражених позитивних моралних особина, као што су храброст, карактерност, физичка истрајност, уобичајено каже: „Она је човек“ или „Она је човек-жена“.

Социолошки параметри у вези су са физичким особинама својственим мушкарцу. Према социолошким параметрима, особе мушког пола вреднују се према професији, друштвеном статусу и сличним параметрима. Стога се међу аугментативима посталим од именица које означавају представнике професија, друштвеног статуса и сл. налазе само аугментативи са значењем мушких особа, као што су *џаздетина*, *учитељетина* (мали је број аугментатива са суфиксом *-етина* од именица

мушког рода пошто се суфиксом *-ејина* углавном граде аугментативи од именица женског рода).

Примећујемо, дакле, да је принцип родне диференцијације садржан у традиционалном схватању мушкарца као снажног и издржљивог, а жене као нежне и кротке (уп. Поповић Људ. 2006: 73). У складу са овим стереотипом функционишу значења из семантичког поља 'жена', било у основном (жена), било у изведеном облику (нпр. *женица*, *женејина*).

3.2. У даљем разматрању поларизације концепта у смислу пола наилазимо на чињеницу да су за концепт 'жена', поред биолошког параметра – 'она која рађа' – и с тим у вези оцењених значења, релевантни и естетски и етички параметри – 'лепа' и 'чедна' односно 'ружна' и 'заблудела'.

Наиме, поларизацију концепта 'жена – човек (= мушкарац)' можемо анализирати не само на основу физичких параметара, као што су снага и издржљивост, него и на основу других квалитативних параметара својствених жени. Тако, на пример, позитивно оцењена улога мајке утицала је на то да се у неким контекстима значење лексеме *мајка* прошири, па се тако ова лексема може употребити у значењу особе која има заштитнички, родитељски однос према некоме, која се племенито, хумано односи према некоме, на пример:

У то је вријеме већ био у Биограду везир славни Хаџи-Мустајпаша, који је Србе тако пазео и чувао ... и кажу да је он био српска мајка (Вук, РСАНУ).

Дакле, употребом лексеме *мајка* у конкретном значењу може се квалитативно одредити особа мушког пола.

Међутим, позитивно значење именице *мајка* нарушава се уношењем аугментативног значења у садржај основне именице, па тако аугментатив *мајчејина* означава мајку која нема родитељски однос према детету, неплемениту, лошу мајку, али и лошу жену уопште која је, између осталог, и мајка, на пример:

Оно [дете] уметнуло [се] на мајчетину (Невесински Т., РСАНУ), Оћеш и ти долазит' ... Може бит' ... но ко сме од твоје мајчетине (Радић Д., РСАНУ).

Насупрот аугментирању именице *мајка*, којим се реализује пејоративност, деминуирањем ове именице реализује се хипокористичност, па се употребом деминутива, односно хипокористика *мајчица* изражава појачан емотивни став говорника. Тако се деминутив *мајчица* налази у позитивном делу семантичког поља 'особа женског пола', док се ау-

гментатив *мајчѐйина* налази у негативном делу тога поља. Употребом деминутива *мајчица* наглашавају се позитивне особине мајке, као што су приврженост, нежност, брижност, на пример:

Зато немој, дете, да се плашиш за ме! | Пустити те мајчицу, пустити живу (Максимовић Д., РСАНУ).

Сличан однос на релацији деминутивност – аугментативност, у којем се, такође, огледа позитиван односно негативан став субјекта према садржају основе, показују и друге именице са значењем особе женског пола, као што су *жена* (жѐница – женѐтина), *сесѝра* (сѐстрица – сестрѐтина) и др.

Следећи параметри по којима се на основу језичке слике света оцењује жена јесу естетски и етички параметри. Према актуелним стереотипима, који су одраз језичке слике света, жену одликују лепота, нежност и чедност, па се свако одступање од ових особина реализује као негативна оцена. У том смислу, за жену лошег изгледа или лошег моралног држања може се употребити аугментатив *женѐйина*. При томе, пејоративно значење аугментатива *женѐйина* може бити појачано спојивошћу аугментатива са другим лексемама које упућују на лош изглед, држање или морал жене, нпр.:

У сну [ме је] јахала нека подбула модра саборишка женетина крвавих очију (Ненадић Д., 155), Паланка, у ваздушној опреци са собом, „усињује“ писца, подмећући му се као завичај, попут женетине у каквом борделу (НИН), где је паланка упоређена са неугледном женом у некаквој сељачкој кући, бурдељу, затим Он је уз ту проклету спалењу женетину (Ненадић Д., 92) и сл.

Естетски и етички параметри релевантни за концепт 'жена' нису релевантни за концепт 'човек (= мушкарац)'. Тако се, на пример, леп, нежан или чедан мушкарац концептуализује као особа код које недостају атрибути мушкости, као што су снага, карактерност и издржљивост, па се таква особа негативно оцењује обично употребом деминутива у пејоративном значењу, нпр. *мушкарчић*, док се истицање позитивних особина мушкости изражава управо аугментативом *мушкарчина*. Такође, морална посрнулоост мушкарца у прељуби опрашта се, па у овој сфери углавном нема негативних значења којима би се означила посрнула мушка особа.

3.3. Дакле, концепт 'жена' и концепт 'човек (= мушкарац)' не могу се посматрати на истој вредносној скали зато што су значења у семантичком пољу 'жена' и значења у семантичком пољу 'мушкарац'

успостављена на основу актуелних стереотипа, по којима су значења у семантичком пољу 'човек (= мушкарац)' условљена социолошком улогом мушкараца у друштву, док су значења у семантичком пољу 'жена' условљена биолошком и естетском улогом жене у друштву.

4.1. Међу аугментативима са суфиксом *-еџина* најмање је оних који означавају животиње. Ови аугментативи настали су од именица средњег рода на *-е*, односно *-че* у значењу младунчета, младе или слабе, нејаке животиње (*џушчџина*, *ждребџина*, *мачџина*), као и од именица мушког и женског рода у значењу одрасле животиње (*бравџина*, *џускџина*, *јарчџина*, *кобилџина*, *кравџина*, *мачкџина*).

4.2. Аугментативи постали од именица у значењу младунчета, односно слабе, нејаке животиње најчешће реализују пејоративно значење које се манифестује као покуда, презир према животињи, нпр.:

Ту се протегне као поспана [...] *мачетина*, па још једном потресе гривом и заурла (Мажуранић Ф., РСАНУ).

Аугментативи постали од неутралних именица које означавају одраслу животињу најчешће реализују аугментативно значење 'велики размером, величином', али и негативна значења, као што су 'незграпан, тром, лењ', нпр.:

Кад су Турци Марка опојили ... | Извали се као *краветина* (НП Босанац С., РСАНУ).

Међутим, сема 'велико/увећавајуће' у метафорични садржај основне именице у сфери 'лице, особа' може унети додатно пејоративно значење, па тако и код аугментатива са суфиксом *-еџина* уочавамо различите нијансе пејоративности за особе означене аугментативима посталим од именица са значењем младо, као што су *џушчџина*, *ждребџина*, с једне стране, и за особе означене аугментативима посталим од именица са значењем одрасле животиње типа *џускџина*, *јарчџина*, *кобилџина*, *кравџина*, с друге стране. Уколико је аугментатив постао од именице са значењем младунчета, употреба овог аугментатива у секундарној номинацији именовања лица најчешће ће реализовати значење недорасле или психички незреле особе. С друге стране, уколико је аугментатив постао од именице са неутралним значењем одрасле животиње, употреба аугментатива у секундарној номинацији именовања лица реализоваће значење грубе, припросте или лење женске особе.

Аугментативи са суфиксом *-урина*

1.1. Суфикс *-урина* је такође продуктиван аугментативни суфикс са нешто изразитијом пејоративном компонентом значења у поређењу са аугментативима на *-ина* (*-чина*) и *-еџина*. Аугментативи са суфиксом *-урина* углавном означавају предмете, појаве и животиње, као *брадурина*, *водурина*, *дашчурина*, *зградурина*, *змијурина*, *кишурина*, *књижурина*, *косурина*, *лађурина*, *џиџичурина* и др., док мањи број тзв. „секундарних аугментатива“ (уп. Клајн 2003: 103), насталих од именица са аугментативно-пејоративним суфиксом *-ура* додавањем аугментативног суфикса *-ина*, означавају и лица (*девојчурина*, *мајчурина*, *Џиџанчурина*).

Иако се у речницима⁴³ наводи велики број аугментатива са суфиксом *-урина*, као што су *бабурина*, *џлавурина*, *девојчурина*, *жабурина*, *кравурина*, *лађурина*, *мајчурина*, *ножурина*, *ручурина*, *собурина*, *џишквурина* и др., творба аугментатива од именица *баба*, *џлава*, *девојка*, *жаба*, *крава*, *лађа*, *мајка*, *ножа*, *рука*, *соба*, *џишква* обичнија је са другим аугментативним суфиксима.

Највећи број аугментатива са суфиксом *-урина* настао је од именица женског рода: *брадурина*, *бриџивурина*, *водурина*, *џлавурина*, *девојчурина*, *длачурина*, *зградурина*, *змијурина*, *књижурина*, *мајчурина*, *њишквурина*, *џиџичурина*, *собурина*, *џишквурина*, *џорбурина*, *џравурина*, док је од именица мушког рода (*џаздурина*, *зидурина*, *људурина*, *смејурина*, *рејурина*) и средњег рода (*џвожђурина*, *месурина*, *џелесурина*) ових аугментатива далеко мање.

Од облика множине граде се аугментативне именице *џелесурина*, настала од облика множине именице средњег рода *џело* – *џелеса*, и *људурина*, настала од суплетивног облика множине именице мушког рода *човек* – *људи*.

1.2. Проширени суфикс *-чурина*, који срећемо у примерима као *болешчурина*, *кошчурина*, *машчурина*, поједини аутори третирају као аутономни суфикс (в. Стакић 1988а: 223; Ћорић 1981: 18). О фонетским алтернацијама карактеристичним за аугментативе са суфиксом *-урина* писао је М. Стакић (1988а: 221–222), тако да овде нећемо износити појединости о тој теми.

2.1. Поред тога што означавају некакву ствар или биће који су према величини изнад апроксимативне вредности (*брадурина*, *џлавурина*–

⁴³ В. РСАНУ и РМС.

на, зградурина, књижурина, људурина), затим појаву јаког, снажног интензитета (кишурина), као и нешто што је у великом броју, збиру или великој количини (џвожђурина, длачурина, ѿправурина), аугментативи са суфиксом -урина у великом броју случајева означавају и нешто неугледно (косурина, њивурина, собурина, ѿправурина), ружно (зградурина, зидурина), затим нешто што изазива презир, гађење, гнусно, непријатно (водурина, змијурина, ѿишчурина).

Наиме, у великом броју случајева пејоративност ових именица реализује се преко аугментативног значења 'велики X', тако да се аугментативно и пејоративно значење у тим случајевима не могу ни раздвојити. Тако, на пример, употреба аугментатива брадурина у следећем примеру означава не само велику браду већ и неуредну, зараслу, куждраву браду:

На крилу му некаква књижурина, чађава као и његова брадурина (Невесински Т., РСАНУ).

2.2. Употребом аугментатива код којих преовлађује пејоративно значење, а таквих је међу аугментативима са суфиксом -урина највећи број, изражава се суд о аугментираним појму, али и негативан став према одређеној ситуацији, што показује употреба аугментатива са суфиксом -урина у следећим примерима:

Кад се нешто нервирам ел потресем, на ово, лево око ми удари нека водурина (Михаиловић Д., 8), Наставио је да игра брадом, хвата длачурина у шаку (Јелић В., РСАНУ), Сврати пред неком зградурином с решеткама на прозорима (Матавуљ С., 89), Глава му четвртаста, обрасла у прљаву косурина и браду до појаса (Јаковљевић С., РСАНУ), Имам њивуриња, зарастају у коров (Тешић М., РСАНУ).

Оваква значења аугментатива могу се представити моделом АУГМ. (X) = неприхватљив X, тј. 'X које изазива презир, гнушање'.

2.3. Такође, велики број аугментатива са суфиксом -урина налази се у спојевима са другим речима високе негативне, експресивне тоналности, чиме се додатно појачава пејоративност аугментативне именице, нпр.:

М у т н а водурина која се љеска на сунцу, задах трулежи, цркнуте мрцине (Ненадић Д., 96), Имали смо ... с т а р у дјевојчурину три аршина високу а 7 широку (Врчевић В., РСАНУ), У нашем селу била некаква с т а р а дјевојчурина (НПр. Бејт. А., РСАНУ), Његови танки и дуги прсти с ц р н и м ноктуринама мицали су их сасвим лагано (Божић М., РСАНУ).

Сматрамо да управо пејоративна компонента значења обезбеђује продуктивност и учесталост употребе аугментатива са суфиксом *-урина* у односу на аугментативе од истих основа женског рода са продуктивнијим суфиксом *-еїина*, који реализују не само негативно него и позитивно значење.

Остали аугментативни суфикси

1.0. У овом делу рада осврнућемо се на аугментативне именице које са аспекта савременог књижевног језика представљају непродуктивне творбене моделе или су обележје народног говора или дијалекта.

1.1. У дескриптивним речницима српског језика наилазимо на одређен број аугментатива са проширеним суфиксима на *-ина*, као што су:

- *-ерина*: *брдѐрина*, *клуїѐрина*, *кључѐрина*, *кућѐрина*;
- *-есина*: *їойѐсина*, *људѐсина*;
- *-ешина*: *кћерѐшина*, *маїѐрѐшина*, *сесїѐрѐшина*, *харїиїѐшина*;
- *-уљина*: *кравуљина*, *їѐорбуљина*, *їправуљина*, *човечуљина*, *чорбуљина*;
- *-ушина*: *веїѐрушина*, *винушина*, *орлушина*;
- *-уиїшина*: *баруиїшина*, *блаїуиїшина*, *ваїѐруиїшина*, *веїѐруиїшина*, *їрадуиїшина* (<грѐд), *маїлуиїшина*, *рђуиїшина*;
- *-иїшина*: *врућиїшина* (<врућица), *дуванїиїшина*, *ракииїшина* (<ракија), *їацѐвиїшина*,

као и на аугментативе са другим суфиксима, као што су:

- *-енда*: *їѐїѐнда*, *їаѐрѐнда*;
- *-ескара*: *људѐскара*, *їойѐскара*;
- *-ињара*: *кровињара*;
- *-ииїѐ*: *блаїиїиїѐ*, *кўчиїиїѐ*, *људиїиїѐ*, *маңиїиїѐ*, *мѐсїиїиїѐ*, *їсѐїиїиїѐ*;
- *-уїа*: *ланчуїа*, *мѐчуїа*, *їањуїа*, *црнчуїа*;
- *-уља*: *сѐвуља*;
- *-їрда*: *бабїрда*, *їласїрда*, *їлавїрда*, *нѐжїрда*, *нѐсїрда*, *ѐчїрде*, *ручїрда*;
- *-ура*: *брадура*, *девојчура*, *мајчура*;

- **-ускара/-ускера:** *бабускара* и *бабускара*, *брадускера*, *џрадускара* (<г^рад);
- **-уца:** *џлавуца*;
- **-уша:** *џлавуша*;
- **-чаџа:** *руйчаџа*;
- **-чуџа:** *сџанчуџа* и др.

1.2. Већина наведених суфикса је једнозначна, тако да се њима граде само именице са аугментативним, односно пејоративним значењем. Тако се, на пример, аугментатив *кућерина* употребљава најпре у значењу 'велика кућа':

Школа у Печењевцу велика је двоспратна *кућерина* (Тројановић С., РСАНУ).

У другачијем контексту аугментативом *кућерина* може се означити не само велика него и „кућа лошег стила, неугледна кућа“:

Он станује на тавану, под кровом, у једној од оних *кућерина* у горњем граду, по којима пада сјена неке пропале архитектонике и укуса (Интернет).

Дакле, неки аугментативи са значењем ствари, предмета не морају нужно реализовати значење увећања изнад апроксимативне вредности, већ могу означити некакав неугледан, стар, отрцан, ружан предмет, на пример:

Отире шаком мокро лице, зализује косу и спушта на сто *торбуљину* (Ненадић Д., 154).

С друге стране, употреба неких аугментатива са значењем предмета може реализовати и позитивно значење, па се тако, на пример, аугментативом *сџанчуџа* обично означава не само велики него и конфоран, раскошно опремљен стан.

Ипак, велики број наведених аугментатива, као што су *барушџина*, *блаиушџина*, *маџлушџина*, *џравуџина* и др., представља израз негативног емотивног стања говорника, односно представља израз незадовољства према одређеној ситуацији, што показује употреба ових аугментатива у следећим примерима:

Ко и када је изградио тај Нови Београд [...] где је пре тога вековима била *баруштина* и мочвара (КССЈ), Киша је љевала као из кабла, *маглуштина* се хватала све гушћа (Матавуљ С., РСАНУ), Разгледам камените увале, пешчане пропланке усред благо заљуљане високе тамне *травуљине* (КССЈ).

1.3. Аугментативи се често употребљавају и у експресивној функцији како би се њима исказао емотивни став говорника према садржају који се аугментира, затим према учесницима у комуникацији, као и према целокупној комуникативној ситуацији, што нам показује употреба аугментатива *џла̀вџрда*, *џла̀вуца*, *но̀сџрда*, *ру̀йча̀га* у следећим примерима:

А главурду ниси изгубио, је ли, тулумане (Ковачевић А., РСАНУ), Он климну с ону главуцу, не било примењено, ко коњ (Михаиловић Д., 228), Оволике сузе поче да лије, сам му се котрљају низ ону носурду (Михаиловић Д., 267), Лице му се цело искривило, очи опште нема, сам неке црне рупчаге там му стоје (Михаиловић Д., 314).

1.4. Покуда, презир према некоме изражава се и употребом аугментатива *краву̀љина* у значењу 'лења особа', на пример:

А шта си се ту отега', ка' краву̀љина (Невесински Т., РСАНУ).

Иначе, аугментативи са значењем особе, као што су *дево̀јчу̀ра*, *ма̀јчу̀ра*, *црнчу̀га*, употребљавају се увек у пејоративној функцији.

2. Аугментативно-пејоративни суфикс *-ишѝџе*, којим се у савременом књижевном језику гради мали број аугментатива, као што су *љу̀дџишѝџе*, *ма̀чишѝџе*, *мѐсишѝџе*, *џсѐџишѝџе*, у појединим народним говорима представља продуктиван творбени модел. Тако у *Речнику џовора ја̀бланичко̀ краја* и у књижевном делу Д. Михаиловића налазимо знатан број аугментатива са суфиксом *-ишѝџе*: *волѝшиџе* (РГЈК), *времѝшиџе* (Михаиловић Д., 186), *коњѝшиџе* (РГЈК), *кучѝшиџе* (Михаиловић Д., 159), *мачѝшиџе* (РГЈК), *човечѝшиџе* (Михаиловић Д., 218) итд.

Резултати анализе аугментативних именица

1. Аугментативне именице се у српском језику граде помоћу великог броја суфикса, међу којима поједини суфикси, као што су *-ина* (*-чина*), *-еїина*, *-урина*, представљају продуктивне моделе према којима се аугментативне именице граде.

Аугментативне именице, за разлику од деминутивних именица, најчешће не задржавају род основне именице, али избор аугментативног суфикса углавном зависи од рода основне именице. Тако се суфикс *-ина* (*-чина*) најчешће додаје основама именица мушког рода (*вòлина*, *враїїина*, *дечàчина*, *језичина*, *камèнчина*, *лòнчина*, *људина*, *мушкàрчина*, *нòсина*, *облàчина*, *хајдұчина*, *човèчина*), а суфикси *-еїина* и *-урина* углавном се додају основама именица женског рода (*бабèїина*, *брадұрина*, *водұрина*, *вранèїина*, *џлавèїина*, *дашчұрина*, *женèїина*, *зџрадұрина*, *земљèїина*, *змијұрина*, *кишұрина*, *књижұрина*, *кућèїина*, *њивèїина*, *ручèїина*, *їорбèїина*). Затим, аугментативне именице задржавају категорију броја основне именице (*џаћèїине*, *òчұрде*, *чакиширèїине*), осим у појединим случајевима у којима творбом од облика множине настају аугментативне именице у облику једнине (телеса > *їелèсина*, људи > *људина*, *људèскара* – уколико нису настали од некадашње збирне именице 'људ', која је у јужнословенским језицима потиснута именицом народ (уп. Скок II, под *људи*)).

2.1. Узимајући именичку аугментацију као својеврстан вид „именичке компарације“, значење аугментативних именица можемо представити опозитним односом према значењу деминутивних именица, као 'велики (или већи) X' према 'мали (или мањи) X', а компаративним односом према значењу основне именице: АУГМ. (X) = већи него X. Компаративни однос између основне именице и аугментатива, исказан у основном моделу, потврђују примери у којима се та компаративност наглашава употребом придева са семом 'велики', нпр.:

О г р о м н е ... барачине, натрпане људима ... подсјећају на какво бродоградилиште (Интернет), Ти [си се] завукао у јазбину као какав усопњени товљеник и ниси померао отуд своју д е б е л у трбушину (Ненадић Д., 92), Дојади ми косити 'н о л и к у њивèтину (Љештанско, Тешић М., РСАНУ) итд.

2.2. Међутим, у појединим случајевима употреба аугментатива може да одступи од основног модела аугментатива АУГМ. (X) = велики (већи) X, уколико се аугментативом означи некакав предмет не према величини, него према квалитету.

Наиме, правилно перципирање оцене у смислу објективности односно субјективности суда говорног лица постиже се тек на основу спожљивости аугментатива са другим речима. Тада се прецизно може разазнати да ли је садржај аугментатива реализован као објективна оцена, која се остварује уколико је у садржају основне именице унесено и придевско значење 'велики', или као субјективна оцена, која се остварује уколико је у садржају основне именице унесено придевско значење којим се изражава суд говорног лица о квалитету онога што је означено аугментативом, и то, најчешће, неповољан став, суд, на пример:

Нико ме неће убедити [...] да ниси таркао ватру испод оних грозних лончина (Ненадић Д., 162), И нека се грдан облачина око нас уватила (Михаиловић Д., 301), Задрају на ракијчину (Давичо О., РМС), Ружну он торбетину на плећа баци (Маретић Т. – Ившић С., РМС), Почела сам да идем околу обучена као каква одурна вештица, замазана и забундана у прљаве грозне хаљинчине које сам сама шила, како бих изгледала што одвратније (Ненадић Д., 38), Гадно ће нам бити да се пентрам по тим планинчинама (Винавер С., РМС), Отежао си, Дадара, [...] убила те влага и мокра коначишта на ледини, [...] ракијчина коју си полокао (Ненадић Д., 159) и др.

Дакле, аугментативи којима се износи лични негативни став о неком предмету углавном се употребљавају у спојевима са другим речима високе негативне, експресивне тоналности. То су, на основу показаних примера, пре свега придеви: грозан, грдан, ружан, прљав, али и речи других врста, нпр. глаголи: заударати, пентрати, полокати.

3.0. Аугментативи којима се означавају лица углавном функцио-нишу на основу стереотипне перцепције пола, тако да смо аугментативе из ове групе посматрали кроз концепт поларизације односа мушко – женско.

3.1. У погледу оцене аугментативна значења особа мушког и женског пола реализују се као позитивна, односно као негативна оцена у зависности од параметара којима се вреднују особе. Тако се, на пример, на основу параметара релевантних за концепт мушкарца, као што су физички параметри, засновани на особинама велики, снажан, јак, и на психичким параметрима, заснованим на особинама, као што су храбар,

одважан и сл., аугментацијом наглашавају, истичу физичке и психичке особине мушкарца у смислу позитивне оцене, нпр.:

То са батином није било баш лако извести, јер је Дадара био војничина без премца (Ненадић Д., 64), Прохоров Христ је био нешто друго, нешто потпуно од тога различито: снажна људина, биковита и силна (Ненадић Д., 72), Дугогодишњем хајдучини не може се приписати кукавичлук (Сурепа-Панић М., РМС).

С друге стране, за концепт 'жена' релевантни су естетски и етички параметри. Према актуелним стереотипима жену одликују лепота, нежност и чедност, па се свако одступање од ових особина реализује као негативна оцена. У том смислу се аугментативност у семантичком пољу 'жена' негативно перципира, па се за жену лошег изгледа или лошег моралног држања може употребити аугментатив женџина. При томе, пејоративно значење аугментатива женџина може бити појачано спојивошћу аугментатива са другим лексемама које упућују на лош изглед, држање или морал жене, нпр.:

У сну [ме је] јахала нека подбула модра саборишка женџина крвавих очију (Ненадић Д., 155), Он је уз ту проклету успале-ну у женџину (Ненадић Д., 92).

3.2. Различита перцепција улога мушкарца и жене у друштву огледа се и у томе што у сфери професије, друштвеног статуса нема аугментатива са значењем особа женског пола, већ се употребом аугментатива у овој сфери вреднују само мушкарци, нпр.: војничина, газдџина, генералчина, командирчина, официрчина, писарчина, професорчина, шпијунчина и др. Узрок овоме налази се у језичкој слици света према којој мушкарцу примарно припада социолошка улога у друштву, док се жена вреднује према другим параметрима, међу којима смо најважније поменули, а то су естетски и етички параметри.

3.3. Концепт поларизације односа мушко – женско можемо проширити на фигуративно употребљене аугментативе којима се означавају особе, као што су вдлина, гускџина, ждрџина, кдњина, кравџина, сдмина. Аугментативи којима се означава мушка особа, типа вдлина, кдњина, сдмина, обично ће реализовати значење грубе, припросте, бездушне мушке особе, што је, такође, у складу са параметрима релевантним за концепт мушкарца. С друге стране, аугментативи којима се означава одрасла женска особа, као што су гускџина, кобилџина, кравџина, обично ће реализовати значења у вези са параметрима релевантним за концепт жене. Тако, на пример, гускџина обично означава наивну, не-

зрелу, понекад и глупу женску особу, док се аугментативима *кобилѐйи-на*, *кравѐйина* означава крута, неугледна или лења женска особа.

4. Дакле, аугментативима се може означити реално увећање садржаја неког појма, при чему објективно дата оцена може искључити додатне семантичко-прагматичке интерпретације, као што су пејоративност и друга емотивно-експресивна значења. С друге стране, употреба аугментатива може бити у функцији изражавања субјективне оцене говорног лица, при чему се у садржај основне именице најчешће уносе негативна придевска значења.

IV. ЗАКЉУЧАК

1.0. На основу анализираног корпуса, уз коришћење одабраних теоријских оквира и методологије, дошли смо до следећих закључака.

1.1. Именичка деминуција и аугментација представљају активне процесе суфиксалне творбе у савременом српском језику. Деминутивни и аугментативни суфикси, као и други суфикси, носиоци су одређених значења на основу којих се суфикси повезују са одређеним типовима основне именице. Тако, на пример, деминутивни и аугментативни суфикси у споју са основама именица са конкретним значењем предмета реализују значење умањене, односно увећане величине предмета који је и реално такав, без обзира на став субјекта који га оцењује. Међутим, употреба деминутива и аугментатива често је условљена емотивно-експресивним импулсом говорника, па се тако, у појединим случајевима, као примарна истиче функција прихватања односно неприхватања онога што је исказано садржајем основе.

Широк семантички спектар деминутива и аугментатива огледа се, дакле, у томе што се употребом деминутива и аугментатива могу изразити не само објективне реалije него и други експресивно-прагматички садржаји који одражавају намеру говорника за постизање одређених комуникативних циљева. Тако, на пример, деминутивни суфикси, поред основног деминутивног значења умањења неке величине, могу реализовати и хипокористичко значење, док аугментативни суфикси, поред значења увећања неке величине, веома често реализују и пејоративно значење. Ове чињенице указују нам на то да је граница између деминутива и хипокористика, с једне стране, као и граница између аугментатива и пејоратива, с друге стране, веома нејасна и тешко одредива. У том смислу, проблем деминуције и аугментације посматрали смо у ширем смислу, па смо у домену деминутивних именица, поред именица са значењем реалног умањења, анализирали хипокористике, пејоративе, еуфемизме и именице других значења које су мотивисане значењем каквог умањења, а у домену аугментативних именица, уз именице са значењем реалног увећања, анализирали смо пејоративе, као и друге именице мотивисане значењем каквог увећања.

1.2. Специјализованост деминутивних и аугментативних суфикса огледа се и у дистрибуцији ових именица у зависности од рода именице на чије се основе суфикси додају. Тако се суфикси *-ић* (*-чић*), *-ак*, *-ац*,

-ина (-чина) углавном додају на основе именица мушког рода, суфикси -ица (-чица), -ка, -ца, -еїїина, -урина углавном се додају на основе именица женског рода, док се деминутивни суфикс -це (-анце, -ашце, -енце, -еице) додаје на основе именица средњег рода. Аугментативно-пејоративним суфиксом -ишїїе, иначе веома распрострањеним у појединим народним говорима, у српском књижевном језику граде се неколике именице од основа именица средњег рода, као што су *мєсїїшїїе*, *кучїишїїе*, *їсєїїїшїїе*.

Од овог правила одступа деминутивни суфикс -це, који се додаје на основе именица мушког и женског рода градећи деминутиве типа *дєвѡјче*, *ђаче*, *жєнче*, *мѡмче*, *мучениче* и др. Творбом деминутива са суфиксом -це од именица мушког и женског рода повећава се лексички инвентар именица средњег рода, које иначе представљају најсиромашнију именичку категорију у српском језику.

1.3. Ипак, од укупног броја евидентираних деминутивних и аугментативних суфикса, примећено је да само неки представљају продуктивне творбене моделе. Кад су у питању деминутивни суфикси, најпродуктивније творбене моделе реализују суфикси -ић (-чић), -ица, -це и -че. Међу аугментативним суфиксима по продуктивности се издвајају суфикси -ина (-чина), -еїїина, -урина. Аугментативне именице са продуктивним суфиксима -ина (-чина), -еїїина или -урина углавном су женског рода, што показује и завршни елемент ових суфикса, вокал *а*. Само у неким случајевима актуализације пола, када се аугментативима са поменутих суфиксима означава особа мушког пола, аугментативне именице употребљене у облику једине могу конгруирати са придевима у мушком роду (нпр. добар газдетина), односно глаголским придевом у саставу сложених глаголских облика, при чему је глаголски придев употребљен у мушком роду (нпр. Газдетина је дошао).

2. Међу деминутивним и аугментативним суфиксима разликујемо основне суфиксе: -ић, -ица, -ина од суфикса проширених са иницијалним -ч-, као што су: -чић, -чица, -чина.

Суфикси са иницијалним -ч- настали су у процесу својственом како творби именичких деминутива, тако и творби именичких аугментатива. Наиме, морфонолошки процеси у којима је настао иницијални елемент -ч- утицали су на осамостаљење и продуктивност суфикса проширених овим консонантом. Њихов даљи развитак и продуктивност у савременом књижевном језику условљен је и семантичким факторима, па је примећено да су деминутиви и аугментативи са проширеним суфиксним елементом -ч- нарочито продуктивни код именица које означавају лица, особе.

На пример, велики број именица у значењу носилаца особине, представника занимања или статуса завршава се консонантима *к* или *ц*, при чему ови гласови испред аугментативног *-ина* или деминутивног *-ић* алтернирају са *-ч-*, нпр.: *војничина* (<војник), *војничић* (<војник), *ђаџић* (<ђаџ), *лудачина* (<лудак), *мулчина* (<мулац), *неваљалачина* (<неваљалац), *просјачина* (<просјак), *хајдучина* (<хајдук), или се завршава суфиксом *-ач*, на који се додаје деминутивни суфикс *-ић* (кројачић) или аугментативни суфикс *-ина* (играчина). Потом, суфикси који су на овај начин перинтегрисани на рачун творбене основе, самостално су се додавали и на друге творбене основе, као нпр.: *генералчић*, *официрчић*, *пандурчић*, односно *генералчина*, *официрчина*, *пандурчина*.

Другу врсту алтернација представљају оне које нису настале фонетским процесима, већ аналогijом према другим суфиксима сличног значења (нпр. *ч* у *ручурда* је према *ручешина*).

Када је о алтернацијама, као и о „нарастању“ суфикса реч, неизоставна улога припада утицају једних творбених типова на друге, дакле, утицају који је увек у чврстој семантичкој повезаности.

3. Деминутивни и аугментативни суфикси могу да изгубе функцију умањења, односно увећања услед неколико значајних фактора.

Услед деловања закона језичке економије поједини деминутивни или аугментативни суфикси могу бити потиснути продуктивнијим суфиксима, при чему ће, на пример, између деминутива типа *прозорчић/прозорак/прозорац* у употреби остати деминутив са продуктивнијим суфиксом *-ић* (*-чић*), односно код аугментатива типа *кромпирина/кромпирчина*, *генералина/генералчина* у употреби ће остати аугментатив са продуктивнијим суфиксом, у овом случају аугментатив са проширеном суфиксном варијантом *-чина*.

Код именица изведених продуктивним деминутивним суфиксима дешава се да суфикс изгуби деминутивну функцију. У том случају, неутрализација деминутивне функције може се испољити на два начина. Деминутиви по постанку означаваће исто што и основна реч (нпр. *осице* = *осије*, *шамбурица* = *шамбура*), или ће се значење деминутива лексикализовати (нпр. *каца* не означава малу каду већ нарочити дрвени суд; *чејкица* није само мала четка већ нарочита четка за прање зуба). Појава лексикализације је нарочито активна у терминологији: нпр. *ручица* – ’део који се при његовој употреби држи у руци’, *лојалишца* – ’део тела’, *образина* – ’део војничке заштитне маске’ итд.

4. У погледу оцене аугментативна и деминутивна значења особа мушког и женског пола реализују се као позитивна или као негативна оцена, у зависности од параметара на основу којих се конкретне особе вреднују, а ти параметри засновани су, углавном, на стереотипној перцепцији пола.

Тако се, на пример, на основу параметара релевантних за концепт мушкарца, као што су физички параметри 'велики', 'снажан', 'јак' и психички параметри 'храбар', 'одважан', 'издржљив' и сл., аугментацијом наглашавају, истичу физичке и психичке особине мушкарца у смислу позитивне оцене (*љу̀дина, мушкàрчина, човèчина*). Одсуство физичких и психичких особина релевантних за концепт мушкарца реализоваће се деминуцијом од истих основа као негативна оцена (нпр. *мушкàрчић* у значењу недораслог, слабашног мушкарца).

Према актуелној језичкој слици света, жена се, у односу на мушкарца, углавном оцењује на основу естетских и етичких параметара, као што су 'лепота', 'нежност' и 'чедност', па се свако одступање од ових особина реализује као негативна оцена. У том смислу се деминутивност у семантичком пољу 'жена' позитивно перципира (*жèница, жèнка*), док се аугментативност у семантичком пољу 'жена' негативно перципира. Зато се за жену лошег изгледа или лошег моралног држања може употребити аугментатив са пејоративним значењем *женèйина*.

Различита перцепција улога мушкарца и жене у друштву огледа се и у сфери занимања, друштвеног статуса. У овој сфери по правилу се вреднују само особе мушког пола, па тако према одговарајућим деминутивним односно аугментативним именицама са значењем мушкараца (*келнèрчић – келнèрчина, п̀рофесòрчић – п̀рофесòрчина, ш̀ићу̀нчић – ш̀ићу̀нчина*) нема одговарајућих изведеница којима би се означиле особе женског пола. Узрок овоме налази се у језичкој слици света према којој мушкарцу примарно припада социолошка улога у друштву, док се жена оцењује на основу других параметара, међу којима су најтипичнији естетски и етички параметри.

5. У семантичкој структури деминутивних и аугментативних именица разликујемо постојање двају поља – поље квантитета и поље квалитета, у којима се реализују две врсте оцене: објективна и субјективна оцена. Значење реалног умањења односно увећања каквог физичког ентитета реализује се као објективна оцена, док се деминутиви и аугментативи употребљени у емотивно-експресивној функцији реализују као субјективна оцена. Тако се позитивна значења у виду хипокористичности јављају као природни пратиоци деминуције, и то, најчешће, код

деминутива изведених од именица са значењем делова људског тела (*вратѿић*, *главица*, *зубић*, *ножица*, *носѿић*, *обрашчић*, *окице*, *прсѿић*, *раменце*, *ручица*), родбинских назива (*братѿић*, *дедица*, *мајчица*, *сестирѿица*, *тѿићица*), властитих имена (*Олѿица*, *Тањица*), јела и пића (*винце*, *кафица*, *месце*, *ракијица*, *сѿица*), животиња (*крѿвица*, *лавић*, *магаренце*, *мачкица*, *медведић*), апстрактних именица (*слободица*, *душица*, *службица*). Негативна значења у виду пејоративности јављају се као природни пратиоци аугментације, најчешће код аугментатива са значењем лица (*бабѿина*, *женѿина*, *мајчѿина*, *сестирѿина*), делова тела (*главѿина*, *ножурда*, *носина*, *ручурда*), животиња (*ждребѿина*, *кравѿина*, *магарчина*, *сомина*), предмета (*зградурѿина*, *књижурѿина*, *кућѿина*, *лончина*, *хаљинѿина*, *цицелѿине*).

Међутим, у неким случајевима, најчешће у зависности од садржаја основе, могућа су и укрштања у пољима квантитета и квалитета. Тако се позитивно експресивно значење може реализовати код аугментатива у чију је основу суфикс унео квантитативну сему 'велико/увећавајуће', што илуструју аугментативи типа *људина*, *мушкарчина*, *човечина*. На другој страни, деминутиви могу реализовати пејоративна значења, међу којима су најтипичнија она у пољу занимања, статуса, као што су: *џлџмчић*, *џосџодарчић*, *дејџекџић*, *дирекџорчић*, *докџорчић*, *инџелекџић*, *каџиџанчић*, *новинарчић*, *џисарчић*, *џрофесџорчић*, *учиџић* и др.

Поред поменутих семантичких укрштања на плану оцене, суда, у зависности од ситуационог контекста и комуникативне функције, могућа су и друга семантичка померања и стилска нијансирања, међу којима издвајамо еуфемистично значење деминутива (*бѣдничѣ*, *жѣниѣца* у значењу 'слабашне, скромне жене', *мѣчениѣ*), потом значење привидног умањења деминутивног садржаја у циљу појачања илокутивне снаге исказа у којем је деминутив употребљен (*милиѣнѣић* и *милиѣнѣ*, *сѣиѣнѣић* у значењу великог, а не малог стана), затим бројна иронична значења деминутива која се обично реализују у одговарајућим контекстима.

6. Дакле, употреба деминутива и аугментатива у комуникацији зависи не само од садржаја творбене основе, тј. од семантичке спојивости основе и суфикса него и од прагматичких момената, као што су интенција говорника, дејство исказа на слушаоце, импликације које произлазе из начина на који је нешто речено, али и од језичке слике света у коју улазе знања, уверења и претпоставке о свету код говорника српског језика. Тако је употреба појединих деминутива везана за конкретне ситу-

ације, као што је, на пример, конвенционална употреба деминутива са значењем јела и пића у циљу изражавања пријатељског расположења и блискости са саговорником, нпр. „Може ли тортица?“, затим употреба деминутива посталих од властитих имена у циљу изражавања симпатије, интересовања за некога, најчешће за одређену женску особу, на пример „Како вам је *Олџица*?“ итд.

У поређењу са деминутивима, употреба аугментатива није везана за сличне конвенционалне контексте. Пејоративни садржај аугментативних именица којима се постиже грдња, презир и сл. не може имати конвенционални комуникативни карактер. У овоме се и огледа разлог због којег је употреба деминутивних именица у разговорном језику чешћа од употребе аугментативних именица, као и разлог због којег је садржај деминутива сложенији од садржаја аугментатива.

Дакле, компонента умањења, којом се чешће реализују позитивна него негативна значења, богато учествује у осмишљавању деминутивне семантике, као и саме комуникативне функције исказа. Употребом деминутива „ублажава“ се дејство исказа, тј. „ослабљује“ његова илокутивна снага. Комуникативна инфериорност аугментатива у односу на деминутиве одражава се и на плану граматичких средстава којима се ове именице граде, односно представља разлог због којег је систем именичких деминутива богатији од система именичких аугментатива.

V. SUMMARY

THE DIMINUTIVE AND AUGMENTATIVE NOUNS IN THE SERBIAN LANGUAGE

In this monograph diminutive and augmentative nouns, its word formation, meaning and use in communication were analyzed. The aim of the monograph is to research word-forming mechanisms, semantic structure and use of these nouns from the point of view of literary-linguistic norm and communicative functions. This research shows the correlation between grammatical, semantic and pragmatic notions, i.e. specificity of the relation between form and meaning.

The subject, method and the aim of the research are given in the first part of the monograph (The Introduction), together with the overview of the relevant literature that influenced the theoretical and methodological frame of the monograph.

The main theoretical hypotheses are presented in the second part (The Theoretical Basis). The first chapter of that part is about the terms and notions describes the contemporary terms and notions used in the process of word derivation in the Serbian language. After that there is the review of contemporary semantic theories. It also considers the possibility of use of these theories in researching diminutive and augmentative nouns. The second chapter deals with language notion of diminutive and augmentative in general, i.e. about the ways in which language create formal and semantic characteristics of diminutive and augmentative nouns as well as the relation of these nouns to derived nouns, especially subjectively valued ones. The last part of the chapter presents lexicography methods for sorting diminutive and augmentative nouns as well as other subjectively valued nouns in Serbian dictionaries – RSANU and RMS.

The third part of the monograph (The Diminutive and Augmentative Nouns) is practical research – analysis of corpus. Diminutive nouns are firstly classified according to its gender and suffixes and then analyzed. Augmentative nouns are classified only according to suffixes, because they are mostly female, regardless of gender of motive noun. In the separate chapter,

in both its parts, on diminutives and augmentatives, it is discussed about less productive models from the point of view of contemporary standard Serbian language. For the sake of easier referencing, analyses of each class of nouns (diminutives and augmentatives) are followed by the results of corpus analyses.

The concluding remarks, which are based on the analysis of corpus, selected theoretical approaches and corresponding methodology, are given in the fourth part (The Conclusion).

Владан Йованович

ДИМИНУТИВНЫЕ И АУГМЕНТАТИВНЫЕ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫЕ
В СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ'

Р е з ю м е

В данной монографии анализируются диминутивные и аугментативные существительные с точки зрения словообразования, значения и употребления в коммуникации. Цель настоящего исследования состояла в том, чтобы на основании анализированного корпуса исследовались механизмы образования, а также семантическая структура и употребительные возможности данных существительных с точки зрения нормативности и коммуникативных функций. Данный анализ указывает на взаимозависимость грамматических, семантических и прагматических понятий, т.е. на специфику связи между языковой формой и значением..

Предмет, метод и цель работы представлены в первой части монографии (Введение), в которой также приводится обзор предыдущих исследований, оказавших влияние на теоретико-методологические рамки данной работы.

Основные теоретические положения представлены во второй части книги (Теоретические основы). В ней в первую очередь сообщены и объяснены современные термины и понятия, использованные в исследовании сербской дариватологии, а потом представлен обзор современных семантических теорий и показана возможность их применения при исследовании именной диминуции и аугментации. После этого следует краткий обзор общелингвистического подхода к изучению диминуции и аугментации в отечественной и иностранной литературе. Общие особенности образования и семантики диминутивных и аугментативных существительных замечены благодаря сравнению с другими производными существительными, в частности с существительными субъективной оценки. Анализ в данной части работы оканчивается демонстрированием лексикографических приемов при описании диминутивов и аугментативов, а также при обработке остальных производных существительных субъективной оценки, встречающихся в репрезентативных толковых словарях сербского языка.

Третья часть книги (Диминутивные и аугментативные существительные) представляет практическую часть исследования – анализ языкового материала. Тут прежде всего обработаны диминутивные существительные, предварительно расклассифицированные по роду и по суффиксам. Аугментативные существительные классифицировались только по суффиксам, так как они в большинстве случаев слова женского рода, несмотря на род исходного существительного. В особой главе речь идет, как в части о диминуции, так и в части об аугментации, о непродуктивных словообразовательных моделях с точки зрения современного литературного языка. После анализа диминутивных, а также аугментативных существительных, сообщаются результаты исследования.

Заключительные выводы, проистекающие из анализированного корпуса, из отобранных теоретических рамок и методологии, приводятся в четвертой части (Заклучение).

VI. ИЗВОРИ

- Андрић И.** – Иво Андрић, *Пути Алије Берзелеза*, Београд, 1922.
- Бојић С.** – Борис Акуњин, *Пелагија и црни монах*, превела с руског Соња Бојић, Београд, 2007.
- Велмар-Јанковић С.** – Светлана Велмар-Јанковић, *Бездно*, Београд, 1999.
- Грицкат И.** – Ирена Грицкат, *У лебдивом ходу*, Нови Сад, 1994.
- Десница В.** – Владан Десница, *Зимско љеповање*, Београд, 1957.
- Ђорђевић Т.** – Тихомир Ђорђевић, *Зле очи у веровању Јужних Словена*, Српски етнографски зборник, LIII, Београд, 1938.
- Интернет** – Корпус сачињен на основу примера преузетих из разних текстова са Интернета.
- Јошић Н.** – Неђо Јошић, *Тојови Пејтраш и Зеленко*, Београд, 2008.
- КССЈ** – *Корпус савременог српског језика* Математичког факултета у Београду, www.korpus.matf.bg.ac.yu
- Куир** – Дневни лист.
- Матавуљ С.** – Симо Матавуљ, *Под Грмечом*, Београд, 1938.
- Мићић-Димовска М.** – Милица Мићић-Димовска, *Последњи заноси Милице Стојадиновић Српкиње*, Београд, 1996.
- Михаиловић Д.** – Драгослав Михаиловић, *Пејтријин венац*, Београд, 1979.
- Ненадић Д.** – Добрило Ненадић, *Дорошјеј*, Политика – Београд, 2005.
- НИН** – Недељне новине.
- ОРСЈ** – Мирослав Николић, *Обраћени речник српског језика*, Београд – Нови Сад, 2000.
- Павловић Ж.** – Живојин Павловић, *Долај*, Београд, 1997.
- Пановић И.** – Orhan Pamuk, *Zovem se Crveno*, preveo s turskog Ivan Pano-vić, Beograd, 2006.
- Петровић Г.** – Горан Петровић, *Ојсада цркве Свећо Сјаса*, Београд, 2004.
- Политика** – Дневни лист.

- РГЈК** – Радмила Жугић, *Речник љовора јабланичког краја*, Српски дијалектолошки зборник, ЛП, Београд, 2005.
- РГЈС** – Момчило Златановић, *Речник љовора јужне Србије*, Учитељски факултет, Врање, 1988.
- РГП** – Стево Далмација, *Рјечник љовора Појкозарја*, Глас српски, Бања Лука, 2004.
- РЈ** – Корпус сачињен на основу разноврсних ситуација из разговорног језика.
- Рј. Вук** – Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник (испљумачен њемачкијем и латинскијем ријечима)*, треће (државно) издање, Београд, 1898.
- РМС** – *Речник српскохрватског књижевног језика*, I–VI, Матица српска, Нови Сад, 1967–1976.
- РПГ** – Новица Живковић, *Речник широгског љовора*, Музеј Понишавља, Пирот, 1987.
- РСАНУ** – *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XVI, Српска академија наука и уметности, Београд, 1959–.
- РСЈ** – *Речник српског језика*, Матица српска, Нови Сад, 2007.
- Скок I–IV** – Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, Zagreb, 1971–1974.
- СНПј Вук** – Вук Стефановић Караџић, *Српске народне пјесме из Херцеговине (женске)*, Беч, 1866.
- СНПр Вук** – Вук Стефановић Караџић, *Српске народне приповијетке*, Беч, 1854.
- Сремац С.** – Стеван Сремац, „Кир Герас“, *Божјиња пјеченица и друге приповијетке*, Приштина, 1994.
- ТВ** – Телевизијске серије, филмови, емисије.
- Ћопић Б.** – Бранко Ћопић, *Под Грмечом*, Београд, 1938.
- Црњански М.** – Милош Црњански, *Дневник о Чарнојевићу*, Београд, 2004.
- Чолановић В.** – Воја Чолановић, *Мириш промашаја*, Београд, 1983.
- Џефердановић С.** – Маргерит Јурсенар, *Широм отворених очију*, превео Станко Џефердановић, Београд, 2004.
- Џунић С.** – Слободан Џунић, *Глади*, Суботица, 1957.

VII. ЦИТИРАНА И КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Адоњева и Левицки 2006:** Svetlana Adonyeva, Olga Levitski, *Socio-Pragmatic Functions of Russian Diminutives*, <http://indiana.edu>, <http://indiana.edu>
- Анић 1984:** Владимир Анић, „Род и спол у српскохрватском језику: разграничење“, [у:] *Научни састајанак славистија у Вукове дане*, 13/1, Београд, 5–15.
- Бабић 1968:** Stjepan Babić, „Kojega je roda jugo?“, *Jezik*, XV/3, Zagreb, 88–89.
- Бабић 1972:** Stjepan Babić, „Sustav u tvorbi hrvatskih umanjjenica“, *Slavistična revija*, 1, Ljubljana, 19–28.
- Бабић 2002:** Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*, treće, poboljšano izdanje, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Nakladni zavod Globus, Zagreb.
- Барић и др. 1997:** Eugenija Barić i dr., *Hrvatska gramatika*, II. promijenjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb.
- Белић 1957–1958:** Александар Белић, „Природа и происхождение существительных субъективной оценки“, *Јужнословенски филолоџ*, XXII, 131–139.
- Белић 1959:** Александар Белић, *О језичкој њприроди и језичком развијѡку*, II књига, Српска академија наука, Београд.
- Белић 2000¹:** Александар Белић, „О историјском развѡтку словенских деминутивних и амплификативних суфикса“, „Природа и порекло именица субјективне оцѡне“, [у:] *Уѡпоредна словенска линѡвисѡтика* 1, Изабрана дела Александра Белића, Завод за уѡбенике и наставна средства, Београд, 9–81.
- Белић 2000²:** Александар Белић, „Наука о грађѡњу речи“, [у:] *Универзитѡјска ѡпредавања из савременоѡ срѡскохрватскоѡ језика*, Изабрана дела Александра Белића, Завод за уѡбенике и наставна средства, Београд, 95–209.
- Бечева 2000:** Ничка Бечева, „О дублетности код деминутива и аугментатива у савременом српском језику“, [у:] *Научни састајанак славистија у Вукове дане*, 29/1, Београд, 197–202.

- Богдановић 1984:** Недељко Богдановић, „Глаголски пејоративи у говору Сврљига“, [у:] *Лексикографија и лексикологија*, Београд – Нови Сад, 23–25.
- Бошковић 1966:** Радосав Бошковић, „Око суфикса *ica*“, *Наш језик*, XV, 58–61.
- Бошковић 2000:** Радосав Бошковић, „Развитак деминутивних наставака с елементима *k* и *c*“, [у:] *Основи ујоредне грамаџике словенских језика*, Требник, Београд, 268–302.
- Браун и Левинсон 1987:** Brown Penelope, Stephen C. Levinson, *Politeness. Some Universals in Language Usage*, Cambridge University Press.
- Бугарски 1991:** Ranko Bugarski, *Uvod u opštu lingvistiku*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd – Novi Sad.
- Бугарски 1997:** Ранко Бугарски, „Жаргонизација у творби речи“, [у:] *Научни сасџанак славистиџа у Вукове дане*, 26/2, Београд, 301–308.
- Бугарски 2006:** Ranko Bugarski, *Žargon*, XX vek, Beograd.
- Вељковић-Станковић 2005:** Драгана Вељковић-Станковић, *Речи субјекџивне оџене у насџави срџскоџ језика и књижевносџи* (необјављена докторска дисертација, одбрањена на Филолошком факултету у Београду 2005. г.).
- Вроцлавска 1984:** Elżbieta Wroclawska, „Род и број у систему творбе именица у српскохрватском језику XV–XVII века“, [у:] *Научни сасџанак славистиџа у Вукове дане*, 13/1, Београд, 205–211.
- Гортан-Премк 1987:** Даринка Гортан-Премк, „О семантичком односу деривата према творбеној основи“, [у:] *Научни сасџанак славистиџа у Вукове дане*, 16/1, Београд, 101–107.
- Гортан-Премк 1992:** Даринка Гортан-Премк, „О семантичкој позицији као месту реализације једне лексеме“, *Јужнословенски филолоџ*, XLVIII, 13–23.
- Гортан-Премк 1995–1996:** Даринка Гортан-Премк, „О структури и семантици деривата“, *Наш језик*, XXX/1–5, 76–81.
- Гортан-Премк 1997:** Даринка Гортан-Премк, *Полисџија и орџанизација лексичкоџ сисџџема у срџскомџ језику*, Институт за српски језик САНУ, Библиотека Јужнословенскоџ филолога, н. с., књ. 14, Београд.
- Грицкат 1955–1956:** Ирена Грицкат, „Деминутивни глаголи у српскохрватском језику“, *Јужнословенски филолоџ*, XXI/1–4, 45–96.

- Грицкат 1988:** Ирена Грицкат, „Значења афиксалне глаголске деминуције“, *Први лингвистички научни скупи у сјомен на Радосава Бошковића. Научни скупи ЦАНУ*, 17, Титоград, 131–139.
- Грицкат 1995:** Ирена Грицкат, „О неким особеностима деминуције“, *Јужнословенски филолог*, LI, 1–30.
- Далевска-Грењ и Фелешко 1984:** Hanna Dalewska-Greń, Kazimierz Felleszko, „Место бројева у одређивању граматичког рода и броја у српскохрватском и пољском језику“, [у:] *Научни састај слависта у Вукове дане*, 13/1, Београд, 29–40.
- Даничић 1860:** Ђуро Даничић, „Српска деминуција и аугментација“, *Гласник Друштва србске словесности*, XII, 474–499.
- Дешић 1987:** Милорад Дешић, „Еуфемизми“, *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику*, XXX/1, Нови Сад, 161–168.
- Докулил 1962:** M. Dokulil, *Tvoření slov v češtině*, Praha.
- Живановић 1981:** Ђорђе Живановић, „Превођење пољских деминутива“, [у:] *Научни састај слависта у Вукове дане*, 10/2, Београд, 149–156.
- Згуста 1991:** Ladislav Zgusta, *Priručnik leksikografije*, Svjetlost, Sarajevo.
- Ивић 1960:** Милка Ивић, „Обележавање именичког рода у српскохрватском књижевном језику“, *Наш језик*, X/7–10, 192–211.
- Ивић 1992:** Милка Ивић, „О ’денотативном’ и ’конотативном’ карактеризовању“, *Јужнословенски филолог*, XLVIII, 1–11.
- Ивић 2001:** Milka Ivić, „Lingvistika u devedesetim godinama“, *Pravci u lingvistici* II, Beograd, 179–230.
- Јовановић 2005:** Владан Јовановић, „Неки аспекти прагматичке употребе деминутивних именица“, *Наш језик*, XXXVI/1–4, 100–103.
- Јовановић 2008:** Владан Јовановић, „О неким поступцима лексикографске обраде твореница“, *Наш језик*, XXXIX/1–4, 43–52.
- Јурафски 1996:** Daniel Jurafsky, „Universal Tendencies in the Semantics of the Diminutive“, *Language*, Vol. 72, No. 3, 533–578.
- Киршова 1988а:** Маријана Киршова, „Аугментативи са суфиксима -ина, -ејина, -урина у Вуковом Рјечнику“, *Наш језик*, XXVIII/1–2, 42–54.
- Киршова 1988б:** Маријана Киршова, „Аугментативи у Вуковом Рјечнику“, [у:] *Научни састај слависта у Вукове дане*, 17/2, Београд, 223–233.

- Клајн 2002:** Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику*. Први део: слагање и префиксација, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Клајн 2003:** Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику*. Други део: суфиксација и конверзија, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Кликовац 2004:** Duška Klikovac, *Metafore u mišljenju i jeziku*, Biblioteka XX vek, Beograd.
- Ковачевић 2002:** Милош Ковачевић, *Синџаксичка неџација у српском језику*, Издавачка јединица Универзитета у Нишу, Ниш.
- Конески 2003:** Кирил Конески, *Зборообразувањето во современој македонски јазик*, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје.
- Копривица 2008:** Верица Копривица, *Творба именица од ѓридева у српском и чешком језику*, Филолошки факултет Београдског универзитета, Београд 2008
- Кристал 1988:** Dejvid Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Nolit, Beograd.
- Кристал 1995:** Dejvid Kristal, *Kembrička enciklopedija jezika*, Nolit, Beograd.
- Лебда 1992:** Ренарда Лебда, „Еуфемизми или уметност посредног говора“, [у:] *Научни састајанак славистиџа у Вукове дане*, 22/2, Београд, 37–41.
- Легурска и Бечева 2000:** Палмира Легурска, Ничка Бечева, „Проблеми на семантиката на деминутивите в рускиџа, срџбскиџа и бџлгарскиџа език и представянето ѝ в двуезичен речник“, *Јужнословенски филолоџ*, LVI/1–2, 577–588.
- Макишова 2005:** Ana Makišova, „Imenički augmentativi u slovačkom i srpskom jeziku – građenje i semantika“, *Славистиџика*, IX, Београд, 185–191.
- Маретић 1963:** Tomo Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Treće nepromijenjeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb.
- Марјановић 1997:** Слободан Марјановић, „Граматиџка норма именица субјективне оцџне у Речнику пиротског говора“, *Српски језик*, II/1–2, Београд, 265–283.
- Марјановић 2001:** Слободан Марјановић, „Деминуџија у лесковачком говору“, *Српски језик*, VI/1–2, Београд, 331–347.

- Марков 1960:** Борис Марков, „Именице с наставцима *-че* и *-чић*“, *Наш језик*, X/7–10, 228–246.
- Маројевић 2005:** Радмило Маројевић, „Творба речи у савременом српском језику Ивана Клајна (1)“, *Српски језик*, X/1–2, Београд.
- Маројевић 2007:** Радмило Маројевић, „Творба речи у савременом српском језику Ивана Клајна (2)“, *Српски језик*, XII/1–2, 501–600.
- Матијашевић 1981:** Јелка Матијашевић, „Структурно-семантичке компоненте категорије рода именица које означавају млада бића у руском и српскохрватском језику (са типолошког аспекта)“, [у:] *Научни сасијанак славистија у Вукове дане*, 7/1, Београд, 199–211.
- Матијашевић 1984:** Јелка Матијашевић, „Еуфемизми и синонимија“, [у:] *Лексикографија и лексикологија*, Београд–Нови Сад, 107–116.
- Матијашевић 1987:** Јелка Матијашевић, „Око неких питања у творби речи“, [у:] *Научни сасијанак славистија у Вукове дане*, 16/1, Београд, 109–117.
- Матијашевић 1991:** Јелка Матијашевић, „Модели у творби речи и развитац језика“, [у:] *Научни сасијанак славистија у Вукове дане*, 20/2, Београд, 335–343.
- Матијашевић 1998:** Јелка Матијашевић, „Деривациони модели као аксиолошка средства“, *Славистија*, II, Београд, 78–84.
- Матијашевић 1999:** Јелка Матијашевић, „О аксиолошким параметрима у деривацији“, *Славистија*, III, Београд, 168–174.
- Матијашевић 2002:** Јелка Матијашевић, „Из проблематике лексичко-семантичке спојивости у руском и српском језику (на примеру речи субјективне оцене)“, *Славистија*, VI, Београд, 30–38.
- Матијашевић 2003:** Јелка Матијашевић, „Контрастивно проучавање руског и српског језика у домену дериватологије“, *Зборник Мајинце српске за славистику*, 64, Нови Сад, 117–129.
- Меракова 2000:** Елена Меракова, „Деминутивите в Българския диалектен речник“, [у:] *За думите и речниците – Лексикографски и лексиколошки чтения '98*, Българско лексикографско дружество, София, 404–409.
- Милановић 1997:** Александар Милановић, „О неким стилистички маркираним творбеним моделима у делу Стевана Сремца“, [у:] *Књижевно дело Стивана Сремца – ново читање*, Ниш, 161–175.
- Митева 1982:** Димка Митева, „Неутрализација на деминутивноста кај некои зборови од групата именки во македонскиот јазик“, [у:] *Лексикографија и лексикологија*, Београд – Нови Сад, 131–135.

- Прћић 1997:** Tvrtko Prčić, *Semantika i pragmatika reči*, Sremski Karlovci – Novi Sad.
- Радић 1984:** Првослав Радић, „Именички деминутивни суфикси *-че* и *-иче* у говору села Милошева у Великом Поморављу“, *Јужнословенски филолоџ*, XL, 149–165.
- Радић 1987:** Првослав Радић, „Поглед на творбу речи у делима Гаврила Стефановића Венцловића“, [у:] *Научни сасијанак славистија у Вукове дане*, 16/1, Београд, 43–50.
- Радић 2001:** Првослав Радић, *Турски суфикси у српском језику са освртом на сјање у македонском и буџарском*, Институт за српски језик САНУ, Београд.
- Радовић-Тешић 2002:** Милица Радовић-Тешић, *Именице с префиксима у српском језику*, н. с., књ. 20, Институт за српски језик САНУ, Београд.
- Радуловић 1956:** Јован Радуловић, „Аугментативно-пејоративна значења неких именица“, *Наш језик*, VIII/ 3–4, 106–113.
- Рика 1998:** Davide Ricca, “Wolfgang U. Dressler and Lavinia Merlini Barbaresi. Morphopragmatics: Diminutives and Intensifiers in Italian, German and Other Languages”, *Journal of Pragmatics*, 29, 493–504.
- Ристић О. 1969:** Олга Ристић, „Лексичко-семантичке одлике творбе именица у неких српских и хрватских романтичарских песника, I део“, *Јужнословенски филолоџ*, XXVIII/1–2, 219–320.
- Ристић С. 1997:** Стана Ристић, „Морфолошке и синтаксичке карактеристике неких типова експресивне лексике“, [у:] *Научни сасијанак славистија у Вукове дане*, 26/2, Београд, 207–217.
- Ристић С. 2005:** Стана Ристић, *Експресивна лексика у српском језику*, Институт за српски језик САНУ, Београд.
- Ристић С. и др. 2005:** Стана Ристић, Бојана Милосављевић, Владан Јовановић, „Једно од могућих решења обраде деминутива са суфиксима *-че* и *-(ч)ић* (лексикографско-лексиколошки приступ)“, *Српски језик*, XI/1–2, Београд, 597–616.
- Симић 1984:** Радоје Симић, „Природа језичког знака са гледишта теорије релативитета“, [у:] *Научни сасијанак славистија у Вукове дане*, 13/1, Београд, 227–245.
- Симић 1997:** Радоје Симић, „Речник и граматика“, [у:] *Научни сасијанак славистија у Вукове дане*, 26/2, Београд, 11–24.

- Симић 1999:** Радоје Симић, „Неки општи и теоријски проблеми творбене семантике у српском језику“, [у:] *Четири лингвистички скуп* „Бошковићеви дани“, Подгорица, 37–42.
- Сифиану 1992:** M. Sifianou, “The Use of Diminutives in Expressing Politeness: Modern Greek Versus English”, *Journal of Pragmatics*, 17, 155–173.
- Скок I–IV:** Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, Zagreb, 1971–1974.
- Смољска 1991:** Аделаида Смољска, „Творбене категорије и њихови архимодели“, [у:] *Научни сасијанак славистија у Вукове дане*, 20/2, Београд, 317–324.
- Смољска 1994:** Аделаида Смољска, „Лексички синоними творбене семантике“, [у:] *Научни сасијанак славистија у Вукове дане*, 22/2, Београд, 235–241.
- Смољска 1997:** Аделаида Смољска, „Међуоднос граматичких и семантичких категорија код именица у српском језику“, [у:] *Научни сасијанак славистија у Вукове дане*, 26/2, Београд, 449–455.
- Стакић 1984:** Милан Стакић, „Плурал именица средњег рода прасловенских -еџ основа у српскохрватском језику“, [у:] *Научни сасијанак славистија у Вукове дане*, 13/1, Београд, 301–310.
- Стакић 1987:** Милан Стакић, „Улога перинтеграције у јужнословенској именској деривацији“, [у:] *Научни сасијанак славистија у Вукове дане* 16/1, Београд, 177–183.
- Стакић 1988а:** Милан Стакић, *Деривациона фонетика именица и придева у јужнословенским језицима*, Филолошки факултет, Београд.
- Стакић 1988б:** Милан Стакић, „О пејоративима у Вуковом Рјечнику“, [у:] *Научни сасијанак славистија у Вукове дане*, 17/1, Београд, 153–158.
- Станојчић и Поповић 1997:** Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *Грамаџика српскога језика (уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе)*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Стевановић 1952:** Михаило Стевановић, „Деминутиви с наставком -ић (и -чић)“, *Наш језик*, III/1–2, 6–11.
- Стевановић 1970:** Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I*, Научна књига, Београд.
- Тејлор 1991:** John R. Taylor, *Linguistic Categorization. Prototypes in Linguistic Theory*, Oxford.

- Теркурафи 1999:** Marina Terkourafi, "Frames for Politeness: A Case Study", *Pragmatics*, 9/1, International Pragmatics Association, 97–117.
- Ћорић 1981:** Божо Ћорић, „Именички суфикси с иницијалним ч“, *Књижевни језик*, 4, Сарајево, 15–18.
- Ћорић 1982:** Божо Ћорић, *Моциони суфикси у српскохрватском језику*, Филолошки факултет, Београд.
- Ћорић 1983:** Божо Ћорић, „Из творбене синонимије српскохрватског језика“, [у:] *Научни сасијанак славистија у Вукове дане*, 12/1, Београд, 131–136.
- Ћорић 1991:** Божо Ћорић, „О неким творбеним моделима са становишта језичке економије“, [у:] *Научни сасијанак славистија у Вукове дане*, 20/2, Београд, 325–334.
- Ћорић 1994:** Божо Ћорић, „Творбено и лексичко значење (наша лексикографска пракса)“, [у:] *Научни сасијанак славистија у Вукове дане*, 22/2, Београд, 257–263.
- Ћорић 1995:** Божо Ћорић, „Стилистички аспекти деривације“, [у:] *Научни сасијанак славистија у Вукове дане*, 23/2, Београд, 103–108.
- Ћорић 1997:** Божо Ћорић, „Варијације у тумачењу изведених речи у једнојезичким речницима српског језика“, [у:] *Научни сасијанак славистија у Вукове дане*, 26/2, Београд, 344–350.
- Ћорић 2002:** Божо Ћорић, „О формално-семантичкој класификацији изведеница“, *Књижевност и језик*, XLIX/1–2, Београд, 1–8.
- Ћорић 2008:** Божо Ћорић, *Творба именица у српском језику (одабране теме)*, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд.
- Ћупић 1999:** Драго Ћупић, „Деминутивна образовања у Речнику говора Загараца“, [у:] *Четири лингвистички скупи „Бошковићеви дани“*, Подгорица, 123–131.
- Упутства:** Упутства за израду *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* Института за српски језик САНУ.
- Фекете 2002:** Егон Фекете, „Употребна вредност лексема и лексикографска дефиниција“, [у:] *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*, Београд – Нови Сад, 83–88.
- Чампар 1984а:** Драгован Чампар, „Род и број именичких аугментатива у српскохрватском језику“, [у:] *Научни сасијанак славистија у Вукове дане*, 13/1, Београд, 289–300.

Чампар 1984б: Драгован Чампар, „Именички деминутиви у језичким афоризмима Вука Караџића“, [у:] *Научни састајанак славистиа у Вукове дане*, 17/2, Београд, 275–281.

Шипка 2003: Danko Šipka, *Glosar tvorbenih formanata: početne leksičke liste*, Алма, Београд.

Шипка 2005: Danko Šipka, *Osnovi morfologije*, Алма, Београд.

VIII. РЕГИСТРИ

Регистар деминутивних (и деминутивно-хипокористичких) именица

áга (<àга) 31
аљинка дијал. 62
аљинченце дијал. 66
анђелак 10
анђелче 73
артишка дијал. 62
бабичка дијал. 62
бадемчић 41
бадњачица дијал. 62
бака 31
бакица 31
бакраче дијал. 72
барде дијал. 80
барјачић 38
бачвичак 48
бедниче 75
бисерчац 54
блатанце 66
блаташце 66
богомолчица 59
бодљица 56
бодљичица 59
бокалић 37
бокалче 73

бокалчић 37
болак 47
борић 38
бориче дијал. 70
босиљчък дијал. 47
бостанчък дијал. 47
бравче 77
бравчић 39
брадица 56
брадичка дијал. 62
братац 53
братле дијал. 81
брашанце 66
брдашце 66
брдељак 48
брежуљак 47
брезић 40
брезица 40
бремешце 66
бресквиче дијал. 70
брешчић 41
бругачић 37
бродић 38
брусић 38
брчић 18, 38
буквић 40
буквица 40
буренце 66
бъче дијал. 80
варошанче 71
ведриче дијал. 72
векница 56
венчић 41

венчък дијал. 47
веприче дијал. 70
вестица 57
ветарац 55
ветрић 38, 42
ветриц 80
вечерце 66
винарче 73
винашце 65
винце 65
вирчък дијал. 47
витешче 74
вихорић 42
владарчић 60
влаканце 66
властеличић 39
возић 39
војводица 57
војводичић 39
волић 39
воћице 80
вражићак 48
вранчић 40
врапче 73
вратанца 65
вратић 38
вратък дијал. 47
вречка дијал. 62
вршак 47
вршчък дијал. 47
вучић 40
гавранчић 39
гадић 38, 43

газдица 57
гвожђице 80
генералчић 90
главица 27
главичка дијал. 62
гласак 47, 51
гласић 26, 42
гласък дијал. 47
глумчић 27, 37, 60
гнезданце 66
гнездашце 66
говече 77
голубенце 66
голубић 43
голупче 71
голупчић 43
господарче 71, 73
господарчић 44
господић 38
господичић 39
градак 48
градић 38, 39, 40, 41
гранчица 59
грањице 80
грбавче 75
грла 31
грличић 39
грличица 40
грмељак 48
грмичак 48
грмчък дијал. 47
грнче дијал. 72
гробак 47

грожђице 80
гроздић 38
груменчък дијал. 47
грумешак 48
гугутле дијал. 81
гуњић 38
гуњче 71
гуса 31
гусмрче 84
гушче 73
даждиц 80
данак 47
данчић 85
дарак 10
дарић 37
дарчић 37
дашак 47
деверак 10
девојче 73
девојченце 67
девојчуљак 47
девојчурак 48
дедица 57
дека 31
декица 31
делићак 48
дельк дијал. 47
детективчић 47
детенце 66
детешце 66
дечарац 54
дечачић 39
дилберче 71

динарић 37
динарче 30, 73
динарчић 37
дињица 56
дињче дијал. 78
дињченце дијал. 66
директорчић 44, 60
добарце 65
дозволица 60
докторица 57
докторче 74
докторчић 44, 60
документић 38
долац 53
долче дијал. 72
домак 48
допишчић 30
дошљаче 74
драгуљчић 41
дрвенце 65
дрвешце 66
дренче 71
дренчић 41
дру́га 31
дружбица 57
дружиница 57
дружица дијал. 61
друштванце 66
дршчица 56
дугменце 66
дугмешце 66
дућанић 37
дућанчић 37

душица 30
ђаволче 71
ђаче 71
ђачић 18, 37, 39, 40
еврић разг. 45
жабица 56
жбуних 37
жбунчић 37
ждребац 53
ждребенце 68
ждрепчић 40
жељица 60
женица 99
жећца 64
живиница 57
живинче 77
животић 38
залогајак 50
званце 69
звонац 53
звонце 65
звончац дијал. 54
зградиче дијал. 72
здањце 67
здрављице 80
зетић 38
зече 73
зечић 79
зидић 38
змијић 40
змијица 40, 56
змијче 73
знојца 64

зобац 55
зопца 64
зрачак 47
зрачуљак 48
зрнашце 66
зубак 48
зубић 38
зубиче дијал. 70
ивић 40
ивица 40
игличица 59
идеалчић 39
изненађењеце 69
имањице 80
имањеце 66
интелектуалчић 26, 44, 60
интересић 39
јагњенце 66
јагњешце 67
јадниче 75
јамић 40
јамица 40
јамичак 48
јаренце 68
јарић 40
јасичић 40
јасичица 40
јастучац 53
јаташце 68
језичац 53
језичек дијал. 48
јорганче 73
јуначић 38

калуђерак 10
калуђерић 37
калуђерче 73
калуђерчић 37
каменче 71
каменчић 38, 39
капетанче 73
капетанчић 39, 44, 60
капларица 57
капљичица 59
капченце дијал. 66
катанчек дијал. 48
кафица 20, 60
кашица 60
кашиче дијал. 72
кестенчић 41
километарче разг. 79
кишица 21
кладенчић 41
кладић 40
кладица 40
класић 38
класьк дијал. 47
клачница дијал. 61
клинац 54
клинчац 54
клупиче дијал. 70
кљунић 38
кључић 28, 37, 38
књигица 58
књижица 28
књишка дијал. 62
козле дијал. 81

козленце дијал. 81
кока 31
кокица 31
кокошле дијал. 81
коланце 66
колачић 20, 38
коленце 69
колица мн. (<кола) 80
колице (<коло) 80
комадић 41
кóмша¹ (<комшија) 31
кóмша² (<комшиница) 31
кóмшо 31
конопић 37
конопче дијал. 72
конопчић 37
кончък дијал. 47
кóња 31
коњић 40
коњићак 48
коњиц 80
коњиче дијал. 70
коњичић 39
кóњо 31
коњче 68
коњченце 68
коњчић 39
копљице 80
копца 64
коренче 71
коренчек дијал. 48
коренчић 38
коританце 66

кориташце 66
котарче дијал. 72
котле дијал. 80
котлић 38
коферче 79
кочић 38
кошиц 80
крава (<крава) 31
кравче 76
крајичак 47
краљчић 37
крвца 64
крдашце 68
креветић 39
креда разг. 31
крмче 77
кројачић 37
крошње дијал. 80
крпче дијал. 72
крстџк дијал. 47
кружац 53
кружић 38
крчажле дијал. 81
крчажленце дијал. 81
кукурушчић 41
кућерак 47, 48
кућица 34, 56
кућиче дијал. 72
кученце 68
лавић 37
лаворче 78
лавчић 37
ланчић 38

лахорић 42
лебенце дијал. 66
лептирић 41
лептирче 77
лептирчић 43
ливадица 26
ливатка дијал. 62
лисиче 73
лисичић 40
лисичица 40
листић 38
лоповчић 43
лубенче 78
лукац 55
лучац 55
магаренце 66
маркица 58
мајорчић 37
мајсторац 53
мајчица 33, 99
маљиц 80
мангупчић 43
марамичка дијал. 62
марамче 72
марвинче 77
марвица 57
мӑче¹ (<мачка) 73
мӑче² (<мач) 80
маченце 68
мачиц 80
медведић 115
месечац 53
местанце 66, 67

месташце 66
месце 69
милионче разг. 73
милиончић 45
мишић 43
млачица дијал. 61
млекарче 74
млекце 69
момче 73
момченце 67
момчић 28, 38, 39
момчуљак 47
морнарче 74
мотичак 48
мравић 41
мравче 77
мрвичак 50
мрвка 62
мужле дијал. 81
мучениче 75
мушкарчић 39, 100
нева 31
новинарчић 44, 60
ногица 58
ножак 48
ножац 34
ножићак 48
ножица 34
ножле дијал. 81
ноктић 38
носић 38, 39
носле дијал. 81
нотешчић 33

ноћца 64
облачак 47
облачић 38, 41
облачуљак 48
обрашчац 54
обручац 53
овне дијал. 80
овнић 39
овчарче 74
овчица 56
огледалце 66
огњиц 80
одајче дијал. 72
оделице 80
одељење 66
одликовање 69
оквирић 38
оквирчић 38
окце 69
оловце 66
опанчић 38
орденић 38
орденчић 38
осмејак 47
официрче 73
официрчић 18, 39
оџа (<џа) 31
оџо (<џо) 31
пандурица 57
пандурчић 90
пањић 38
паркић 39
парченце 66

паче 73
пачић 40
песмичак 48
петле дијал. 80
петлић 38
пећинак 48
пећица 56
пећка 62
печењце 69
пеићирчек дијал. 48
пивце 20, 66
пиленце 66, 68
пилешце 66
пилић 40
пилченце дијал. 66
писарица 57
писарчић 26, 44
писманце 66
питица 20, 60
пићенце разг. 69
пламичак 47
пластић 38
платичка дијал. 62
плацък дијал. 47
плећанце 66
плотић 38
плућанце 66
побра/побро 31
подрумче 73
пољице 80
попица 57
попичак 48
постељка дијал. 62

поточак 48
поточић 41
прасенце 66
прасешце 67
прозорић 38
прозорче 73
прозорчић 38
професорчић 44, 60
прсте дијал. 80
прстенчек, дијал. 48
прстић 38
прстићак 48
прстиче дијал. 70
прутић 38
прутиче дијал. 70
прутък дијал. 47
прућице 80
псетанце 66
псетащце 66
птиче 71
пупа 31
путе дијал. 80
путељак 47
путић 38, 40
пченичка дијал. 62
пшена 31
ражњић 38
рака 31
ракијица 20, 60
ракијичка дијал. 62
раменце 66
рачунчић 39, 46
ребарце 66

редак 51
речца (<реч) 64
рибарче 84
рукавац 55
рукица 58
руханце 66
ручица 34
санак 47
сандуче 73
сапунчек дијал. 48
сатић 38
сатиче дијал. 70
свињче 77
сврдлић 38
седлашце 66
сека 31
секица 31, 58
сеља/сељо 31
сенце (<сено) 68
сеоце 66
синче 71
синчић 39
ситанце 66
ситашце 66
слободица 30
словце 66
слугица 57
службица 30
смрца 64
снежић 41
снопић 38
снопък дијал. 47
собенце дијал. 66

собичак 47
совре дијал. 80
сомић 38, 39
сомче 77
сомчић 37, 38
сопче 73
срдашце 66
српац 53
српић 38
стаданце 68
стакленце 66
станић 38
станчић 18, 34, 37, 38
старачац 53
старчић 38
стварца 64
стварчица 59
створуљак 48
стихић 41
столиче дијал. 71
столичка дијал. 62
стубић 26
судијица 57
суначац 53
супица 60
таванче 73
тасић 38
тежачић 37
текстић 38
теленце 68
телешце 67
теменце 66
тенкић 46

теоце 66
терзијица 57
тортица 20, 60
травуљак 48
трачак 47
трговчић 37
трнчък дијал. 47
трунка 62
ћебенце 66
ћевапче 73
увешце 67
увце 69
уличица 60
учитељчић 37, 44
хаља 31
хаљинак 48
храстић 38
цвестићак 48
цвећице 80
цевчица 59
церић 41
црвак 48
црвићак 48
црвче 77
црвчић 37
цуретак 47
чабрица 61
чавчић 40
чавчица 40
чамче 73
чанче 73
чарапак дијал. 48
часак 22, 47

чворић 38
чеданце 66
чекичић 26
челанце 66
чешљић 38
чиновничіћ 26
човечац 53
човечић 39
џакче 71
шалче 73
шаранче 77
шаранчић 39
шегрче 73
шерпе дијал. 80
шеширић 38, 41
шумарак 47

Регистар аугментативних
(и аугментативно-пејоративних) именица

бабетина 33, 97
 бабурда 104
 бабурина 102
 бабускара 105
 бабускера 105
 барачина 91
 барина 33
 баруштина 104
 басина 90
 благиште 104
 блатуштина 104
 болештина 88
 болешчина 10
 болешчурина 102
 борина 89
 борчина 89
 браветина 101
 брадура 104
 брадурина 102
 брадускера 105
 братина 90
 брдерина 104
 бридачина 90
 бритвурина 102
 будалина 89
 будалчина 89
 ватруштина 104
 ветрина 91

ветрушина 104
ветруштина 104
винушина 104
водурина 102
војничина 90
волина 88, 95
волиште дијал. 106
вранетина 97
вратина 88, 90
времиште дијал. 106
врућиштина (<врућица) 104
вучетина 86
газдетина 97
газдурина 87, 102
гаћетине 97
гвожђурина 102
генералина 89
генералчина 89
главетина 97
главурда 104
главурина 103
главуца 34
главуша 105
главчина 88
гласина 91
гласурда 104
градускера (<град) 105
градуштина (<град) 104
гранчина 88
гускетина 101
гуштерина 89
гуштерчина 89
гушчетина 101

дашчурина 102
девојчетина 98
девојчура 104
девојчурина 102
дедетина 97
дервишина 90
дететина 97
дечачина 88
длачетина 97
длачурина 103
дрветина 97
дуванштина 104
душетина 97
ђенералина 90
жабурина 102
ждребетина 97, 101
ждребина 95
женетина 30, 97, 99
зверина 88
звончина 7
зградетина 26
зградурина 102
земљетина 97
зечина 89
зидурина 102
змијурина 102
интелектуалчина 90
јарчетина 101
јарчина 89
јастучина 89
језичина 88, 92
јунчина 87, 95
каменина 89

каменчина 88, 89
кишурина 26, 103
клуперина 104
клупина 89
клупчина 89
кљусина 88, 95
кључерина 104
књижурина 102
кобилетина 101
кожушина 90
конопчина 89
коњетина 97
коњиште дијал. 106
косурина 102
кончурина 102
краветина 101
кравуљина 104
крвина 89
крвчина 89
креветина 90
кровињара 104
кројачина 90
кромпирина 89
кромпирчина 89
кћерешина 104
купусина 90
кућерина 104
кућетина 26, 34, 97
кучетина 7
кучинчина 88
кучиште 104
лађурина 102
ланчуга 104

лончина 87
људесина 104
људескара 104
људетина 97
људина 27, 88, 95
људиште 104
људурина 102
маглуштина 104
мајчетина 98
мајчура 104
мајчурина 102
матерешина 104
мачетина 101
мачиште 104
маичурина 102
медведина 95
месетина 97
месина 88
месиште 104
месурина 102
мостина 90
мотичина 88
мочуга 104
мудричина 89
мужетина 87, 97
мушкарчина 27, 88, 94
ножурда 104
ножурина 102
ноктурина 103
носина 30, 88, 90
носурда 104
њиветина 97
њивурина 103

облачина 88
олујина 88
опанчине (мн.) 87
орлушина 104
официрчина 27, 93
очурде мн. 103
пандурина 89
пандурчина 27, 89
пањуга 104
паоренда 104
паорина 89
паорчина 89
пасуљчина 92
пацовштина 104
песметина 97
пешкирина 89
пешкирчина 89
писарчина 27
пиштољина 89
пиштољчина 89
планинчина 108
појасина 90
појунак дијал. 21
поњавчина 10
попенда 104
попесина 104
попескара 104
псетиште 104
птичурина 102
пушчетина 97
ракијчина 88
ракиштина (<ракија) 104
револверина 89

револверчина 89
репурина 102
речина (<река) 88
рупчага 105
ручетина 97
ручурда 34
ручурина 102
светина 90
сестретина 98
сестрешина 104
смејурина 102
собурина 102
совуља 104
сомина 89
сомчина 89
станчуга 105
таласина 90
тањирина 89
тањирчина 89
татина (<тат) 90
телесина 88
телесурина 102
тиквурина 102
торбетина 97
торбуљина 104
торбурина 102
травуљина 104
травурина 102
трбушина 90
трупина 89
трупчина 89
ћебетина 97
учитељетина 97

фратрина 90
хајдучина 87, 88, 90
хаљинчина 92
хаљинетина 87, 97
хартијешина 104
цветина 90
црнчуга 104
чајчина 92
чакширетине 97
чамчина 89
чарапчина 10
чворина 89
чворчина 89
чобанина 89
чобанчина 89
човечетина 97
човечина 88
човечиште дијал. 106
човечуљина 104
чорбуљина 104
шалина 89
шалчина 89
шеширина 89
шеширчина 89
шпијунчина 93

Регистар суфикса

*Деминутивни (и деминутивно-хипокористички)
суфикси*

- а 31
- (а)к (са проширеним суфиксним варијантама) 47–53
- (а)ц 53–56
- е 8, 40, 71, 80
- ић (-чић) / -йћ (-чйћ) 37–47
- иче 12, 70
- ичић 39
- иц 80
- ица (-чица) 56–61
- ице 80
- ка 62–64
- ле 81
- о 31
- ца 64–65
- це (са проширеним суфиксним варијантама) 65–70
- че 70–79
- ък (-чък) 47

*Аӳзменї̋аї̋ивни (и аӳзменї̋аї̋ивно-їејорай̋ивни)
суфикси*

- енда 104
- ерина 104
- есина 104
- ескара 104
- етина 97–101
- ешина 104
- ина (-чина) 88–96
- ињара 104
- иште 104
- уга 104
- уља 104
- уљина 104
- ура 104
- ӯрда 104
- урина 102–104
- ускара/ускера 105
- уца 105
- уша 105
- ушина 104
- уштина 104
- чага 105
- чуга 105
- штина 104

Регистар појмова

аглутинативни језици 25
 актуелизација пола 87
 акценатска творба 15
 амплификативни суфикс 10
 англосаксонска лингвистика 12
 апроксимативни деминутиви 22
 аугментативне именице 87
 аугментација 10
 везана морфема 15
 говорни чин 12
 говорник 19
 говорникова намера 19
 говорникова оцена 34
 говорно лице 51
 грађење речи 14
 граматикализација 25
 граматичка анализа 13
 граматички род 48
 граматичко значење *в. под значење*
 деминутивне именице 37
 деминуција 10
 дериват 11, 18
 дериватологија 15
 деривација 15
 детерминативна функција суфикса 28
 дијалекат 9
 дијалекатски речници 13
 експресивна језичка средства 27
 експресивна оцена 31

- експресивно значење *в. под значење*
експресивност 46
екстензијално *в. под значење*
еуфемизам 45
еуфемистично значење *в. под значење*
жаргон 31
жаргонизам 31
западнословенска дериватологија 15
значење
- апстрактно ~ 80
- аугментативно ~ 34
- граматичко ~ 16
- деминутивно ~ 34
- деминутивно-пејоративно ~ 57
- ~ изведенице 16
- ~ мотивне речи 24
- ~ суфикса 35
- ~ творбене основе 16
- експресивно ~ 31
- експензирално ~ 26
- еуфемистично ~ 30
- именичко ~ 42
- иронично ~ 30
- квалитативно ~ 26
- квантитативно ~ 26
- контекстуално ~ 44
- лексикализовано ~ 63
- лексичко ~ 16
- маркирано ~ 93
- модификационо ~ 34
- негативно ~ 31
- неутрално ~ 63
- партитивно ~ 50

- пејоративно ~ 96
- периферно ~ 26
- позитивно ~ 27
- појмовно ~ 95
- предметно ~ 74
- придевско ~ 34
- прототипично ~ 26
- сингулативно ~ 63
- структурално ~ 25
- термилошко ~ 61
- творбено ~ 16
- управно ~ 28
- фигуративно ~ 43
- хипокористичко ~ 43
- изведеница 16
- извођење 16
- именице субјективне оцене 29
- индоевропски језици 25
- иронично значење *в. под значење*
- историјска семантика *в. под семантика*
- језичка слика света 94
- јужнословенски језици 80, 82
- категоријално значење *в. под значење*
- квалитативно значење *в. под значење*
- квантитативно значење *в. под значење*
- класификација творбених значења 16
- књижевни језик 13
- когнитивна лингвистика 9
- когнитивна семантика *в. под семантика*
- колоквијални стил 55
- комбинована творба *в. под творба речи*
- композиција 15
- компоненцијална анализа 9

- комуникативна ситуација 61
- комуникативна функција 116
- комуникативни циљ 111
- конверзија 15
- конгруентна категорија 87
- контекст 17
- концепт 25
- коренска морфема 15
- лексикализација 17
- лексикографска дефиниција 34
- лексикографски опис 33
- лексичка семантика *в. под семантика*
- лексичко значење *в. под значење*
- литота 45
- ментална категоризација 21
- метафора 21
- модификациона изведеница 34
- модификациона појмовна категорија 16
- морфема 15
- морфемска творба *в. под творба речи*
- мотивисаност 15
- мутациона појмовна категорија 16
- наставак 38
- начин творбе 15
- објективна оцена 29
- означна функција суфикса 35
- основа 15
- основни суфикс *в. под суфикс*
- партикула 25, 51
- пејоратив 29
- пејоративно значење *в. под значење*
- перинтеграција 8
- периферно *в. под значење*

- прагматика 8
- пресупозиција 8
- префикс 16
- префиксација 16
- прозодијска творба 15
- прост суфикс в. под суфикс
- прототипично значење в. *под значење*
- проширени суфикс в. под суфикс
- разговорни дискурс 12
- разговорни језик 13
- руска дериватологија 15
- саговорник 19
- самостални суфикс в. под суфикс
- семантика 8
- историјска ~ 25
- когнитивна ~ 20
- лексичка ~ 57
- семантичка анализа 13
- семантичка екстензија 21
- семантичка модификација 7
- семантичка периферија 21
- семантичка творба 15
- семантичко језгро 26
- синтаксичка творба 15
- синтетички језици 25
- сложени суфикс в. под суфикс
- структура радијалног типа 21
- структурализам 9
- структурално значење в. *под значење*
- субјективна оцена 29
- суфикс 28, 35
- амплификативни ~ 10
- аугментативни ~ 10

- аугментативно-пејоративни ~ 102
- аутономни ~ 102
- вишезначни ~ 38
- глаголски ~ 24
- деминутивни ~ 35
- жаргонски ~ 32
- именички ~ 24
- једнозначни ~ 38
- моциони ~ 57
- осамостаљени ~ 59
- основни ~ 8
- пејоративни ~ 31
- придевски ~ 24
- прост ~ 8
- проширени ~ 8
- самостални ~ 10
- сложени ~ 8
- суфиксална творба в. под творба речи
- суфиксација 28
- суфиксни дериват 66
- творба речи 14
 - комбинована ~ 15
 - морфемска ~ 15
 - прозодијска (или акценатска) ~ 15
 - синтаксичка ~ 15
 - суфиксална ~ 28
- творбени елементи (форманти) 15
- творбени шав 7
- творбено значење в. *под значење*
- творбена основа 15
- творбена категорија 16
- творбени модел 15
- творбени тип 16

- творбени формант 16
твореница 16
теорија говорних чинова 9
теорија прототипа 21
терминологизација 61
транспозиција 15
транспозициона појмовна категорија 16
универбизација 32
управна функција суфикса 28
управно значење *в. њод значење*
хипокористичко значење *в. њод значење*
хипокористик 29

Регистар аутора

Адоњева С. 12, 124
Анић В. 124
Бабић С. 56, 124
Барбарези Л. 130
Барић Е. 29, 124
Белић А. 10, 25, 80, 124
Бечева Н. 11, 124
Богдановић Н. 125
Бошковић Р. 10, 53, 57, 125
Браун П. 125
Бугарски Р. 31, 125
Вељковић-Станковић Д. 29, 125
Вроцлавска Е. 125
Гортан-Премк Д. 125
Грицкат И. 22, 24, 25, 52, 125
Далевска-Грењ Х. 126
Даничић Ђ. 9, 53, 80, 126
Дешић М. 126
Докулил М. 16, 126
Дреслер В. 130
Живановић Ђ. 11, 126
Згуста Л. 126
Ивић М. 21, 126
Јовановић В. 31, 126
Јурафски Д. 25, 126
Киршова М. 12, 126
Клајн И. 32, 102, 127
Кликовац Д. 20, 127
Ковачевић М. 46, 127

- Конески К. 127
Копривица В. 14, 127
Кристал Д. 127
Лебда Р. 127
Левинсон С. 125
Левицки О. 12, 124
Легурска П. 127
Макишова А. 11, 127
Маретић Т. 47, 127
Марјановић С. 47, 127
Марков Б. 11, 128
Маројевић Р. 15, 128
Матијашевић Ј. 128
Милановић А. 128
Младенова О. М. 129
Милосављевић Б. 130
Митева Д. 77, 129
Николић Б. 129
Николић М. 129
Остин Џ. 20, 129
Остојић Б. 129
Павловић М. 26, 129
Паунов А. 129
Пецо А. 129
Пешикан М. 33, 129
Пижурица М. 129
Половина В. 19, 129
Поповић Љуб. 29, 129
Поповић Људ. 99, 129
Прањковић И. 130
Прћић Т. 130
Радић П. 12, 130
Радовић-Тешић М. 14, 130

- Радуловић Ј. 130
Рика Д. 12, 130
Ристић О. 130
Ристић С. 11, 83, 130
Симић Р. 130
Сифиану М. 12, 131
Смољска А. 131
Стакић М. 11, 54, 131
Станојчић Ж. 29, 131
Стевановић М. 35, 38, 131
Тејлор Џ. 19, 132
Теркурафи М. 12, 132
Ћорић Б. 14, 132
Ћупић Д. 132
Фекете Е. 132
Фелешко К. 126
Чампар Д. 12, 133
Шипка Д. 73, 133

IX. СКРАЋЕНИЦЕ

аугм. — аугментатив

в. — видети

дем. — деминутив

дијал. — дијалекатски

експр. — експресиван (у експресивном значењу)

еуф. — еуфемизам, еуфемистички (у еуфемистичком значењу)

И. — исто

ир. — ироничан (у ироничном значењу)

мн. — множина

пеј. — пејоратив

разг. — разговорни језик

уп. — упоредити

хип. — хипокористик, хипокористички (у хипокористичком значењу)

О АУТОРУ

Владан Јовановић, истраживач-сарадник Института за српски језик САНУ, рођен је 1977. године у Крушевцу. Дипломирао је на Групи за српски језик и књижевност Филолошког факултета у Београду 2002. године, а на истом факултету је 2007. године одбранио магистарски рад под насловом *Деминутивне и ауџментативне именице у савременом српском језику*. На Филолошком факултету у Београду пријавио је докторску дисертацију *Српска војна лексика са елементима војног језика*. Од 2003. године запослен је у Институту за српски језик Српске академије наука и уметности на пројекту *Лингвистичка испитивања савременог српског језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*.

Изводи из рецензија

Пред собом имамо књигу у којој се проблем именичке деминуције и аугментације разматра не само формалном творбеном анализом, већ свим аспектима настанка и употребе деминутивних и аугментативних именица. Свестрана анализа и прикупљена грађа омогућили су аутору извођење релевантних и, што је важно, поузданих закључака. Текст је писан јасно, читко, прегледно и лепим стилем, што само доприноси укупно повољном утиску који оставља на читаоца.

проф. др Мирослав Николић, редовни професор

Захваљујући успешном обједињавању три теоријска приступа у представљању семантичко-прагматичког аспекта деминуције и аугментације у српском језику – референцијалног, контекстуалног или ситуационог и когнитивног – В. Јовановић је својим истраживањем допунио традиционалне резултате творбено-граматичког плана деминутива и аугментатива и другим семантичким, прагматичким и когнитивним аспектима њихове употребе и значења. Тема у монографији је представљена на занимљив начин јер је традиционални приступ допуњен актуелним приступима савремене оријентације чиме је показана системска уређеност именичке деминуције и аугментације на лексичко--семантичком плану, што је нарочито корисно за лексикографију и лексикологију, а и шире за прагматичко-комуникативне и културолошке аспекте употребе ових творбених јединица.

др Стана Ристић, научни саветник

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41'373.611
811.163.41'367.622

ЈОВАНОВИЋ, Владан, 1977-

Деминутивне и аугументативне именице у
српском језику / Владан Јовановић. - Београд
: Институт за српски језик САНУ, 2010
(Београд : Чигоја штампа). - 178 стр. ; 24
cm. - (Монографије / Институт за српски
језик САНУ ; 9)

”Ова књига настала је из магистарског рада
’Деминутивне и аугментативне именице у
савременом српском језику’, одбрањеног 22.
јуна 2007. године на Филолошком факултету у
Београду ... ”” --> прелим стр. - Тираж 178. -
О аутору: стр. 173. - Напомене и
библиографске референце уз текст. -
Библиографија: стр. 122-131. - Summary: The
Diminutive and Augmentative Nouns in the
Serbian Language; Резюме: Диминутивне и
аугментативне сушестивительные в сербском
языке. - Регистри.

ISBN 978-86-82873-28-0

а) Српски језик - Именице б) Српски језик
- Творба речи
COBISS.SR-ID 176119308